ISSN 1512 - 4649

ახალი ეკონომისტი

საერთაშორისო რეცენზირებადი და რეფერირებადი
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

№3 2016 წელი

ეკონომიკური პოლიტიკა (მთავრობის, ბიზნესმენთა და მეცნიერთა პოზიციები)

გადასახადები, ბუღალტრული აღრიცხვა, აუდიტი

ბიზნესი და მენეჯმენტი

საბანკო საქმე (ბანკირი, ბიზნესმენი, მეანაბრე)

საკანონმდებლო სიახლენი (სამეწარმეო სამართალი), კომენტარები

მეწარმეთა კითხვები და პროფესიონალთა პასუხები

ჟურნალი “ახალი ეკონომისტი” რეფერირდება:

სსიპ ინსტიტუტ ტექინფორმის ელექტრონულ გამოცემებში “ქართულ რეფერატულ ჟურნალში”.

აღიარებულია რეფერირებულად:

- საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემია;
- საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემია;
- ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- ილია სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი;
- გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი;
- თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტი,ESM ბიზნესის სკოლა;
- კავკასიის უნივერსიტეტი;
- სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- ახალციხის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი;
- შოთა მესხიას ზუგდიდის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;
- საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი;
- აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი;
- ოდესის მეჩნიკოვის სახელობის ეროვნული უნივერსიტეტი (ქ. ოდესა, უკრაინა);
- კავკასიის სტრატეგიული კვლევის ინსტიტუტი (ქ.ბაქო, აზერბაიჯანი);
- ბელორუსიის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. (ქ. მინსკი);
- ყაზახეთის ეკონომიკის, ფინანსებისა და საგარეო ვაჭრობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. (ასტანა).

მისამართი: საქართველო,
0105, თბილისი, ჯორჯაძის ქ. №5
ტელ.: +995 (32) 2 990 576;
მობ.: +995 (55) 277 554; +995 (95) 32 30 34;
ელ ფოსტა: economist_n@yahoo.com
ვებ-გვერდი: www.economisti.ge; www.loi.ge

The Magazine “Akhali Ekonomisti” (New Economist) IS REVIEWED:

In “Georgian Reviewed Magazine” – P.L.L.E. Iinstitute of Techinform

IS KNOWN AS REVIEW BY:

- Georgian Academy of Business Sciences;
- Georgian Academy of Economical Sciences;
- I. Javakhishvili Tbilisi State University;
- Ilia State University;
- Georgian Technical University;
- Grigol Robaqidze University;
- Tbilisi Free University, ESM Business School;
- Caucasus University;
- Sukhumi State University;
- Shota Rustaveli State University;
- Akhaltsikhe State University;
- Shota Meskhia State University of Zugdidi;
- Akaki Tsereteli State University;
- Saint Andrew the First Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia;
- East European University;
- Odessa Mechnikov National University (Odessa, Ukraine);
- Institute of Strategic Studies of the Caucassus (Baku, Azerbaijan);
- State University of Byelorussia (Minsk);
- University of Kazakhstan of Economy, Finances and International Trade (Astana).

ADDRES: 5 Jorjadze str., 0105, Tbilisi, Georgia
tel.: +995 (32) 2 990 576;
mob.: +995 55 277 554; +995 (95) 32 30 34;
e-mail: economist_n@yahoo.com
veb-site: www.economisti.ge; www.loi.ge

ახალი ეკონომისტი

ყოველკვარტალური საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი №3(42), 2016

ლოიდ ქარჩავა - მთავარი რედაქტორი და სარედაქციო კოლეგიის თავმჯდომარე, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი, პროფესორი; საქართველოს მეცნიერთა საბჭოს თავმჯდომარე; საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი; ფაზისის საერო-სამეცნიერო აკადემიის ნამდვილი წევრი.

სარედაქციო კოლეგია:

მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები:

რამაზ აბესაძე (პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის დირექტორი); ნინო აბესაძე; ანზორ აბრალავა; იური ანანიაშვილი; როზეტა ასათიანი; თეიმურაზ ბაბუნაშვილი (საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი); ევგენი ბარათაშვილი; ელგუჯა ბატიაშვილი; როსტომ ბერიძე (ბათუმის უნივერსიტეტი); თამარ გამსახურდია; თინა გელაშვილი; სიმონ გელაშვილი; რევაზ გველესიანი (ეკონომიკური პოლიტიკისა და ეკონომიკური განათლების ქართულ-გერმანული ინსტიტუტის დირექტორი); რევაზ გოგოხია (ჟურნალ „ეკონომიკა და ბიზნესი“-ს მთავარი რედაქტორი); ვლადიმერ გრიგოლაია (მოსკოვი, რუსეთის ფედერაცია); ალექსეი დანილჩენკო (ბელარუსის სახელმწიფო უნივერსიტეტის რექტორის მოადგილე); ვოლფგანგ ვენგი (ბერლინი,გერმანია); შოთა ვეშაპიძე; ნუგზარ თოდუა; გოჩა თუთბერიძე (ევროპის სასწავლო უნივერსიტეტის პრორექტორი); სერგეი იაკუბოვსკი (ოდესის ეროვნული უნივერსიტეტი,უკრაინა); ელდარ ისმაილოვი (კავკასიის სტრატეგიული კვლევის ინსტიტუტის დირექტორი, აზერბაიჯანის ბანკების ასოციაციის პრეზიდენტი); მერაბ კაკულია; ალექსანდრე კვაშილავა; გია კვაშილავა; მურთაზ კვირკვაია (სამეცნიერო ნაწილის რედაქტორი, გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტის ბიზნესისა და მართვის სკოლის დეკანი); ვასილ კიკუტაძე; ირაკლი კოვზანაძე; კახა კორძაია (კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის რექტორი); პაატა კოღუაშვილი (საქართველოს სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა აკადემიის წევრი); ჰერალდ კუნცი (ბრანდენბურგი, გერმანია); ენვერ ლაგვილავა; რევაზ ლორთქიფანიძე; ქაბილ მანაფოვი (აზერბაიჯანის სახელმწიფო ეკონომიკური უნივერსიტეტის კომერციული ფაკულტეტის დეკანი); შალვა მაჭავარიანი (კავკასიის უნივერსიტეტის ვიცე-პრეზიდენტი); ელგუჯა მექვაბიშვილი; ნუგზარ ნადარაია (ფაზისის მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი); დავით ნარმანია (თბილისის მერი); თედო ნინიძე; სოლომონ პავლიაშვილი (თბილისის სასწავლო უნივერსიტეტის რექტორი); ვახტანგ სართანია (საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის მართვის ფაკულტეტის დეკანი); ეთერ სარჯველაძე; ავთანდილ სილაგაძე (საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნამდვილი წევრი); ალექსანდრე სიჭინავა (ჟურნალ „ბიზნეს-ინჟინერინგი“-ს მთავარი რედაქტორი); გელა სვირავა (ზუგდიდის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტი); დამეტკენ ტურეკულოვა (ყაზახეთის რესპუბლიკის ესთეთიკურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი); სლავა ფეტელავა; რუსუდან ქუთათელაძე (საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ბიზნეს-ინჟინერინგის ფაკულტეტის დეკანი); თეიმურაზ შენგელია; გიორგი შიხაშვილი; თამარ შუდრა; ფაია შულენბაევა (ყაზახეთის რესპუბლიკა); ლალი ჩაგელიშვილი; დავით ჩერქეზიშვილი (აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის რექტორი) მიხეილ ჩიკვილაძე; ნიკო ჩიხლაძე; ავთანდილ ჩუთლაშვილი; ნოდარ ხადური (საქართველოს ფინანსთა მინისტრი); ელენე ხარაბაძე; ეთერ ხარაიშვილი; რევაზ ხარებავა; მერაბ ხმალაძე; დავით ჯალაღონია (სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის დეკანი); ჯამლეტ ჯანჯღავა (მთავარი რედაქტორის მოადგილე); ემზარ ჯგერენაია (ჟურნალ „საქართველოს ეკონომიკა“-ს მთავარი რედაქტორი); მიხეილ ჯიბუტი. ნანა ჯღარკავა.

შეიძლება რედაქცია ყოველთვის არ იზიარებდეს ავტორის აზრს.

© ჟურნალი „ახალი ეკონომისტი“, 2016წ.
© გამომცემლობა „ლოი“

ფასი 5 ლარი

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

ნ

The New ECONOMIST

QUARTELY INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL MAGAZINE, PRECISED AND REVIEWED 3(42), 2016

LOID KARCHAVA - Editor-in-Chief and Head of Editorial Board, Doctor of Busines Administration, Professor, Chairman of the Council of Scientists of Georgia; Academician, Member of the Presidium of the Georgian Academy of Business Sciences. Academician of the Georgian Academy of Fazisi Sciences.

EDITORIAL BOARD

Doctors of science, Professors:

RAMAZ ABESADZE (Director of Paata Gugushvili Economic institute); NINO ABESADZE; ANZOR ABRALAVA; IURI ANANIASHVILI; ROZETA ASATIANI; TEIMURAZ BABUNASHVILI (Prezident of the Georgian Academy of Business Sciences; EVGENI BARATASHVILI; ELBERD BATIASHVILI; ROSTOM BERIDZE (Batumi state university); TAMAR GAMSAKHURDIA; TINA GELASHVILI; SIMON GELASHVILI; REVAZ GVELESIANI (Director of Georgian-German Institute of Economic Policy and Economic Education); REVAZ GOGOKHIA (Editor-in-Chief of magazine „Economy and Business"); VLADIMIR GRIGOLAIA (Moscow, Russian Federation); ALEKSEY DANILCHENKO (Deputy of Rector of BelarusiaState University); WOLFGANG WENG (Berlin, Garmany); SHOTA VESHAPIDZE; NUGZAR TODUA; GOCHA TUTBERIDZE; SERGEY YAKUBOVSKIY (Odesa I.I.Mechnikov Odessa National University, Ukraine); ELDAR ISMAILOV (Director of Institute of Strategic Studies of the Caucassus, President of Azerbaijan Banks Association); MERAB KAKULIA; ALEKSANDRE KVASHILAVA; GIA KVASHILAVA; MURTAZ KVIRKVAIA (Editor of the Scientific part, Dean of Business and Management Scool of G. Robakidze University); VASIL KIKUTADZE; IRAKLI KOVZANADZE; KAKHA KORZAIA (Rector of Caucasus International University); PAATA KOGUASHVILI (member of Georgian Academy of Agriculture); HARALD KUNZ (Brandenburg, Garmany); ENVER LAGVILAVA; REVAZ LORDKIPANIDZE; QABIL MANAFOV (Dean of Commers Faculty of Azerbaijan State Economical University); SHALVA MACHAVARIANI (Vice-Prasidenrt of Caucasus University in sciens field); ELGUJA MEQVABISHVILI; NUGZAR NADARAIA (Prezident of the Academy of Fazisi Sciences); DAVID NARMANIA (Mayor of Tbilisi); TEDO NINIDZE; SOLOMON PAVLIASHVILI (Rectot of Tbilisi University); VAKHTANG SARTANIA (Dean of Economics and Business Administration Faculty of Saint Andrew the First Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia); ETER SARJVELADZE; AVTANDIL SILAGADZE (Member of Georgian National Academy of Science); ALEKSANDRE SICHINAVA (Editor-in-Chief of magazine „Business Engineering"); GELA SVIRAVA; DAMETKEN TUREKULOVA (Academician of a Esthetical Science Academy of Kazakhstan, University of Kazakhstan of Economy, Finances and International Trade); SLAVA FETELAVA; RUSUDAN KUTATELADZE (Dean of Business-engineering Faculty of Georgian Tecnical University); TEMUR SHENGELIA; GIORGI SHIKHASHVILI; TAMAR SHUDRA; FAIA SHULENBAYEVA (University of Kazakhstan of Economy, Finances and International Trade); LALI CHAGELISHVILI; DAVID CHERKEZISHVILI (Rector of East European University)MICHAEL CHIKVILADZE; NIKO CHIKHLADZE; AVTANDIL CHUTLASHVILI; NODAR KHADURI (Minister of Finance of Georgia); ELENE KHARABADZE; ETER KHARAISHVILI; REVAZ KHAREBAVA; MERAB KHMALADZE; DAVID JALAGONIA (Dean of Economics and Buziness Faculty of Suxumi State University); JAMLET JANJGAVA (Deputy of Editor-in-Chief); EMZAR JGERENAIA (Editor-in-Chief of magazine „Economy of Georgia"); MICHAEL JIBUTI. NANA JGHARKAVA.

რედაქტორის გვერდი

ჩემი „ოცნება“ რეალური საქართველოსათვის და ბრძოლა უკეთესი საქართველოსათვის 7

მეცნიერება

ზაირა ღუდუშაური, მანანა ხარხელი - საქართველოს კერძო სექტორის საფინანსო კავშირები ევროპასთან ხელმისაწვდომია 9

ეკა ლეკაშვილი, მარიამ ბიწაძე, ქეთევან ჯიქია - ვიშეგრადის ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკის გამოწვევები ევროკავშირში გაწევრიანების შემდგომ: ჩეხეთი 13

რევაზ ლორთქიფანიძე - ადამიანის სიცოცხლის ხანგრძლივობაზე მოქმედი ფაქტორები და ეკონომიკის გადაუდებელი ამოცანები 2017-2020 წლებისა და გრძელვადიანი სტრატეგიისთვის 24

ნასყიდა დარბუაშვილი – შეცდომები კარლ მარქსის თეორიებში, შრომა და შრომის ექსპლოატაცია, რა ვერ გათვალა კარლ მარქსმა 28

ჯუსტან ბოკუჩავა - ელექტროენერგეტიკის სახელმწიფო რეგულირების საზღვარგარეთული გამოცდილება 37

ირაკლი კოღუა - ინტერნეტით აზარტული თამაშები – „შავი“ ფულის შოვნისა და „გათეთრების“ ახალი გზა 41

არტურ პოკრიკიანი - ფინანსური განათლება და დანაზოგებთან დაკავშირებული პრეფერენციები: კვლევა სომხეთის რეგიონების მაგალითზე 45

ნარეკ მკრტჩიანი - სამომხმარებლო კრედიტების გავლენა მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდაზე: სომხეთის მაგალითი 51

ლაშა მგელაძე - კონკურენციის პოლიტიკის პრაქტიკული რეალიზაციის ასპექტები საქართველოში 56

სიმონ ზაქარაია - ცოტა რამ ევკალიპტის შესახებ 67

სტუდენტური ხედვა

ეკატერინე ლომია - ენობრივი ბარიერის პრობლემა საერთაშორისო კომუნიკაციაში 78

მართვის ახალგაზრდული სკოლა

მაია ომიაძე - კორპორაციული მართვის ხარვეზები ქართულ კანონმდებლობაში 86

ჩვენი სახელოვანი თანამემამულეები

ომარ შუღრა, ნანა ლომიძე - აკადემიკოსი ილია ვეკუა 89

ანონსი 91

წერილი რედაქციას

აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი 94

CONTENTS

EDITORIAL PAGE 7

SCIENCE

Zaira Ghudushauri, Manana Kharkheli - Financial cooperation of Georgian private sector with Europe is feasible. . 9

Eka Lekashvili, Mariam Bitsadze, Ketevan Jikia - Challenges of Economic Policy of Visegrad Countries after ning EU: Czech Republic 13

Revaz Lordkipanidze - The Factors of a Duration of Human life and the Significant Tasks of Economy for 2017-2020 Years and a Long-term Strategy 24

Naskida Darbuashvili - Errors in the Karl Marx's theories of labor and labor exploitation, could not predict what Karl Marx? 28

Justan Bokuchava - Foreign experiens of regulating electric pover supply by the state 37

Irakli Koghua - Online gambling – a new tool for making black money and money laundering 41

Arthur Pokrikyan - Financial literacy and saving preferences: a study from rural areas of Armenia 45

Narek Mkrtchyan - Impact of consumer loans on real GDP growth: Case of Armenia 51

Lasha Mgeladze - Aspects of practical implementation of the competition policy in Georgia 56

Simon Zakaraia - About eucalyptus 67

STUDENT'S VISION

Ekaterine Lomia - The issues of language barriers in international communication 78

THE YIUTH SCHOOL OF MANAGEMENT 86

OUR FAMOUS COUNTRYMEN 89

ANNOUNCEMENT 91

LETTER TO EDITOR 94

ჩემი „ოცნება“ რეალური საქართველოსათვის და ბრძოლა უკეთესი საქართველოსათვის

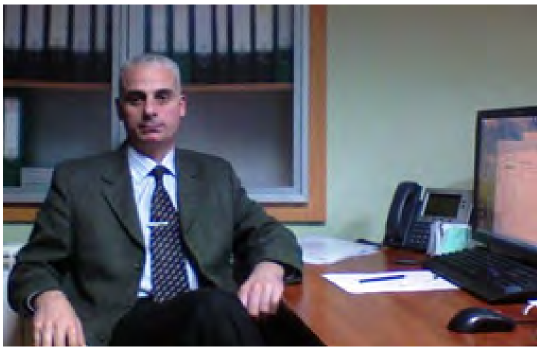

4 წლის წინ, როცა „ქართულმა ოცნებამ“ გაიმარჯვა, მე დავწერე ასეთი სტატია - „ჩემი „ოცნება“ ახალი საქართველოსათვის“ (ჟურ. „ახალი ეკონომისტი“, #4, 2012). ის შემდეგ გახდა მოხსენება ბიზნესისმეცნიერებათააკადემიაში(დაიბეჭდაამავე აკადემიის გაზეთში „საქართველოს დედაქალაქი“, #114, 2013, და ამავე აკადემიის ჟურნალში „მოამბე“ #19, 2013) და იქ წამოყენებული იდეები უფრო გავაღრმავე ბროშურაში - „ბიზნესგარემოს განვითარების პერსპექტივები საქართველოში“ („ლოი“, თბ., 2013). ყველგან ვაფიქსირებდი, რომ უპირველეს ყოვლისა აუცილებელია ისეთი ფუძემდებლური, ფუნდამენტური საკითხების გადაწყვეტა, როგორიცაა:

1. ქვეყნის გრძელვადიანი სტრატეგიის შემუშავება ფართო საზოგადოების მონაწილეობით. (ეს იდეა უფრო ადრე დავაფიქსირე გაზეთში „სამართლიანები“, #1, 2006);

2. მაქსიმალურად სამართლიანი და დემოკრატიული პრინციპების დამკვიდრება სახელმწიფო მართვაში.

ბევრი რამ გააკეთა „ქართულმა ოცნებამ“ ხელისუფლებაში მოსვლიდან დღემდე. თუნდაც მარტო ისეთი მასშტაბური პროექტები ავიღოთ, როგორიცაა სამედიცინო დაზღვევა, ან სოფლის მოსახლეობისთვის ხვნა-თესვაში დახმარება და ა.შ., მაგრამ მიგვაჩნია, რომ ხელისუფლებას, განურჩევლად მისი პარტიულობისა და კვალიფიციურობისა, აუცილებლად სჭირდება მეცნიერთა კვლევების, ანალიზის, დასკვნებისა და ხედვების გათვალისწინება, რომლებიც ყველა მნიშვნელოვან გადაწყვეტილებაზე წინასწარ დადებენ ობიექტურ და კვალიფიციურ დასკვნას. ხელისუფლების მხრიდან მეცნიერული დასკვნების საფუძველზე მიღებული გადაწყვეტილებებით უფრო მეტის გაკეთებაა შესაძლებელი, რომელიც უფრო სასარგებლო იქნება საზოგადოებისათვის, დემოკრატიისათვის, ადამიანის თავისუფლებისათის.

ამასთან, არის შემთხვევები, როცა ხელისუფლების სახვადასხვა შტოსა და დონის ჩინოვნიკები ნებსით თუ უნებლიედ უშვებენ შეცდომებს. არ არის გამორიცხული, რომ ზოგ შემთხვევაში ეს ხდებოდეს შეგნებულად, როგორც ოპონენტები ამბობენ, ანუ დანაშაულებრივად. მართალია, „ოცნების“ ხელისუფლებამ თვითონვე გამოავლინა და აღკვეთა არაერთი დანაშაული, რომელიც სახელმწიფო ჩინოვნიკების მხრიდან იქნა ჩადენილი, მაგრამ უამრავი პრობლემაა, რომელსაც დღემდე არ ან ვერ გაეცა საკადრისი პასუხი. არის შემთხვევები, როდესაც სახელმწიფო მოხელეები და მაღალი თანამდებობის პირები ავლენენ არაკომპეტენტურობას, რაც მათ გადაწყვეტილებასა და შედეგებზე აისახება ხოლმე. აქ საუბარი არ არის მხოლოდ მთავრობისა და სამთავრობო სტრუქტურების მუშაობაზე, არამედ მთლიანად ხელისუფლების ყველა შტოზე და დონეზე (საკანონმდებლო, აღმასრულებელი, სასამართლო, ადგილობრივი თვითმმართველობები).

ყოველივე ზემოთ თქმულიდან გამომდინარე ჩვენ, მეცნიერთა ჯგუფმა და თანამოაზრეებმა გადავწყვიტეთ, რომ შევქმნათ მეცნიერთა, ანუ მაღალკვალიფიციურ და პროფესიონალ ადამიანებთა ჯგუფი, რომელიც ბიუჯეტიდან დაფინანსების გარეშე იმუშავებს ქვეყნისათვის აუცილებელ და საზოგადოებისათვის აქტუალურ პრობლემატიკაზე, კვალიფიციურად შეისწავლიან საკვლევ ობიექტს, მეცნიერული მეთოდებით

გააანალიზებენ მას და შესაბამის დასკვნას დადებენ, რომელსაც გააცნობენ საზოგადოებას, ხოლო შესაბამის სახელმწიფო სტრუქტურას წარუდგენენ ადექვათურ რეკომენდაციებს. სხვათა შორის, ჯერ კიდევ XVIII საუკუნის დასაწყისში ვახტანგ VI შექმნა მეცნიერთა დასი - „სწავლულ კაცთა კომისია", რომელიც ფაქტობრივად რჩევებს აძლევდა მეფეს.

აქედან გამომდინარე ჩვენ უკვე ჩამოვაყალიბეთ და ოფიციალურად დავარეგისტრირეთ არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი - „საქართველოს მეცნიერთა საბჭო", რომლის მიზანია:

- ხელშეწყობა საქართველოს სახელმწიფოს მშენებლობის საქმეში ყველა დონის ხელისუფლებისათვის;
- მეცნიერული კვლევების საფუძველზე ქვეყნის სტრატეგიის შემუშავება და სრულყოფა ფართო საზოგადოების მონაწილეობით;
- საზოგადოებისათვის აქტუალურ თემებზე მეცნიერული კვლევების ჩატარება, ყოვლისმომცველი ანალიზისა და დასკვნების გაკეთება, შესაბამისი წინადადებებისა და რეკომენდაციების შეთავაზება ხელისუფლების ნებისმიერი დონისა და შტოსათვის;
- საზოგადოების ფართო მასებისთვის აუცილებელ საკითხებზე ცნობიერების ამაღლებაში ხელშეწყობა;
- პროგრესული ინოვაციების წახალისება და ხელისშეწყობა;
- ახალგაზრდებისათვის პროფესიული და სპეციალური სწავლა-განათლების მიღებაში ხელშეწყობა ტრენინგ-კურსების ჩატარებითა და სხვა კანონით დაშვებული ფორმებით;
- ბიზნესის დაწყების მსურველთათვის ხელის შეწყობა შესაბამისი პროგრამების მომზადებასა და განხორციელებაში;
- საზოგადოებისათვის საინტერესო საკითხებზე მუშაობა, რომელიც დაკავშირებულია: ეკოლოგიასთან; სასურსათო უსაფრთხოებასთან; ადამიანის უფლებებთან და თავისუფლებებთან; დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარებასთან, გამჭვირვალობასთან და ა.შ.

როგორი იქნება ჩვენი მუშაობის სტილი და ფორმა?

ჩვენ ვითანამშრომლებთ ნებისმიერ ფიზიკურ თუ იურიდიულ პირთან, ვინც კი ხელს შეგვიწყობს დასახული მიზნის რეალიზებაში. ამისათვის ჩვენს საბჭოში ვაწევრიანებთ ყველა მეცნიერს, რომელსაც აქვს სურვილი, ჩვენთან ერთად დაამუშაოს იდეები, წინადადებები, რეკომენდაციები ქვეყნის ამა თუ იმ პრობლემის გადაჭრის საქმეში.

ჩვენ ვითანამშრომლებთ ყველასთან, ვისთვისაც მისაღებია ჩვენი წესდების პრინციპები.

ამასთან, ჩვენი მიზანი არ არის ხელისუფლების კრიტიკა და მიტინგებით ვაიძულოთ გადაწყვეტილების მიღება. ჩვენ ვდებთ დასკვნებსა და რეკომენდაციებს, რომელსაც წარვადგენთ საზოგადოებისა და მთავრობის წინაშე. კიდევ ერთხელ ან მრავალჯერ განვიხილავთ დაინტერესებულ პირებთან თუ ორგანიზაციებთან ერთად, ვიმსჯელებთ საჯაროდ, დიალოგისა თუ დებატების სახით, პირისპირ თუ მასმედიის საშუალებების მონაწილეობით, რათა მივიდეთ ერთიან აზრამდე, თითოეული მნიშვნელოვანი საკითხის სწორად გადაწყვეტამდე.

ლოიდ ქარჩავა
ა(ა)იპ „საქართველოს მეცნიერთა საბჭოს"
თავმჯდომარე
01.10.2016

საქართველოს კერძო სექტორის საფინანსო კავშირები ევროპასთან ხელმისაწვდომია

ზაირა ღუდუშაური
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის
პროფესორი
ტელ: 599 314092
ელ.ფოსტა: Zaira.Gudushauri@mail.ru

მანანა ხარხელი
თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის
ასისტენტ-პროფესორი

სტატიაში – „საქართველოს კერძო სექტორის საფინანსო კავშირები ევროპასთან ხელმისაწვდომია" განხილულია საერთაშორისო და ევროპის საფინასო ინსტიტუტების საქმიანობა და მათი როლი განვითარებადი და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში საბაზრო ეკონომიკის დემოკრატიის დამკვიდრებაში. სტატიაში ნათქვამია, რომ ამ ინსტიტუტების მეთოდური და ფინანსური დახმარების გარეშე, ვერც აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნები და ვერც ყოფილ საბჭოთა კავშირში შემავალი ქვეყნები ვერ გაატარებდენ რეფორმებს.

სტატიაში განსაკუთრებით ხაზგასმულია ევროპის რეკონსტრუქციისა და განვითარების ბანკის საქმიანობა საქართველოსთან მიმართებაში. სტატიაში აღნიშნულია, რომ ხსენებული ბანკი ახლაც თანამშრომლობს საქართველოსთან. მას თავისი წარმომადგენლობა ჰყავს საქართველოში „EBRD BAS PROGRAME GEORGIA" და მისი მეთოდური და ფინანსური მხარდაჭერა (გრანტი და სესხი) ხელმისაწვ დომია იმ ქართული კერძო ფირმებისთვის, რომლებიც დააკმაყოფილებენ მის პირობებს.

თანამედროვე მსოფლიოში ინტეგრაციული პროცესები გაცილებით გაღრმავდა მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ. ამჟამად მან ყოვლისმომცველი, გლობალური ხასიათი მიიღო. პირველ რიგში ეს შეეხებო ეკონომიკას. დღეს, მსოფლიოს ვერც ერთი ქვეყანა ვერ განვითარდება საერთაშორისო ეკონომიკური ურთიერთობების გარეშე.

ეკონომიკური გლობალიზაცია აუცილებლად მოითხოვს ქვეყნების ურთიერთ-თავსებადობას. ეს საკითხი განსაკუთრებით მწვავედ დადგა 90-იან წლებში, როცა სოციალისტური სისტემის დაშლის შემდეგ სოციალისტური ბანაკის ქვეყნები დაადგენენ საბაზრო ეკონომიკის გზას. მსოფლიო ეკონომიკაში მათი სრულყოფილი ჩართვა შეუძლებელი იყო საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების – მსოფლიო ბანკი, სავალუტო ფონდი, ევროპის რეკონსტრუქციის და განვითარების ბანკი და სხვები – მეთოდური და ფინანსური დახმარების გარეშე. ამ ვითარებაში აღმოჩნდა საქართ ველოც. საბჭოთა კავშირიდან გამოსვლის და დამოუკიდებლობის მოპოვების დღიდან იგი ახალი რეალობის წინაშე აღმოჩნდა. მის წინაშე სოციალისტური ეკონომიკიდან საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის ურთულესი პერსპექტივა დაისახა. თანაც, ეს ხდებოდა სამოქალაქო ომის, ქაოსის, აფხაზეთის და ოსეთის პოლიტიკურ-ეკონომიკური კონფლიქტების და სოციალური პრობლემების უკიდურესი გამწვავების ფონზე. ამ გარდამავალ ეტაპზე, საქართველოს ახალ მსოფლიო ეკონომიკურ წესრიგში ნორმალური ფუნქციონირებისთვის, კერძოდ, საკანონმდებლო ბაზის ფორმირებაში, შესაბამისი ინსტიტუტების (სასამართლო, მედია და ა. შ.) რეფომირებაში, მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევაში და ა. შ., სჭირდებოდა საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების დახმარება, რაც მან მიიღო კიდეც 1994 წლიდან. ამჟამად გაერომ, მსოფლიო ბანკმა და სავალუტო ფონდმა დაამთავრეს საქართველოში მუშაობა, რადგანაც საქართველოში რეფორმები დამთავრდა, დღეს საქართველოს ურთიერთობები ამ ორგანიზაციებთან ისეთი ინტენსიური აღარ არის.

1. ევროპის რეკონსტრუქციის და განვითარების ბანკი და საქართველო.

ერთადერთი საერთაშორისო ორგანიზაცია, რომელიც ამ სფეროში კვლავაც ურთიერთობს საქართველოსთან არის ევროპის რეკონსტრუქციის და განვითარების ბანკი (EBRD). იგი შეიქმნა 1991 წლის აპრილში. მასში მონაწილეობს 39 ქვეყანა, მათ შორის ევროკავშირის ყველა ქვეყანა (ბელგია, დიდი ბრიტანეთი, გერმანია, საბერძნეთი, დანია, ესპანეთი, იტალია, ირლანდია, ნიდერლანდები, ლუქსემბურგი, პორტუგალია, საფრანგეთი), ევროკავშირის კომისია და ევროპის საინვესტიციო ბანკი.

EBRD-ის საწესდებო კაპიტალი 10 მლრდ ეკიუს შეადგენს (1 ეკიუ = 125 დოლარი). საწესდებო

კაპიტალში 10% ეკუთვნის აშშ-ს, 8,5% იტალიას, დიდ ბრიტანეთს, გერმანიას და საფრანგეთს (თითოეულს), ევროკავშირის დანარჩენ წევრებს 0,2-3,4%, ხოლო ყოფილ სსრ კავშირს 6%. ასევე, 6% ეკუთვნით ერთად ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებს – რუმინეთს, ბულგარეთს, უნგრეთს, პოლონეთს, ჩეხეთს და სლოვაკიას [1, გვ. 90].

EBRD-ის შტაბ-ბინა მდებარეობს ლონდონში, სადაც ტარდება ბანკის მმართვე ლობითი საბჭოს და დირექტორთა საბჭოს სხდომები.

EBRD-ს საქმიანობის ძირითადი მიმართულებებია [2, გვ. 117]:

- განვითარებადი ქვეყნებისათვის გრძელვადიანი სესხების მიცემა საწარმოო მიზნით, სოფლის მეურნეობის, ენერგეტიკის განვითარებისათვის, შესაბამისი მთავრობების დავალიანებათა დაფარვაზე გარანტიების გაცემა, სესხების გაცემა კონკრეტული პროექტებისათვის;
- სესხების გაცემა განვითარებად ქვეყნებში ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის, გზატკეცილებისა და რკინიგზის, ელექტროკავშირის, ქალაქის პორტების, ელექტრული დანადგარების შესაქმნელად. ასევე, განათლების, ჯანდაცვის განვითარებისათვის კადრების მოსამზადებლად. ასეთი სესხები გაიცემა განვითარებად ქვეყნებზეც ისეთი პირობების დაცვის შემთხვევაში,როგორებიცაა ტნკ-ების საქმიანობისათვის ხელსაყრელი კლიმატის შექმნა, ეროვნული ვალუტების დევალვაცია, ექსპორტზე კონტროლის ლიბერალი ზაცია, მომხმარებელთა სუბსიდიების ლიკვიდაცია, უცხოელ კაპიტალდამბანდებელთა განთავისუფლება გადასახადებისაგან, მოგების თავისუფალი გატანა და ა. შ.
- განვითარებადი ქვეყნებისათვის ტექნიკური დახმარების გაწევა, რომელიც იყოფა შემდეგ სახეებად:
- ტექნიკური დახმარება, რომელიც ფინანსდება როგორც სესხების შემად გენელი ნაწილი; უვადო სესხები და კრედიტები ტექნიკურ დახმარებაზე; ტექნიკური დახმარება, რომელიც ფინანსდება ბანკის მიერ პროექტების მომზადებისას;
- ტექნიკური დახმარება, რომელსაც უწევს EBRD, მაგრამ არ აფინანსებს – იგი ასრულებს ადმინისტრაციული ორგანოს როლს. აქ ჩართულია EBRD-ის ხელმძღვანელობით განხორციელებული პროექტები.
- ტექნიკური დახმარება ადმინისტრაციული ბიუჯეტის ხარჯზე.
- გარემოს დაცვის ფინდიდან განვითარებადი ქვეყნების გარემოს დაცვის პროექტების და საქმიანობის დაფინანსება, რომელშიც EBRD ასრულებს მზრუნველისა და პროექტის დამკვეთის ფუნქციას.

EBRD-ის ძირითადი ამოცანაა შერჩეული კონკრეტული ობიექტების (უპირა-ტესად ინფრასტრუქტურის – სატრანსპორტო, კავშირგაბმულობის, ენერგეტიკის) დაკრედიტება. 1995 წლიდან EBRD-ს კრედიტებში განვითარების სოციალური ასპექტები, განსაკუთრებით სიღარიბესთან ბრძოლა თამაშობს დიდ როლს. იზრდება ჯანდაცვის, განათლების, ოჯახის დაგეგმვის, სოფლის მეურნეობის განვითარებაზე გამოყოფილი კრედიტები. განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა გარემოს დაცვას და პრივატიზაციას.

მხოლოდ განსაზღვრული და ბანკის მიერ მოწონებული მიზნებისათვის სესხის გაცემის მიზანშეწონილობის დასადგენად, EBRD-ის ამა თუ იმ ქვეყანაში ქმნის მისიებს. დასამტკიცებელი პროექტი უნაკლო უნდა იყოს. ამიტომ იგი მომზა დების დროს ხუთ სტადიას გადის: განსაზღვრას, მომზადებას, ღირებულების შეფა სებას, განხილვას და მმართველთა საბჭოსთვის დასამტკიცებლად გადაცემას. ყველა ამ საფეხურის გავლის შემდეგ პროექტი დასრულებულ სახეს იღებს. ბანკი კრედიტს იმ ფულის ნიშნებით გასცემს და იბრუნებს, რომელსაც ხელშეკრულება ითვალისწინებს. EBRD-ს შესაძლებლობა აქვს სხვადასხვა ვალუტით აწარმოოს სასესხო-საფინანსო ოპერაციები.

EBRD გასცემს ორი სახის კრედიტს: მიზნობრივი კრედიტი მიმართული კონკრეტული საინვესტიციო პროექტების დასაფინანსებლად, ხოლო პროგრამული კრედიტები მოწოდებულია მთავრობის ეკონომიკის სტრუქტურული რეფორმების განხორციელების მხარდასაჭერად. ამ შემთხვევაში კრედიტი არის სახელმწიფო ბიუჯეტის საერთო დაფინანსების საშუალება, გამიზნული ეკონომიკური პოლიტიკის კარდინალური ცვლილებებისათვის.

EBRD-დან სესხის მიღებისთვის სესხის ამღებმა ქვეყანამ რიგი პირობები უნდა შეასრულოს:

- სესხის მოთხოვნა შეიძლება მთავრობის მიერ მიზნობრივი წესით, ე. ი. ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დაფინანსებისათვის და სესხის ამღები ქვეყნის ცენტრალური ბანკის გარანტიით;
- სესხის ამღებს კრედიტის მიღება შეუძლია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მას ამისთვის სხვა ხელსაყრელი წყარო არ გააჩნია;
- სესხის მიღებისათვის წარდგენილ პრო-

ექტს აანალიზებს და აფასებს EBRD-ს საექსპორტო კომისია, რომელიც გასცემს რეალიზაციის ნებართვას;

- სესხი გამოიყენება ცენტრალიზებული წესით და ეტაპობრივად ხორციელ-დება პროექტის შესაბამისად.

ეს მოთხოვნები გამომდინარეობს, როგორც EBRD-ს, ასევე მისი წევრი სახელმწიფოების ინტერესებიდან და უკავშირდება არამარტო ქვეყნის ეკონომიკურ პოლი ტიკას, არამედ, პოლიტიკურ სიტუაციასაც. კრედიტის მოცულობა, დაფარვის ვადა და ხშირად სარგებლის განაკვეთიც დამოკიდებულია პროექტის შინაარსსა და რეალიზაციის პირობებზე.

სესხის მიღების პირობები წევრი ქვეყნების ცალკეული ჯგუფებისთვის განსხ ვა ვებულია და დამოკიდებულია ქვეყნის მშპ-ს მოცულობაზე ერთ სულზე გაანგა რი შებით. სესხის ამღებ ქვეყნებს შეუძლია აიღოს, როგორც მრავალვალუტიანი კრედიტი მცოცავი საპროცენტო განაკვეთით, ასევე, ერთვალუტიანი კრედიტი, როგორც მცოცავი, ასევე, ფიქსირებული განაკვეთებით.

EBRD-ს გააჩნია ე. წ. საინვესტიციო სესხები, რომლებიც გაიცემა წევრ ქვეყ ნებზე ბუნებრივი, საფინანსო და შრომითი რესურსების უფრო რაციონალურად და ეფექტურად გამოყენების მიზნით, როგორც სახელმწიფო, ასევე, კერძო სექტორში, იმ პირობით, თუ პროექტი, რომელსაც ბანკი აფინანსებს, შეესაბამება ქვეყნის სტრა ტეგიას, დასაბუთებულია ეკონომიკურად და პასუხობს სიღარიბესთან ბრძოლის და ეკონომიკის მყარად განვითარების ამოცანებს. ამასთან, ბანკი სახსრების 60% სესხად აძლევს კერძო სექტორს, 40%-ს კი სახელმწიფო სექტორს.

მაშასადამე, EBRD სესხებს აძლევს წევრ სახელმწიფოებს და მათ კერძო სექტორებს. საქართველო დამოუკიდებლად არ არის EBRD-ს წევრი, მაგრამ ადრე მისი წევრი ყოფილა, ყოფილი საბჭოთა კავშირი, ე. ი. არა რუსეთი, არამედ, საბჭოთა კავშირი, რომელსაც მის საწესდებო კაპიტალში 6% ჰქონდა შეტანილი. საბჭოთა კავშირში კი მაშინ საქართველოც შედიოდა და თუ ამ წარსულ სტატუსს გამოვი ყენებთ, გამოდის, რომ საქართველოც ყოფილა EBRD-ს წევრი ქვეყანა.

ამჟამად EBRD თანამშრომლობს რუსეთთანაც და СНГ-ს ქვეყნებთანაც – აძლევს მათ კონსულტაციებს, სესხებს, სპეციალურ კურსებზე უმზადებს ბანკი-რებს და მენეჯერებს, უწევს ტექნიკურ დახმარებას და ა. შ. მას ურთიერთობა აქვს საქართველოსთანაც.

ამ სტატიის ავტორები ვართ ქართული ფირმა შპს „ბიზნეს-სწავლება და კონსულტაციები“-ს წარმომადგენლები. ფირმისა, რომლებაც, 2013 წელს გაიმარჯვა EBRD-ს მიერ გამოცხადებულ კონკურსში და საქართველოს კერძო სექტორის მენეჯერული დახმარებისთვის გრანტის ფორმატში EBRD-დან მიიღო დაფინანსება.

ჩვენმა საკონსულტაციო ფირმამ 2013 წლიდან დღემდე საკონსულტაციო მომსახურება გაუწია საგარეჯოს ღვინის ქარხანა „კახეთი 3000“-ს (გადავიყვანეთ კომპიუტერულ ფინანსურ აღრიცხვაზე), ზესტაფონის შპს „ბაია-ფუდს“ (ჩავუტარეთ ბაზრის მარკეტინგული გამოკვლევა და მოვუწყვეთ საქონლის გამოფენა-ჩვენებები გუდვილის ქსელში), კარალეთის მეფრინველეობის ფაბრიკას, შპს „ფრიდს“ (გადავიყვანეთ კომპიუტერულ აღრიცხვაზე და ჩავუტარეთ ფინანსური ანალიზი), მარნეულის შპს „დოვრუშალის“ (ჩავუტარეთ ფინანსური ანალიზი და გადავიყვანეთ კომპიუტერულ აღრიცხვაზე), ქობულკეთის შპს „ჯეჯულს“ (გადავიყვანეთ კომპიუტერულ ფინანსურ აღრიცხვაზე), ქუბულეთის სააფთიაქო კომპლექსს „გლუკოზა-1“-ს და ქობულეთის შპს „ძრავას“. ორივე მათგანს ჩავუტარეთ ფინანსური ანალიზი და მოვუწესრიგეთ ფინანსური აღრიცხვა.

ამით იმის თქმა გვინდა, რომ EBRD-ს საქართველოსთან კავშირი არ გაუწყვეტია და ამ კავშირს მომავალშიც კარგი პერსპექტივა აქვს. რადგან EBRD-ს მიზანი არის საბაზრო ეკონომიკის და დემოკრატიის დამკვიდრება, უნდა ვიფიქროთ, რომ იმ ტემპით, რომელი ტემპითაც ეს პროცესები საქართველოში მიდის, მათ დამკვიდრებას კიდევ დიდი დრო დასჭირდება. აქედან გამომდინარე, საქართველოს კერძო სექტორს EBRD-თან თანამშრომლობით (იქნება ეს კონსულტაცია, გრანტი თუ სესხი) „ფეხზე დადგომის“ კარგი შანსი აქვს.

ლიტერატურა:

1. Фундаментальный анализ финансовых рынков, под ред. Л. Калмыковой, 2005.

2. ქარუმიძე ე., საერთაშორისო ორგანიზაციები, თბ., 2003.

FINANCIAL COOPERATION OF GEORGIAN PRIVATE SECTOR WITH EUROPE IS FEASIBLE

ZAIRA GHUDUSHAURI
Professor of Georgian Technical University

MANANA KHARKHELI
Assistant Professor of Tbilisi State University

The given article describes activities of international and European financial institutions and their role in strengthening democracy of market economy in developing countries and transition economies.

According to the authors, without methodical and financial assistance from these institutions, neither East European nor former Soviet Union countries would be able to implement reforms.

The article highlights the importance of EBRD (European Bank of Reconstruction and Development) activities in Georgia. It is mentioned that at present EBRD cooperates with Georgia and it is represented by `EBRD BAS PROGRAME GEORGIA~.

EBRD methodical and financial assistance (grand and loan) is available for Georgian firms which correspond to the standards of the bank.

ვიშეგრადის ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკის გამოწვევები ევროკავშირში გაწევრიანების შემდგომ: ჩეხეთი

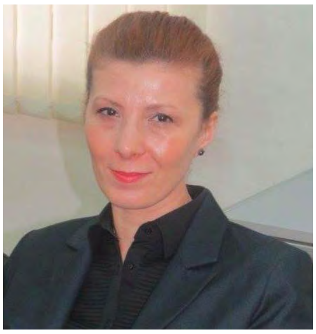

ეკა ლეკაშვილი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
თსუ ასოცირებული პროფესორი
ელ.ფოსტა: eka.lekashvili@tsu.ge
ტელ: 599 89 98 09

ქეთევან ჯიქია
თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის
ფაკულტეტის მაგისტრანტი
ელ.ფოსტა: jikiaketi@gmail.com
ტელ: 593 28 52 88

მარიამ ბიწაძე
თსუ ეკონომიკისა და ბიზნესის
ფაკულტეტის მაგისტრანტი
ელ.ფოსტა: bitsadze.mariam@gmail.com
ტელ: 558 55 33 76

ვაგრძელებთ, სტატიათა სერიების სახით ნაშრომის „ვიშეგრადის ქვეყნების ეკონომიკური პოლიტიკის გამოწვევები ევროკავშირში გაწევრიანების შემდგომ“ ეტაპობრივ წარმოდგენას.

წინამდებარე სტატია მოიცავს ჩეხეთის გამოცდილებას. შესწავლილია მისი ეკონომიკური მაჩვენებლები და მათი ცვლილებების ტენდენცია ევროკავშირში გაწევრიანებამდე და გაწევრიანების შემდგომ; ასევე, ქვეყანაში არსებული ძირითადი პრობლემბი და გამოწვევები, კერძოდ: ევროკავშირის კანონმდებლობასთან დაახლოება და ჰარმონიზაციის პროცესების უზრუნველყოფა, ევროპის ეკონომიკური და მონეტარული (სავალუტო) კავშირის წევრობა, სტრატეგიული სექტორები. ჩეხეთის გამოცდილების შესწავლის საფუძველზე ჩამოყალიბებული დასკვნები შეიძლება გათვალისწინებულ იქნას საქართველოსთვის ევრიონტეგრაციის გ ზაზე.

ჩეხოსლოვაკიასა და ევროგაერთიანებას შორის ურთიერთობები 1986-1988 წლიდან იწყება და ძლიერდება 1991 წელს ევროკავშირსა და ჩეხოსლოვაკიას შორის ასოცირების შეთანხმების შესახებ გაფორმებული ხელშეკრულების საფუძველზე, თუმცა 1993 წელს ჩეხოსლოვაკიის დაშლის შემდგომ ჩეხეთის რესპუბლიკამ, არსებობა დაიწყო როგორც დამოუკიდებელმა რესპუბლიკამ და საჭირო გახდა ხელახლა დაწყებულიყო ასოცირების შეთანხმებაზე მუშაობა, რომელიც ამავე წელს იქნა გაფორმებული ევროკავშირთან და რომელიც ამოქმედდა 1995 წელს (ასოცირების ხელშეკრულება მოიცავდა კოპენჰაგენის კრიტერიუმებს), ხოლო გაწევრიანების შესახებ

მოლაპარაკებები ოფიციალურ სახეს იღებს 1998 წლიდან. ამ პერიოდისთვის ქვეყანა რიგი გამოწვევების წინაშე იდგა, მათ შორის: ასოცირების პროცესი უნდა განხორციელებულიყო ჩეხოსლოვაკიის გაყოფის შესახებ მოლაპარაკებების პარალელურად, პრობლემები არსებობდა სასამართლო, განათლების, ასევე, კორუფციასთან მიმართებაში. გარდა ამისა ჩეხეთის მთავარ გამოწვევად, ისევე როგორც უნგრეთისთვის, პოლონეთისთვისა და სლოვაკეთისთვის აღიქმებოდა სამართლებრივი შესაბამისობის მიღწევა ევროკავშირთან, რასაც 2004 წელს დაემატა წევრობის ვალდებულებები. საკანონმდებლო ჰარმონიზაციის პროცესი დაიწყო 1998 წლიდან, რასაც მოყვა „საკანონმდებლო ქარიშხლის“ 6 წელი. თუმცა მანამდე მთავრობის მიერ გამოცემული განკარგულებების საფუძველზე სამინისტროებს გადაეცათ პასუხისმგებლობა მათ სფეროში საკანონმდებლო სამუშაობის განხორციელების შესახებ, ხოლო ტექნიკურ ნორმებთან დაახლოების ფუნქცია გადაეცა სტანდარტიზაციის ოფისს, საკოორდინაციო ფუნქცია - მთავრობის აპარტს და საჯარო ადმინისტრაციის ოფისს. შეიქმნა სპეციალური ევროკავშირის კანონმდებლობასთან თავსებადობის დეპარტამენტი, რომელიც კონტროლს უწევდა სხვადასხვა სამინისტროს მიერ შედგენილ საკანონმდებლო ცვლილებების პროექტებს, მართავდა კომენტირების პროცესს და აწვდიდა ხელისუფლებას მოსაზრებებს კანონებთან დაკავშირებით და ითვისებდა საზედამხედველო ფუნქციასაც და შეიქმნა, ასევე საკოორდინაციო უწყებები (კოორდინაციას უწევდნენ ასოცირების ხელშეკრულების ვალდებულებების შესრულებას და ევროკავშირთან მოლაპარაკებების წარმოებას) სამინისტროებში, მათ შორის: ევროპასთან ინტეგრაციის სამთავრობო კომიტეტი, ევროპული შეთანხმების განხორციელების სამუშაო კომიტეტი და ექსპერტთა 22 სამუშაო ჯგუფი, რაც ასოცირების ხელშეკრულების თავების რაოდენობას შეესაბამებოდა. ზემოთ ხსენებული ევროკავშირის კანონმდებლობასთან თავსებადობის დეპარტამენტი, 1996 წელს ჯერ იუსტიციის სამინისტროს დაქვემდებარებაში, ხოლო 1999 წელს მთავრობის აპარატში გადავიდა.

1995 წელს ევროკავშირის მიერ გამოქვეყნებული „თეთრი წიგნი“, რომელიც წარმოადგენდა ევროკავშირის კანონდმებლობის პირველად სახელმძღვანელოს მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ჩეხეთის კანონმდებლობის დაახლოების საქმეში ევროკავშირის კანონმდებლობასთან. კერძოდ, 1995 წელს საკანონმდებლო ჰარმონიზაციის მიზნით თავსებადობის დეპარტამენტმა შექმნა მონიტორინგის მონაცემთა ბაზა, თუმცა სისტემური მონიტორინგი განხორციელდა მხოლოდ 1998 წელს, როცა ევროკავშირმა ჩეხეთის კანონმდებლობის პირველადი შეამოწმება დაიწყო. შემოწმების შედეგების ანგარიშით გაირკვა, რომ არსებობდა უამრავი საკანონმდებლო ხარვეზი და არა მხოლოდ საკანონმდებლო სფეროში, არამედ სტრუქტურული და ინსტიტუციონალური განხრითაც [2]. დღეისათვის, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის 2015-2016 მიხედვით ჩეხეთის რესპუბლიკამ ქვეყანაში არსებული ინსტიტუტები განვითარების დონის მიხედვით 140 ქვეყანას შორის 57-ე ადგილია 4.1 ქულით, რაც ზომიერ მაჩვენებლად მიიჩნევა და მწვავე პრობლემურ საკითხთა ნუსხაში არ ხვდება [3].

უნდა აღინიშნოს ის ფაქტიც, რომ პრობლემები არსებობდა არა მხოლოდ კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის მიღწევი,ს არამედ უკვე მიღებული კანონების აღსრულების კუთხით, კერძოდ კანონმდებლობა გარემოს დაცვის სფეროში, ასევე სახელმწიფო შესყიდვების, საბაჟო ადმინისტრაციის, ორგანიზებული დანაშაულის წინააღმდეგ ბრძოლის, საერთო ბაზრის ორგანიზებისა და მონაცემთა საერთო ბაზის შექმნის სფეროებში. აღსრულების პროცედურების ბუნდოვანება, კიდევ უფრო ართულებდა არსებულ მდგომარეობას, საჭირო იყო სანქციების მექანიზმის გაძლიერებაც.

საინტერესოა ჩეხეთის გამოცდილება ევროკავშირის კანონმდებლობის თარგმნის შესახებ, როგორც ცნობილია ქვეყანაში შეიქმნა საკოორდინაციო და სარევიზიო ცენტრი და განისაზღვრა თარგმნის პროცესის განხორციელების სამი ეტაპი, კერძოდ: პირველი ეტაპი - ტენდერები პირველადი თარგმნის მოსამზადებლად, მეორე ეტაპი - პირველადი თარგმანი იგზავნებოდა ცენტრის ექსპერტებთან, სადაც ხდებოდა ტერმინოლოგიის შესწორება, ხოლო მესამე ეტაპი - ტექსტი შემოწმება ლინგვისტი ექსპერტების მიერ. საბოლოო ჯამში განხორციელებულმა აქტივობებმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს კანონმდებლობის ჰარმონიზაციის საქმეში.

ჩეხეთი დღემდე არ წარმოადგენს ევროპის ეკონომიკური და მონეტარული (სავალუტო) კავშირის წევრ ქვეყანას. მაასტრიხტის ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ კრიტერიუმების ანალიზი გვიჩვენებს შემდეგს:

1. ბიუჯეტის დეფიციტი არ უნდა

აღემატებოდეს მთლიანი შიგა პროდუქტის 3%-ს;

2015 წლის მონაცემებზე დარდნობით ჩეხეთის შემოსავლებმა და ხარჯებმა შესაბამისად შეადგინა 72.21 $ მლრდ. და 75.56 $ მლრდ., ხოლო ბიუჯეტის დეფიციტი აღწევს 3.35 $ მლრდ. რაც მშპ-ის 1.8%-ს წარმოადგენს.

ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მაჩვენებელი, რომელსაც უდიდესი ყურადღება ექცევა ევროკავშირში ამა თუ იმ ქვეყნის მიღების დროს, წარმოადგენს მოსახლეობის ერთ სულზე მთლიანი შიდა პროდუქტის წარმოება. საქმე იმაშია, რომ ამ მაჩვენებელს მხოლოდ ეკონომიკური მნიშვნელობა როდი აქვს. მიჩნეულია, რომ თუ ქვეყნის ერთ სულზე მშპ-ს წარმოება წელიწადში 2000 დოლარზე ნაკლებია, მაშინ ლაპარაკიც კი ზედმეტია ასეთ ქვეყანაში დემოკრატიული ინსტიტუტების მშენებლობაზე და პირიქით, იქ, სადაც აღნიშნული მაჩვენებელი 10000 დოლარს აღემატება, აქ არ შეიძლება არ ფუნქციონირებდეს დემოკრატიული ინსტიტუტები [1]. ცხადია, ერთ სულ მოსახლეზე მშპ-ს ზრდას აღნიშნულ ქვეყნებში იძლევა ყოველწლიურად მზარდი წარმოების მასშტაბები. ქვეყნის მშპ-ისა და მშპ ერთ სულ მოსახლეზე ზრდადობის ტენდენცია გამოსახულია დიაგრამაზე 3. 1.

დიაგრამა 3.1. მშპ-ს და მშპ ერთ სულ მოსახლეზე დინამიკა ჩეხეთში (1991-2014)

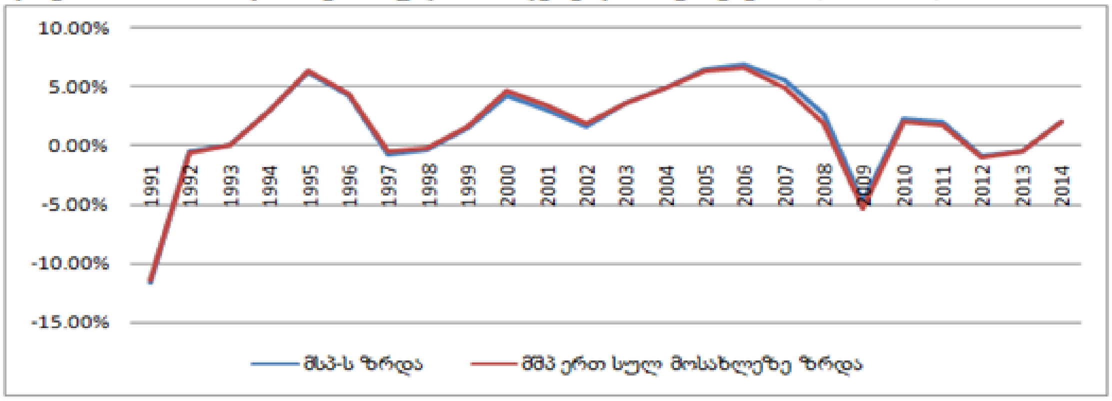

წყარო:http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG

როგორც მოსალოდნელი იყო, მსოფლიო კრიზისის ფონზე ორივე მაჩვენებლი შემცირების მიმართულებით იცვლება და 2008 წლიდან ეკონომიკა ცდილობს დასტაბილურდეს თუმცა პოსტკრიზისულ პერიოდში აღნიშნულის მიღწევა შეუძლებელი ხდება 2012 წლამდე. არსებული მდგომარეობა გამოსწორებულია 2013-2014 წლებში და ფიქსირდება შესაძლოა პროცენტულად უმნიშვნელო, მაგრამ საკმაოდ შესამჩნევი ზრდა. 2014 წელს მშპ-მა და მშპ-მა ერთ სულ მოსახლეზე მიაღწია 205$ მლრდ და 19 529$.

2. ვალი არ უნდა აღემატებოდეს მთლიანი შიგა პროდუქტის 60%-ს;

ჩეხეთის ვალის მოცულობამ $67 მლრდ.-ს მიაღწია და მშპ-ის 36.89% შეადგინა [7].

3. ინფლაცია 1,5%-ზე მეტად არ უნდა აღემატებოდეს სამი ყველაზე წარმატებული წევრი სახელმწიფოს მონაცემს;

ჩეხეთის ინფლაცია 2014 წლის მსოფლიო ბანკის მონაცემებზე დაყრდნობით აღწევს 0.3%-ს (იხ. დიაგრამა 3.2).

დიაგრამა 3.2. ინფლაციის დონის დინამიკა ჩეხეთში (1994-2014)

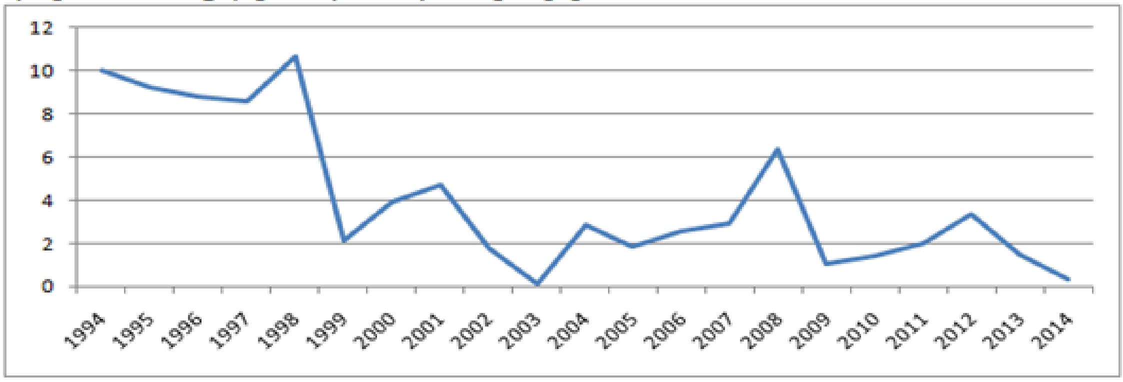

წყარო: http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG

ინფლაციის მაჩვენებელი მუდმივად იცვლებოდა 1994 წლიდან 2014 წლის ჩათვლით პერიოდში. ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა 1998 წელს, როდესაც ინფლაციის მოცულობამ 10%-ს გადააჭარბა, ხოლო ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი დაფიქსირდა 2003 წელს და 0.1%-მდე დაეცა.

4. უნდა არსებობდეს გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთი, რომელიც სამი ყველაზე წარმატებული ქვეყნის მაჩვენებელს არ უნდა აღემატებოდეს ორ პროცენტზე მეტად;

ჩეხეთის გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთმა 2015 წლის დეკემბერში მიაღწია 0.49%-ს. ჩეხეთის გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთის ცვლილება გამოსახულია დიაგრამაზე 3.3.

დიაგრამა 3.3. ჩეხეთის გრძელვადიანი საპროცენტო განაკვეთი (2001-2016)

წყარო:http://sdw.ecb.europa.eu/browseChart.do?DATASET=0&REF_AREA=106&node=bbn4864&trans=N

ყველაზე წარმატებულ ქვეყანათა საერთო მაჩვენებელი აღწევს 2,34%-ს და თუ აღნიშნულ მონაცემს შევადარებთ ჩეხეთის მონაცემს, შეგვიძლია თავისუფლად ვთქვათ, რომ აღნიშნულ კრიტერიუმს ქვეყანა აკმაყოფილებს.

5. უნდა მოხდეს ევროპულ სავალუტო სისტემაში არსებული სავალუტო გაცვლის კურსების მექანიზმით გათვალისწინებული საზღვრების დაცვა ორი წლის განმავლობაში.

2014 წლისთვის 1 ამერიკული დოლარი = 20.75 ჩეხური კრონა (CZK), ხოლო 2004 წელს 1 ამერიკული დოლარი = 25.69 კრონა, 1993 წლისთვის 1 ამერიკული დოლარი = 29.15. სავალუტო გაცვლის კურსი 1993-2014 მოცემულია დიაგრამაზე 3.4.

დიაგრამა 3.4. სავალუტო გაცვლის კურსის დინამიკა ჩეხეთში (1993-2014)

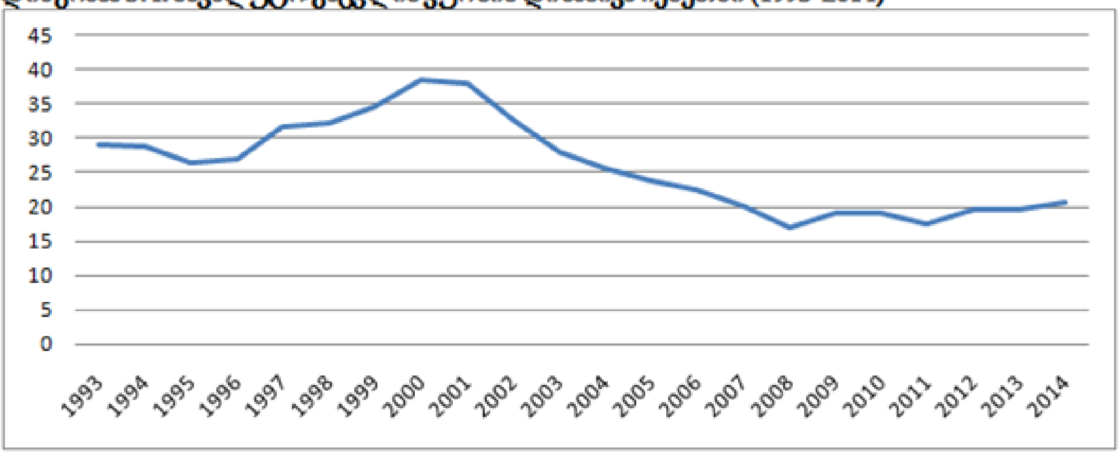

წყარო: http://data.worldbank.org/indicator/PA.NUS.FCRF

ჩეხეთის სავაჭრო ურთიერთობების გარდაქმნა დაკავშირებულია 1993 წელთან, ეს არის პერიოდი, როდესაც ჩეხოსლოვაკია გაიყო ორ დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ, რომლებმაც დამოუკიდებლად განაგრძეს არსებობა საერთაშორისო სივრცეში. აქამდე არსებული ეკონომიკის სოციალისტური სისტემა ემყარებოდა ბრძანებით მმართველობას, ცენტრალიზაციას, რეგულირებასა და დაგეგმარებას. სისტემის შედეგი გახდა საქონლისა და მომსახურების დეფიციტი ბაზარზე, რაც მნიშვნელოვნად იცვლება ევროკავშირთან ურთიერთობის გაძლიერების კვალდაკვალ. ოთხი თავისუფლებიდან ერთ-ერთი საქონლის თავისუფალი გადაადგილება, აღნიშნული შესაძლებლობა გამოყენებულ იქნა ქვეყნის მწარმოებლების მიერ, რაც აისახა კიდეც ექსპორტის მოცულობაზე, რომლის ტენდენცია გამოსახულია დიაგრამაზე 3.5.

დიაგრამა 3.5. ჩეხეთის ექსპორტ-იმპორტის დინამიკა (1996-2014)

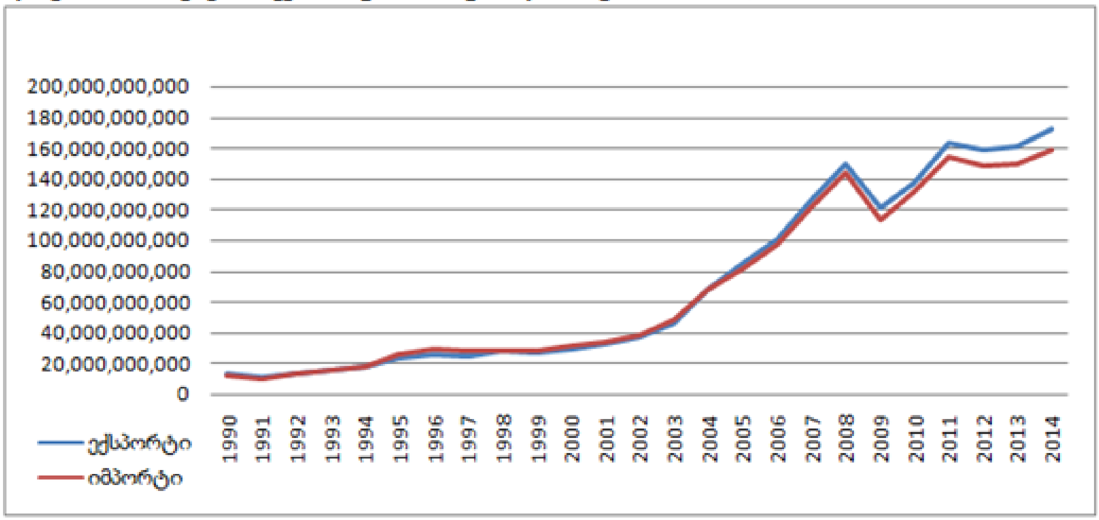

წყარო: http://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD ; http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD

დიაგრამიდან ნათლად ჩანს, რომ ჩეხეთის, როგორც ექსპორტი, ასევე იმპორტი 2004 წლიდან მკვეთრად იზრდება და მცირდება მსოფლიო კრიზისის პერიოდში. მნიშვნელოვანია 2012-2014 წლები, რადგან შესამჩნევად იზრდება ექსპორტი ქვეყანაში იმპორტთან შედარებით და 2014 წელს შესაბამისად მიაღწია $172მლრდ და $158 მლრდ. უმსხვილეს საექპორტო პარტნიორ ქვეყნებს ჩეხეთისთვის 1993 წელს წარმოადგენდნენ გერმანია - 26%-ს, სლოვაკეთი-20.98% და ავსტრია 6.05%. 2014 წლისთვის აღნიშნულ სამეულს გამოაკლდა მხოლოდ ავსტრია და მისი ადგილი დაიკავა პოლონეთმა 5.95%-ით, რაც შეეხება გერმანიას მისი წილი გაზრდილია და აღწევს 32.03%-ს, ხოლო სლოვაკეთის შემცირებულია და შეადგენს 8.37%-ს (იხ. ცხრილი 3.1).

ცხრილი 3.1. უმსხვილესი საექსპორტო პარტნიორი ქვეყნები ჩეხეთისთვის

1993 წელი		2014 წელი	
გერმანია	26.00%	გერმანია	32.03%
სლოვაკეთი	20.98%	სლოვაკეთი	8.37%
ავსტრია	6.05%	პოლონეთი	5.95%
იტალია	5.17%	დიდი ბრიტანეთი	5.09%
რუსეთში	4.46%	საფრანგეთი	5.07%
დიდი ბრიტანეთი	3.02%	ავსტრია	4.35%
პოლონეთ	2.73%	იტალია	3.62%
ნიდერლანდები	2.39%	რუსეტი	3.14%
უნგრეთი	2.27%	უნგრეთი	2.78%
ჩინეთი	1.95%	ნიდერლანდები	2.74

წყარო: http://wits.worldbank.org/country-analysis-visualization.html

იმპორტიორი ქვეყნების სამეული შემდეგი სახით წარმოგვიდგება: გერმანია 26.23%, ჩინეთი 11.35% და პოლონეთი 7.69. 2014 წლისთვის, ხოლო 1993 წელს: გერმანია 25.56%, სლოვაკეთი 16.74% და რუსეთი 9.99%.

ცხრილი 3.2. ჩეხეთის ექსპორტი სასაქონლო ნიშნის მიხედვით

1993წ.		2014წ.	
მეტალები	17.26%	მანქანები და ელექტრონიკა	36.04%
მანქანები და ელექტრონიკა	16.04%	ტრანსპორტირება	19.88%
ტრანსპორტირება	10.40%	მეტალები	9.73%
სხვადასხვა	7.41%	სხვადასხვა	6.62%
ტექსტილი და ტანსაცმელი	7.16%	პლასტმასი/რეზინა	6.04%
ქიმიკატები	7.05%	ქიმიკატები	4.75%
ქვები	6.31%	ხე	3.34%
საწვავი	6.08%	საწვავი	2.66%
ხე	5.13%	ტექსტილი და ტანსაცმელი	2.43%
პლასტმასი/რეზინა	4.15%	ქვები და შუშები	2.42%
საკვები	3.42%	საკვები პროდუქტები	2.41%
ცხოველები	2.96%	ბოსტნეული	1.47%
ბოსტნეული	2.18%	ცხოველები	1.13%
მინერალები	1.68%	ფეხსაცმელი	0.57%
ფეხსაცმელი	1.89%	ტყავი	0.36%
ტყავი	0.89%	მინერალები	0.18%

წყარო: http://wits.worldbank.org/country-analysis-visualization.html

ჩეხეთი მსოფლიოში მეორე ადგილზეა საავტომობილო წარმოების მიხედვით 118 მანქანით 1 000 მოქალაქეზე. აღნიშნულ მონაცემებს, თუ შევადარებთ 1993 წლის მონაცემებს შევნიშნავთ, რომ მანქანები და სატრანსპორტო აღწურვილობის წილი მთლიან ექსპორტში მნიშვნელოვნადაა გაზრდილი, ხოლო მეტალების შემცირებულია.

იმპორტირებული საქონლის ხუთეულს წარმოადგენს: მანქანები და ელექტრონიკა 29.97%, საწვავი 10.87%, ქიმიკატები 9.86%, მეტალები 8.71% 1993 წელი. 2014 წლის მონაცემები კი ასე გამოიყურება: მანქანები და ელექტრონიკა 34.05%, მეტალები 11.35%, ტრანსპორტირება 9.81%.

ჩეხეთში სასაქონლო ბაზრების ეფექტიანობა შეფასებულ იქნა მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის 2015-2016 მიხედვით, რომელიც სასაქონლო ბაზრების ეფექტიანობის შეფასებას ახდენს სხვადასხვა ორი A-კონკურენცია და B-არსებული პირობების ხარისხი მაჩვენებლების მიხედვით, რომლებიც თავის მხრივ სხვადასხვა მაჩვენებლებში იშლებიან. ადგილობრივი კონკურენციის შეფასებისთვის გამოყენებული მაჩვენებლები (იხ. დიაგრამა 3.6):

ადგილობრივი კონკურენციის მიხედვით, როგორც ვხედავთ ჩეხეთმა 52-ე ადგილი დაიკავა 4.6 ქულით, რაც მაღალ მაჩვენებლად მიიჩნევა და ადასტურებს სასაქონლო ბაზრების კონკურენტუნარიანობის მაღალ დონეს.

ყურადღება გავამახვილოთ სოფლის მეურნეობის სექტორზე, რადგან გაწევრიანებაზე მოლაპარაკებების დროს ერთ-ერთ მგრძნობიარე საკითხთა ნუსხაში შევიდა აღნიშნული სექტორი. იქიდან გამომდინარე, რომ სოფლის მეურნეობის პოლიტიკის მომავალი რეფორმის შესახებ მოლაპარაკება მიმდინარეობდა შესაბამისი ცოდნისა და მონაცემების ნაკლებობის პირობებში, აღნიშნულმა დიდი გავლენა იქონია შაქრის გადამუშავების მრეწველობაზე. როგორც ცნობილია შაქრის წარმოება ტრადიციული სფეროა ჩეხეთის ეკონომიკის, რომელზეც მნიშნელოვანი გავლენა იქონია 1989-1993 წლებში სოფლის მეურნეობის პრივატიცაციის, რესტრუქტურიზაციის და თავისუფალ ბაზარზე გადასვლის პროცესებმა. კერძოდ, შაქრის გადამამუშავებელი მრეწველობა მნიშვნელოვნად ჩამორჩებოდა დასავლეთის წარმოებას, რამაც განაპირობა შაქრის ბაზრის რეგულირების საჭიროება, რომელიც 1995 წლიდან დაიწყო. საწყისი ეტაპისთვის ქვეყანა ცდილობდა დაეცვა ადგილობრივი მწარმოებელი, ამიტომ დადგენილ იქნა წარმოებისა (380 000 ტონა) და ექსპორტის კვოტა (95 000ტონა). მხოლოდ სტრატეგიულ მწარმოებლებს ჰქონდათ უფლება განეხროციელებინათ რედისტრიბუცია [2].

ამასთან, მცირე ზომის მწარმოებლებისთვის განისაზღვრა ინდივიდუალური კვოტები

დიაგრამა 3.6. კატეგორია-კონკურენცია

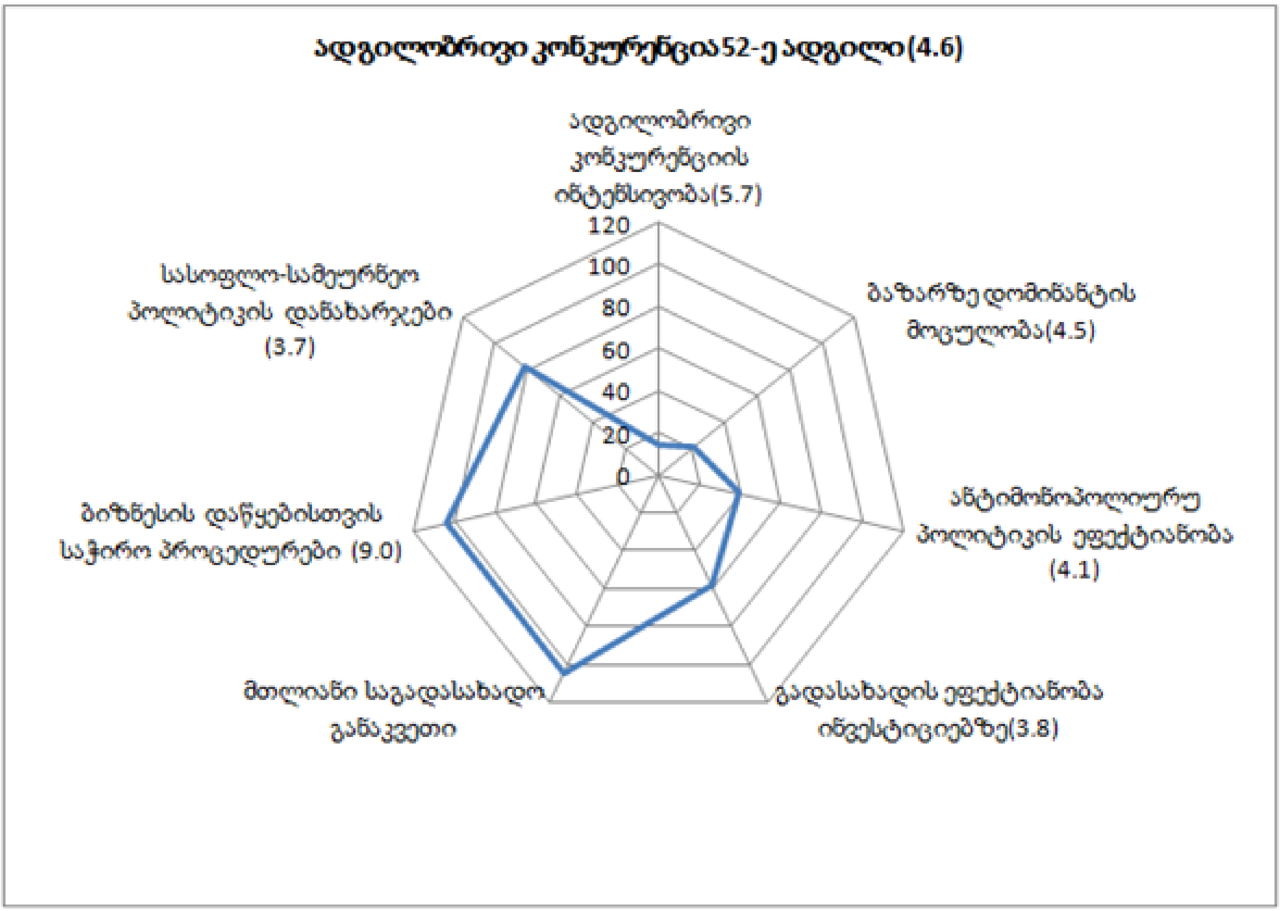

წყარო: http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=CZE

ადგილობრივ ბაზარზე და შეადგინა 19 000 ტონა, ხოლო საექსპორტო კვოტამ 4 750 ტონა, რაც შემდგომში იქნა გაპროტესტებული მცირე ზომის მწარმოებლების მიერ საკონსტიტუციო სასამართლოში, რადგან მიიჩნევდნენ, რომ აღნიშნული ქმედება არღვევდა თავისუფალი ბაზრის პრინციპებს, საბოლოოდ სასამართლოს გადაწყვეტილებით აღნიშნული ბრძანებულება გაუქმებულ იქნა. შემდგომში მიღებული კვოტა 505 000 ტონის ოდენობით იქნა დაწესებული, რაც შეესაბამებოდა ევროკავშირისას, თუმცა სასოფლო სამეურნეო ბაზარზე კვოტების გადანაწილება მაინც მთავარ პრობლემად რჩებოდა. 2002 წელს კოპენჰაგენის სამიტზე განისაზღვრა ჩეხური შაქრის საერთო კვოტა 455 000 ტონით, რაც წარმოადგენდა ევროკავშირში წარმოებული შაქრის 2.6%-ს, რამაც განსაზღვრა ჩეხეთის სტატუსი, ის მოხვდა მცირე მწარმოებლების სიაში. ჩეხური შაქრის მწარმოებლები არ ეთანხმებოდნენ არსებულ სიტუაციას, მათ მხოლოდ მოლაპარაკებების შედეგი შეატყობინეს. ამის მიზეზი გახდა მწარმოებლებთან კომუნიკაციის არ ქონა, ევროკავშირის კანონმდებლობასთან ჰარმონიზაციის პროცესიდან გამომდინარე არსებული სირთულეები, რამაც საბოლოო ჯამში ქვეყანა მიიყვანა არახელსაყრელ პირობებამდე [2].

2005-2007 წლებში ევროკავშირმა ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის ზეწოლის შედეგად განახორციელა შაქრის რეფორმა, რომლის შედეგადაც აღმოსავლეთის შაქრის კომპანიამ (ბრიტანელი და გერმანელი მფლობელები), რომელსაც ეკუთვნოდა ჩეხური შაქრის გადამუშავების უმეტესი ნაწილი, საკუთარი კვოტები ევროკომისიას „მიყიდა“, რამაც გამოიწვია ის ფაქტი რომ ჩეხეთი, რომელიც შაქრის ექსპორტიორი ქვეყანა იყო იმპორტიორ ქვეყნად გადაიქცა, ჩეხური საწარმოების უმრავლესობა კი დაიხურა [2].

სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში 2014 წელს აღწევს 2.70%-ს, არც 1995 წლისთვის იყო მაღალი აღნიშნული მონაცემი. პრიორიტეტი სამრეწველო და მომსახურების სექტორს ენიჭებოდა, რომელთა წილი საკმაოდ მაღალია და შესაბამისად აღწევს 37.96% და 59.34% (იხ. დიაგრამა 3.7).

დიაგრამა 3.7. სოფლის მეურნეობის, მრეწველობისა და მომსახურების %-ული წილი მშპ-ში

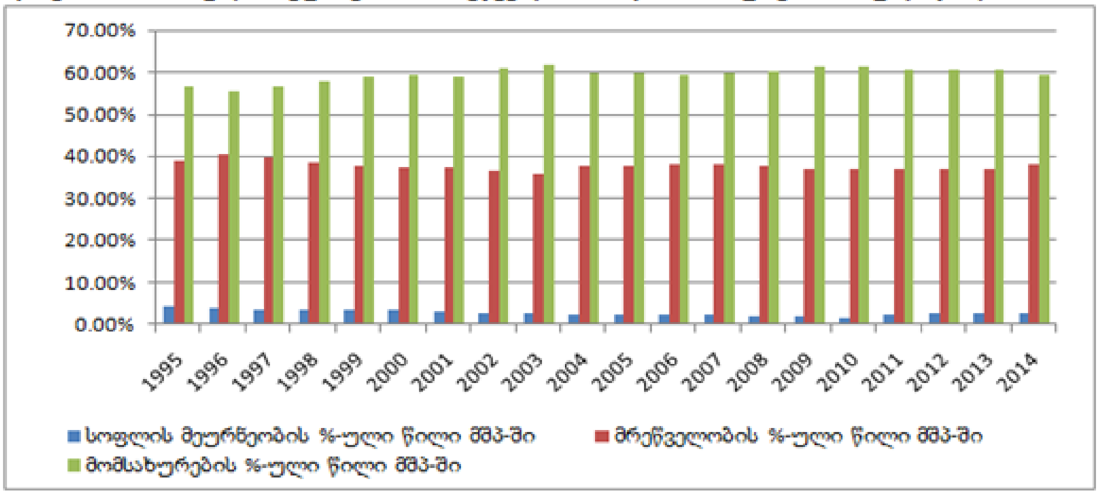

წყარო: http://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS; http://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS

სოფლის მეურნეობის ძირითადი პროდუქციაა: ხორბალი, კარტოფილი, შაქარი, სვია, ფრინველები. მრეწველობის პროდუქციას წარმოადგენს: ავტომობილები, მანქანა დანადგარები და აღჭურვილობა, მინა და სამხედრო აღჭურვილობა.

მსოფლიო ბანკის 2013 წლის მონაცემებით ჩეხეთის სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწას უკავია ქვეყნის 54.6%. სოფლის მეურნეობაში დასაქმებულთა პროცენტული წილი დასაქმებულთა მთლიან მოცულობაში 2014 წლისთვის შეადგენს 2.70%-ს (იხ.დიაგრამა 3.8).

დიაგრამა 3.8. ჩეხეთში დასაქმების წილი და დინამიკა სექტორების მიხედვით (1992-2014)

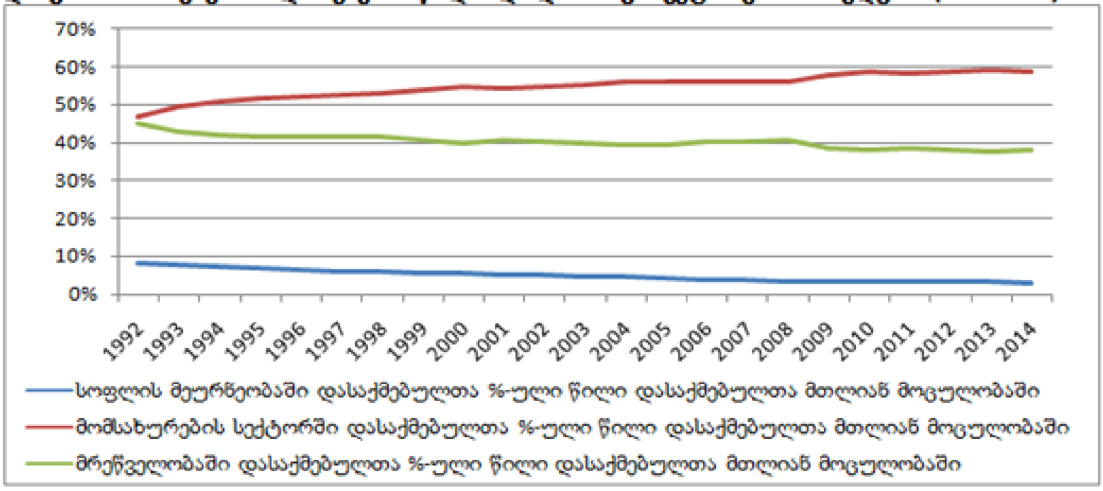

წყარო: http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS; http://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS; http://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS

ჩეხეთში სოფლის განვითარების პოლიტიკა განხორციელდა 2007-2013 წლებში სოფლის განვითარების პროგრამის საფუძველზე, რომელიც შესაბამისობაშია როგორც ეროვნულ, ასევე ევროკავშირის პოლიტიკასთან. ძირითადი ხარვეზებს, რომელთა გამოსწორების მიზნით იქნა ამოქმედებული აღნიშნული პროგრამა წარმოადგენს: სოფლის მეურნეობის, სატყეო სექტორის და კვების მრეწველობის კონკურენტუნარიანობის, ასევე სასოფლო ზონებში ცხოვრების დონის დაბალი დონე.

დღეს ჩეხეთი, 10-ნახევარი მილიონიანი მოსახლეობით, მიჩნეულია მეტად მიმზიდველ ქვეყანად საერთაშორისო საინვესტიციო კაპიტალისთვის. ჩეხეთმა სულ ახლახანს დააღწია თავი ეკონომიკურ რეცესიას. გასული წლის მესამე კვარტალში, ეკონომიკის ზრდის წლიურმა მაჩვენებელმა 4.7 პროცენტი შეადგინა, რითაც ჩეხეთმა მესამე ადგილი დაიკავა ევროკავშირში. ეს ფაქტორი, სახელმწიფო ბიუჯეტის კლებადი

დეფიციტის პირობებში, სულ უფრო მეტ ინვესტიციას იზიდავს ქვეყანაში. სახელმწიფო ფონდების უცხოურმა ფლობამ გასულ წელს 36 პროცენტით იმატა. (შედარებისთვის, პოლონეთში იგივე მაჩვენებელი 5 პროცენტს შეადგენს, ხოლო უნგრეთში კლებას ჰქონდა ადგილი - 21 პროცენტით). ჩეხეთი უფრო მეზობელ გერმანიას ემსგავსება, თუნდაც ფინანსური სიჯანსაღის თვალსაზრისით. ინვესტორები უკვე კარგა ხანია ჩეხეთს ეკიდებიან როგორც განვითარებულ და არა განვითარებად ეკონომიკას. ზოგადად, ჩეხეთის ეკონომიკა შეიძლება დახასიათდეს სამი სიტყვით: კარგი, სტაბილური, თუმცა, ოდნავ მოსაწყენი [19].

გარდაქმნების შედეგად დაჩქარდა ეკონომიკური მოდერნიზაციის და ინოვაციური განვითარების პროცესები. თუ დავეყრდნობით მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსს 2015-2016, კატეგორია - ინოვაციებში ჩეხეთი 35-ე ადგილს იკავებს 140 ქვეყანას შორის 3.8 ქულით, რაც ზომიერ მაჩვენებლად მიიჩნევა (იხ. დიაგრამა 3.9).

დიაგრამა 3.9. კატეგორია - ინოვაციები

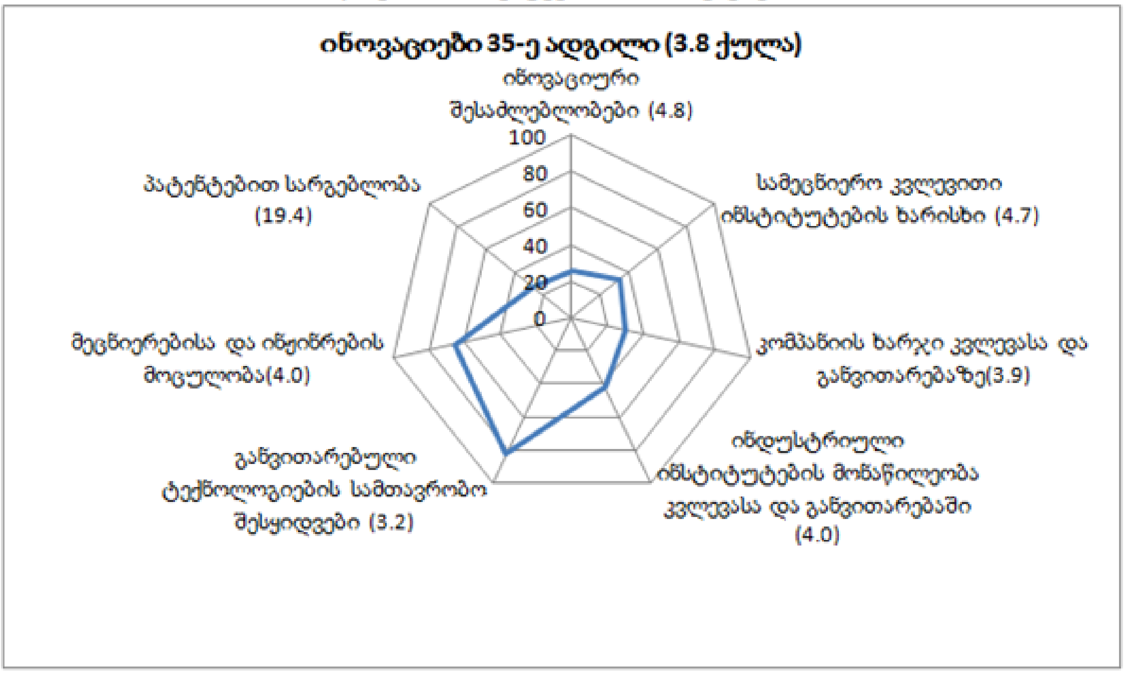

წყარო: http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=CZE

ყურადღება გავამახვილოთ კომპანიის მიერ კვლევასა და განვითარების მიმართულებით, გამოყოფილ ხარჯებზე, რომელიც 3.1 ქულით ფასდება, რაც მიუთითებს იმ ფაქტზე, რომ ჩეხეთში არსებულ კომპანიათა უმეტესობა კვლევებისა და განვითარების მიმართულებით სულ უფრო მცირე ფინანსურ სახსრებს ხარჯავს. განსავითარებელია სამეცნიერო კვლევეითი ინსტიტუტების ხარისხიც, რომლებზეც ბევრი რამ არის დამოკიდებული ინოვაციური შესაძლებლობების შექმნის კუთხით.

პოლონეთისა და უნგრეთის შემთხვევაში ადამიანების თავისუფალი გადაადგილების ამოქმედების შემთხვევაში ქვეყანები დადგნენ ტვინების გადინებისა და შენარჩუნების, მოზიდვის პრობლემასთან. ტვინების მოზიდვა ჩეხეთისთვის პრობლემური აღმოჩნდა, ქვეყანამ 3.1 ქულას მიაღწია, რაც დაბალ მაჩენებლად აღიქმება, ხოლო, ტვინების შენარჩუნების მიხედვით 3.6 ზომიერი მაჩვენებელით წარმოგვიდგა, რაც შეეხება უმუშევრობას ჩეხეთში, იგი ერთერთი ყველაზე დაბალია ევროკავშირში [18], 2014 წლის მონაცემებით ჩეხეთის უმუშევართა მოცულობა სამუშაო ძალის მთლიან მოცულობაში შეადგენს 6.2%-ს (იხ. დიაგრამა 3.11).

მართალია 1991 წლისთვის აღნიშნული მაჩვენებელი მერყეობდა 2-დან 3 პროცენტამდე, მაგრამ მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების კვალდაკვალ ქვეყანამ მაინც შეძლო ვიშეგრადის დანარჩენ სამ ქვეყნასთან შედარებით უმუშევრობის ზომიერად დაბალი მაჩვენებლის შენარჩუნება.

ამრიგად, ჩეხეთისთვის ევროკავშირის კანონმდებლობასთან თავსებადობის დეპარტამენტის შექმნა წარმატებული აღმოჩნდა კანონდებლობის ჰარმონიზაციის მიზნის მისაღწევად. გარდა ამისა საინტერესოა ჩეხეთის გამოცდილება ევროკავშირის კანონმდებლობის

დიაგრამა 3.11. უმუშევართა %-ული წილი სამუშაო ძალის მთლიან მოცულობაში

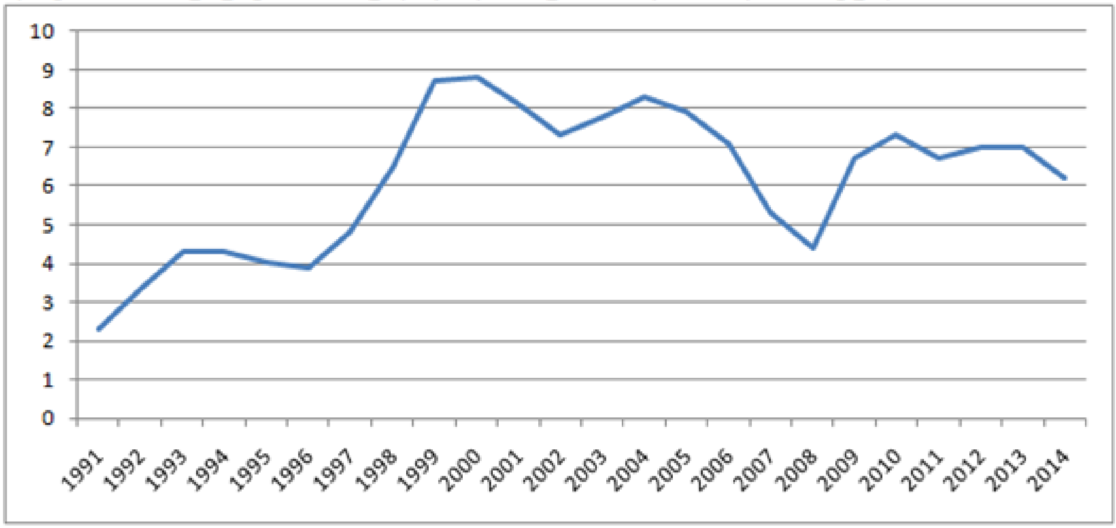

წყარო: http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS

თარგმნის მიმართულებით. კანონმდებლობის თარგმნის პროცესის სტრუქტურა, რომელიც შემოთავაზებულ იქნა ჩეხეთის მიერ წარმატებით ამოქმედდა. ევროკავშირის კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას ჩეხეთის გამოცდილება ევროკავშირის კანონმდებლობის თარგმნის პროცესის მიმართულებით, რომელიც საჭიროებს კომპეტენტური საკოორდინაციო სტრუქტურის ჩამოყალიბებას, რომელიც ითანამშრომლებს არა მხოლოდ სამინისტროებთან, არამედ ჩართავს არასამთავრობო სექტორსაც.

სახარბიელოა ჩეხეთის ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები, ისეთები როგორიცაა ექსპორტი, იმპორტი, ინფლაცია, უმუშევრობის დონე და ა.შ.

ყურადღება უნდა გავამახვილოთ ქვეყანაში, სტრატეგიული სექტორების განვითარებაზე. როგორც ვნახეთ ასეთ სექტორს ჩეხეთისთვის წარმოადგენდა შაქრის მრეწველობა, რომლის ექსპორტის წილის მიხედვით უმსხვილეს ექსპორტიორთა რიგებში შედიოდა. თუმცა, დღეს ის იმპორტიორად იქცა, რაც განაპირობა სოფლის მეურნეობის ცოდნისა და მონაცემების ნაკლებობის პრობლემებმა ქვეყანაში, რამაც ქვეყანა სტრატეგიული სექტორის დაკარგვამდე მიყვანა. ევროკავშირის ქვეყნებიდან იმპორტირებული საქონელით გამოწვეულმა კონკურენციის მაღალმა დონემ შესაძლებელია ქვეყნის ადგილობრივი წარმოება შეამციროს და მათი უმეტესობა გააქროს კიდეც ბაზრიდან. ამიტომ აუცილებელია შიდა ბაზრის ეტაპობრივი გახსნა, რაც საშუალებას მისცემს ადგილობრივ მწარმოებლებს განავითარონ თავიანთი შესაძლებლობები, იმდენად რომ შეძლონ ძლიერ კონკურენციაში ჩართვა.

ევროკავშირის კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით შესაძლებელია გამოყენებულ იქნას ჩეხეთის გამოცდილება ევროკავშირის კანონმდებლობის თარგმნის პროცესის მიმართულებით, რომელიც საჭიროებს კომპეტენტური საკოორდინაციო სტრუქტურის ჩამოყალიბებას, რომელიც ითანამშრომლებს არა მხოლოდ სამინისტროებთან, არამედ ჩართავს არასამთავრობო სექტორსაც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ა. გრიშაშვილი, გზა ევროკავშირისაკენ, კანდიდატი ქვეყნების ეკონომიკური მდგომარეობის ზოგადი დახასიათება, თბილისი 2003;
2. საქართველოს რეფორმების ასოციაცია (GRASS), ევროპული პოლიტიკის კოორდინაციის გაუმჯობესება საქართველოში, ვიშეგრადის ქვეყნების პრაქტიკაზე დაყრდნობით, თბილისი 2015;
3. http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=CZE
4. http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG
5. http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG
6. http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG

7. http://www.nationaldebtclocks.org/debtclock/czechrepublic
8. http://sdw.ecb.europa.eu/browseChart.do?DATASET=0&REF_AREA=106&node=bbn4864&trans=N
9. http://data.worldbank.org/indicator/PA.NUS.FCRF
10. http://data.worldbank.org/indicator/NE.IMP.GNFS.CD ;
11. http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD
12. http://wits.worldbank.org/country-analysis-visualization.html
13. http://wits.worldbank.org/country-analysis-visualization.html
14. http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=CZE
15. http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS;
16. http://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS;
17. http://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.TOTL.ZS
18. http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=CZE
19. http://commersant.ge/?m=5&news_id=32028&cat_id=10
20. http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS

Challenges of Economic Policy of Visegrad Countries after joining EU:
Czech Republic

Eka Lekashvili,
TSU Associated Professor
Mariam Bitsadze,
Magister of Economic and Business Faculty at TSU
Ketevan Jikia,
Magister of Economic and Business Faculty at TSU

We are continuing series of articles “Challenges of Economic Policy for Visegrad Countries after joining EU”.

Presented article contains Czech Republic experience. Economical values and their variation before and after joining EU; also, main problems and challenges were studied, such as: process of getting close to and harmonizing with EU legislations, membership of EU Economic and Monetary Union (EMU), strategic sectors. On the basis of studying Czech experience, it can be considered as a way to join EU for Georgia.

ადამიანის სიცოცხლის ხანგრძლივობაზე მოქმედი ფაქტორები და ეკონომიკის გადაუდებელი ამოცანები 2017-2020 წლებისა და გრძელვადიანი სტრატეგიისთვის

რევაზ ლორთქიფანიძე
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.
ტელ: 557007217;
ელ.ფოსტა: revazlordkipanidze@gmail.com

მსოფლიო ინტერნეტქსელის ეპოქაში, საერთაშორისო თანამეგობრობის შესაძლებლობები განუზომლად იზრდება და, სასიხარულოა, რომ საქართველოს რეფორმირებადი სახელმწიფოს მცდელობა უპრეცენდენტოდ დიდია ჯანდაცვის პრობლემებისა და სიღარიბის დაძლევის საქმეში. შრომაში განხილულია რეფორმის განვითარებისა და საერთაშორისო განზოგადების ანტიმონოპოლიური, მაკრო და რეგიონალური პრიორიტეტები.

ვფიქრობ, ბრძენი მკითხველი დამეთანხმება, რომ მსოფლიოში და მათ შორის რესურსებით მდიდარ ღვთისმშობლის წილხვედრ ქართულ მიწაზე, გენეტიკურად ხანგამძლე მოსახლეობამ მეტად ბედნიერად რომ იცხოვროს, მეტად უნდა გაითვალისწინოს ცხოვრების ხანგრძლივობაზე მოქმედი ფაქტორებიც, რომელთა შორის, ჩვენი აზრით, განსაკუთრებით ანგარიშგასაწევია: 1) ადამიანის სულიერი მდგრადობა და ლოცვის სისტემატურობა; 2) ცხოვრების ეკონომიკური დონე; 3) ეკონომიკური დამოუკიდებლობა (როგორც სახელმწიფოს, ასევე, ადამიანის მეტად თავისუფალი - ლაღი ცხოვრება); 4) ჯანსაღ ბუნებასთან ხშირი კონტაქტი; 5) სუფთა წყალი; 6) სუფთა ჰაერი; 7) რაციონალური კვება; 8) საზოგადოებისადმი გახსნილობა; 9) მშვიდი ოჯახური გარემო; 10) შემოქმედებითი აქტიურობა; 11) ინტერესიანობა; 12) ზომიერი სპორტი და სხვ.

მსოფლიო ინტერნეტქსელის ეპოქაში, საერთაშორისო თანამეგობრობის შესაძლებლობები განუზომლად იზრდება და, სასიხარულოა, რომ საქართველოს რეფორმირებადი სახელმწიფოს მცდელობა უპრეცენდენტოდ დიდია ჯანდაცვის პრობლემებისა და სიღარიბის დაძლევის საქმეში. ჯუნგლების კანონისაგან განსხვავებით, ადამიანების საზოგადოება მხოლოდ ინსტიქტებზე ვერ იქნება აგებული და სულ უფრო მეტად გააზრებული ჩარევაა ეკონომიკაში საჭირო და არა პასუხისმგებლობის აცილება თავისუფალი ბაზრის თვითრეგულირების უნარის მომიზეზებით. პოლიტეკონომიის კლასიკოსების ეპოქის შემდეგ, მრავალი კრიზისი იწვნია კაცობრიობამ და საერთაშრისო თანამეგობრობის მეტი აქტიურობაა საჭირო, რომ გრძელვადიან სტრატეგიაში მოსალოდნელი რესურსების მწვავე დეფიციტი და, შესაბამისად, კლიმატის მეტად მკვეთრი ცვლილებები, შესაძლოდ უმტკივნეულოდ გადაიტანოს ადამიანმა.

მსხვილი და მცირე მეწარმეობის გონივრული თანაარსებობა

კოსმოსური კვლევების განვითარებისა და ტექნიკის განსაზოგადოების ეპოქაში, სახელმწიფოსა

და მსხვილი ინდუსტრიის როლი და ჩართულობა მსოფლიო ეკონომიკაში არსებითად მატულობს, მაგრამ, ჩვენი წონასწორული რეალიზმის თეორიის შესაბამისად, არ უნდა დავუშვათ არც სახელმწიფო და არც კერძო მონოპოლიების გაჩენის შესაძლებლობები არაკეთილსინდისიერი გამოვლინებების მიმართულებით. შესაბამისად, არც უნდა შევზღუდოთ და დავაკნინოთ, როგორც სახელმწიფოს (მეტწილად მსხვილ ინდუსტიასთან ასოცირებული), ასევე, კერძო (ინდივიდუალური) უნარების უნიკალობა და ეფექტი.

ეკონომიკისა და პოლიტიკის საქმიან წრეებს საქმიანად მინდა მივმართო, რომ რეალურად მასობრივი დასაქმებისათვის, მწვავედ აუცილებელია, ანტიმონოპოლიურ აქტიურობასთან ერთად, მცირე მეწარმეობას პრიორიტეტული მხარდაჭერა მიეცეს - მიკრო და მცირე ბიზნესის შეღავათები შემოსავლებს კი არ უნდა უკავშირდებოდეს, როგორც ჯერ კიდევ 90-იანი წლების საგადასახადო კოდექსშია, არამედ დასაქმებულთა რაოდენობას. თუ კაცი მარტოა ან 2-3 თანამშრომლითაა ბიზნესში, მან ბუღალტერია აწარმოოს, თუ ბიზნესზე იზრუნოს - შეარგოს ღმერთმა, რასაც იშოვის, ნუ დავუწყებთ ეჭვიანობას და ისედაც მცირე შემოსავლებში ქექვას. უფრო მეტიც, შემოსავლის კრიტერიუმები, ხშირ შემთხვევაში, ამ შემოსვლების დამალვის მიზეზი ხდება და ბიუჯეტიც მეტს კარგავს და მეწარმეც არალეგალური ბიზნესის ჭაობში ექცევა.

ანტიმონოპოლიური პოლიტიკა

გლობალიზების პირობებში, ეკონომიკური მონოპოლიების მოქმედება მნიშვნელოვნად აფერხებს მსოფლიო ეკონომიკის სრულფასოვან განვითარებას, რის გამოც, მსოფლიოს მზარდი მთლიანი პროდუქტის მიუხედავად, სიღარიბე და სიმდიდრის პოლარიზება მნიშვნელოვანწილად შენარჩუნებულია.

ზემოაღნიშნულთან დაკავშირებით, საქართველოს ადგილობრივი ბაზარი განსაკუთრებით საგანგაშოდაა დაზიანებული საერთაშორისო ფესვების მქონე ფარული მონოპოლიებით, რაც, განსაკუთრებით, სოფლის მეურნეობისა და მრეწველობის პოტენციალის გამოყენების ჯერ კიდევ უკიდურესად დაბალ დონეებზე აისახება.

პრობლემის მოგვარების გარეშე, ქართული ტურისტული პოტენციალის ამოქმედებაც კი ფაქტიურად უსარგებლო იქნება ქვეყნისთვის, ვინაიდან, ტურიზმით შემოდინებული ვალუტა, ისევ უცხოელი მესაკუთრეებისა და სურსათის იმპორტიორების სასარგებლოდ გაედინება.

პრობლემის მოგვარების გარეშე, აზრს მოკლებულია ექსპორტის საგადასახადო სტიმულირებაც, ვინაიდან, მატერიალური წარმოების დარგების სათანადო დონეზე განვითარების გარეშე, ექსპორტის სტიმულები, ძირითადად, ნედლეულის ექსპორტს ახალისებს, რის შედეგადაც, ადგილობრივ მეწარმეობასაც ეცლება სანედლეულო საფუძველი და ჩვენივე ნედლეულიც გაძვირებეული სახით გვიბრუნდება გადამამუშავებული მრეწველობის იმპორტის სახით.

აღნიშნულის საწინააღმდეგოდ, საჭიროა რეალური ბაზრის ქმედითი მონიტორინგის განვითარება რეგიონებისა და დარგების მიხედვით და, შესაბამისად, საზოგადოების სისტემატური ინფორმირება იმპორტშემცვლელი საგადასახადო მექანიზმების ამოქმედებისა და შესაბამისი მეწარმეობის სტიმულირების შესახებ, მ.შ. ეფექტიანი დიფერენცირებული საამორტიზაციო მექანიზმების გამოყენებით.

მაკროეკონომიკური პოლიტიკის დემოკრატიული პრინციპები

ეკონომიკურად განვითარებულ სამყაროში, სულ უფრო არსებითი ხდება სახელმწიფოს მონაწილეობა მასობრივი გამოყენების ინოვაციური ტექნოლოგიებისა და იაფი ენერგომატარებლების პროექტებში, თავდაცვითი ტექნიკის წარმოებაში, კოსმოსისა და წყალქვეშა პოტენციალის ათვისებაში, განსაკუთრებით მძიმე და მასშტაბური გავრცელების ჯანდაცვითი დაავადებების წინააღმდეგ წარმოებულ კვლევებში, ადამიანის ჯანსაღი და ფინანსურად წელგამართული სიბერის პერსპექტივის პრაქტიკულ რეალიზებაში.

ჩვენი ისტორიის გაკვეთილებმა გვიჩვენა, რომ, ამ მხრივ, ხშირია ერთი უკიდურესობიდან მეორეში აღმოჩენის შემთხვევები, როცა ხან სახელმწიფო დიქტატურის პროცესები ვითარდება ან, საპირისპიროდ, ქაოსი და ანარქიაა, რაც, ორივე შემთხვევაში, მნიშვნელოვნად აფერხებს ეკონომიკურ პროგრესსა და ცხოვრების დონის ამაღლების ტენდენციებს.

მაკროეკონომიკური თვალთახედვით, ინფლაციური რყევების, ფარული მონოპოლიებით ხელოვნურად გამოწვეული რეგრესული სტრუქტურული უმუშევრობისა და ცენტრალური, ავტონომიური წარმონაქმნებისა და მუნიციპალური ინტერესების მნიშვნელოვანი დისპროპორციების

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

დასაძლევად, საჭიროა უნიკალურ ადგილობრივ შესაძლებლობათა კომპლექსური გამოყენება და ეკონომიკური ეფექტიანობითა და ეროვნული სიმდიდრით დაწინაურებული სუპერსახელმწიფოების (შეერთებული შტატები, გაერთიანებული სამეფო, გერმანია, საფრანგეთი, რუსეთის ფედერაცია და სხვ.) გამოცდილებათა დასაბუთებული გათვალისწინება ეკონომიკურ რეგულაციებში.

ზემოაღნიშნულთან დაკავშირებით, უახლოეს ორიენტირად უნდა დავისახოთ მნიშვნელოვანი რეზერვის გამოყენება მთლიან შიდა პროდუქტში საქართველოს ნაერთი ბიუჯეტის ხვედრიწონის 35-40%-მდე ზრდისა და მისი მეტად დემოკრატიული (თანაბარზომიერი) განაწილების სახით ცენტრსა და ადგილობრივ ბიუჯეტებს შორის. ჯერ-ჯერობით, ამ მხრივ, ცენტრალიზმის ეპოქის მემკვიდრეობით, ჯერ კიდევ უკიდურესად უთანაბრო განაწილებასთან გვაქვს საქმე, რის გამოც, ადგილობრივი ინტერესები, ხშირ შემთხვევაში, მინიმალურადაც ვერ კმაყოფილდება.

რეგიონალური ეკონომიკური პოლიტიკა

რეგიონალური ეკონომიკური პოლიტიკის ხარვეზების გამო, საქართველოში, 2014-2015 წლების შედეგებით, მნიშვნელოვნად შემცირდა ვაშლის, თხილის, ატმის, ბალისა და ალუბლის წარმოება და ავადხსენებული საბჭოთა კავშირის 1985 წელთან შედარებითაც, 2015 წლის ოფიციალური მონაცემებით, დაახლოებით ორჯერ არის შემცირებული ყურძნის წარმოება, თითქმის 4-ჯერ - ციტრუსების წარმოება, უფრო არსებითია შემცირება სამრეწველო პროდუქციაზე, მ.შ. განსაკუთრებით მეცნიერებატევად დარგებში.

საქართველოს ეკონომიკური განვითარებისათვის, საწყის ეტაპზე, პრიორიტეტული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს უნიკალური შესაძლებლობების სოფლის მეურნეობის დაწინაურებასა და ეფექტიან რეგიონალურ პოლიტიკას, ვინაიდან, ქვეყანას, რომელსაც განვითარებული რეგიონები აქვს, დარგობრივი სრუქტურაც სრულყოფილი ექნება, ხოლო, თუ პრიორიტეტი დარგობრივი სტრუქტურის განვითარებას ენიჭება, შესაძლებელია, მხოლოდ ძლიერი ცენტრი და სუბიექტურად დაწინაურებული ტერიტორიული „ოაზისები“ მივიღოთ, ხოლო ბევრი რეგიონი ჩამორჩენილი დარჩეს.

განსაკუთრებული სტიმულები უნდა მიეცეს საგანგაშო დემოგრაფიული სიტუაციის სტაბილიზებას მაღალი მთის რეგიონებში და რეალურად ამოქმედდეს მრავალშვილიანი ოჯახების წახალისების ეკონომიკური მექანიზმები, ამასთანავე, ადამიანის დამსახურებასთან დაკავშირებული სოციალური დაცვის დიფერენცირებული სტიმულები, მ.შ. განსაკუთრებით მთის მოსახლეობისთვის.

ინოვაციური კოოპერირების პოლიტიკა სახელმწიფოსა და ეკლესიის ჩართულობით

სასოფლო-სამეურნეო ტრადიციების საქართველოში, საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლის დასაწყისმა აჩვენა, რომ სწრაფადცვალებად ტექნოლოგიურ მიღწევათა დამოუკიდებლად შეძენა და გამოყენება გლეხს ძალიან გაუჭირდა და მზარდი გლობალური კონკურენციის პირობებში ეს კიდევ უფრო გართულდება. ამდენად, აუცილებელია, კოოპერაციული მეურნეობების ყოველმხრივი სტიმულირება, მათ შორის საგადასახადო ბერკეტებისა და ფინანსური სუბსიდირების მექანიზმებით საწყის ეტაპებზე.

გასათვალისწინებელია, რომ ქართული სოფელი უძველეს და უახლეს ისტორიაშიც იყენებდა კოოპერირების სხვადასხვა ფორმას, მათ შორის საეკლესიო მეურნეობების ეფექტიანი ჩართულობით და კოოპერაციის სასიკეთო შესაძლებლობებს აქტიურად იყენებენ ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნები თანამედროვე პირობებში.

ეკონომიკური სუბიექტების მრავალმხრივი ჩართულობა ორიენტირებული უნდა იყოს ადგილობრივი მოსახლეობისათვის ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციის მიწოდებასა და, შესაბამისად, საექსპორტო ნამეტის არსებითი სტიმულირებისათვის.

ზემოაღნიშნული საფუძვლის გარეშე, ტექნიკური ინოვაციების ეპოქაში, საქართველოს უდიდესი ინტელექტუალური პოტენციალი ჯერ კიდევ მნიშვნელოვანწილად გამოუყენებელია და აუცილებელია ქმედითი სახელმწიფო პოლიტიკის გატარება ინდუსტრიულ ცენტრებში კლასტერული ტიპის ტერიტორიების მოწყობის სტიმულირებისათვის, რამაც, ასეთი ტიპის წარმონაქმნებთან ურთიერთხელსაყრელი ინოვაციური კოოპერირებისათვის, აქტიურად უნდა დააინტერესოს ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები, უნივერსიტეტები, ბანკები, სხვადასხვა ბიზნეს-ობიექტები.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Revaz_Lordkipanidze
2. http://revaz-lordkipanidze.simplesite.com/

The Factors of a Duration of Human life and the Significant Tasks of Economy for 2017-2020 Years and a Long-term Strategy

Revaz Lordkipanidze
Doctor of Economic Sciences, Academician of
Georgian Academy of Economic Sciences

In the epoch of the world internet, an international community's capacity grows enormously and it's pleased that role of the reforming Georgian state unprecedentedly grows in processes of the elimination of healthcare problems and poverty. Author of the work offers the priorities to the development and international generalization of anti-monopoly, macro and regional reforms.

შეცდომები კარლ მარქსის თეორიებში, შრომა და შრომის ექსპლოატაცია, რა ვერ გათვალა კარლ მარქსმა

ნასყიდა დარბუაშვილი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი
ტელ.: 599085530
ელ.ფოსტა: naskida@yandex.ru

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

ნაშრომში განხილულია ეკონომიკურ მეცნიებებაში ყველა დროის ერთ-ერთი უდიდესი მეცნიერის, ეკონომისტის და საზოგადო მოღვაწის კარლ მარქსის შრომებში და თეორიებში დაშვებული ზოგიერთი, შეცდომა. კერძოდ: საქონელბრუნვის და ფულის მიმოქცევის პროცესი. ამ პროცესში, კერძოთ საქონლის რეალიზაციიდან მიღებულ მოგებაში მარქსი ხედავდა შრომის ექსპლოატაციას. კვლევაში დამტკიცებულია, რომ მოგების მიღების პროცესში შრომის ექსპლოატაცია არ ხდება. განხილულია კარლ მარქსის შრომის ექსპლოატაციის თეორია, დამტკიცებულია რომ მუშა, მუშაობის პროცესში არამც თუ ექსპლოატაციას განიცდის, არამედ სოლიდურ მოგებასაც ნახულობს.

მარქსის მტკიცებით, რაც უფრო მეტად განვითარდება კაპიტალიზმი მით უფრო გაიზრდება მუშათა რაოდენობა და სოციალიზმი დამყარდება ბუნებრივად, არჩევნების გზით ხელისუფლებაში კომუნისტების მოსვლით. დამტკიცებულია, რომ ასეთი მტკიცება მცდარია.

კარლ მარქსმა XIX საუკუნის ბოლოს, ნაცვლად რაციონალური დასკვნებისა და წინადადებებისა, რასაც შეეძლო ეკონომიკის განვითარება და საერთო კეთილდღეობა მოეტანა, მოგვცა შრომის ექსპლოატაციის თეორია. თვითონ კარლ მარქსი იყო მასიური მუშათა მოძრაობების მთავარი ორგანიზატორი. მასიურმა მუშათა მოძრაობებმა, საყოველთაო მუშათა გამოსვლებმა და გაფიცვებმა მრავალი უარყოფითი პროცესები გამოიწვია და ბევრგან რევოლუციები და დიდი სისხლისღვრაც მოხდა. ამ ყველაფრის ლოგიკური შედეგი იყო პირველი და მეორე მსოფლიო ომები.

ნაშრომში ასევე მოცემულია ეკონომიკის ბალანსის თეორია და მისი ეკონომიკური მნიშვნელობა და ბალანსის დარღვევის ლოგიკური შედეგები.

ადამ სმითის მოძღვრება ნათელი მაგალითია იმისა, თუ როგორ შეუძლია ერთი ადამიანის ნააზრევმა შეცვალოს მთელი მსოფლიო, ხოლო მისმა შრომებმა და ავტორიტეტმა თაობებზე მოახდინოს ზეგავლენა. ამის საიულისტრაციოდ კარლ მარქსის შემოქმედება გამოდგება. ჩვენ დავრწმუნდებით იმაში, თუ ერთი ადამიანის მიერ დაშვებული უზუსტობა და შეცდომები, ავტორიტეტთა მცდარი მოსაზრებები, როგორ ხდება ახალი უფრო დიდი და მასშტაბური შეცდომების მიზეზი და საფუძველი.

ადამ სმითის შრომითი ღირებულების თეორია, კარლ მარქსმა საფუძვლად დაუდო თავის ერთ-ერთ მთავარ გამოკვლევას "შრომის ექპლოატაციის თეორიას".

გენიალური გერმანელი მეცნიერი კარლ მარქსი XIX საუკუნის მეორე ნახევარში მოღვაწეობდა. ის მრავალმხრივ განათლებული პიროვნება იყო. იგი ადამიანის საქმიანობის სხვადასხვა სფეროებში მოღვაწეობდა: ფილოსოფია, პოლიტიკა, პოეზია, ეკონომიკა და ა.შ. და ყველგან თავისი კვალი დატოვა. პირველი ნაშრომები ქ. ტრირში (გერმანია), გიმნაზიაში სწავლის დროს დაწერა, რომელიც 17 წლის ასაკში დაამთავრა. კარლ მარქსი ჩართული იყო მუშათა მოძრაობებში და აქტიურ მონაწილეობას იღებდა სხვადასხვა აქციების მომზადებაში. მან ბევრ მუშათა მოძრაობის ორგანიზაციების და მუშათა პარტიების შექმნაში მიიღო მონაწილეობა. ყველა მათგანში ერთ-ერთი ლიდერი იყო, ზოგ მათგანს კი თავად

ხელმძღვანელობდა.

კარლ მარქსის დამსახურება ეკონომიკურ მეცნიერებაში იმაში მდგომარეობს, რომ მან საბოლოოდ დახვეწა ადამ სმითის და დავიდ რიკარდოს ეკონომიკური თეორიები. ყველა პრობლემა, რაც ამ პერიოდში პოლიტიკურ ეკონომიკაში არსებობდა, საფუძვლიანად შეისწავლა და ამომწურავი პასუხები გასცა. კარლ მარქსმა შეისწავლა ის პრობლემებიც, რომლებიც ადამ სმითმა უბრალოდ არ განიხილა ან ზედაპირულად განიხილა. კარლ მარქსმა ეკონომიკურ მეცნიერებაში პირველმა საფუძვლიანად შეისწავლა ფულის როლი და ფუნქციები, ასევე პირველმა მოგვცა ფულის რაოდენობის გამოთვლის ფორმულა.

ამავე დროს, მარქსმა მოგვცა "შრომის ექსპლოატაციის თეორია", სიმდიდრე შრომის ექსპლოატაციას დაუკავშირა. სთვლიდა, რომ ადამიანთა ერთი ნაწილი,რომლებსაც მარქსმა ბურჟუაზია უწოდა, მდიდრდებიან სხვათა შრომის მითვისების, მუშათა ექსპლოატაციის ხარჯზე. კაპიტალისტურ ეკონომიკას კარლ მარქსმა ბურჟუაზიული ეკონომიკა უწოდა. ადამ სმითს და მის მიმდევრებს ბურჟუაზიული კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიკის თეორეტიკოსებს ეძახდა. ამ ეკონომიკის ფუძემდებლებად მარქსი, ადამ სმითს და დავიდ რიკარდოს მიიჩნევდა.

კარლ მარქსი თავის შრომებში ბევრგან დიდი სინანულით აღნიშნავს, რომ ადამ სმითმა თავის კვლევებში გვერდი აუარა მუშათა მდგომარეობას. ის თვლიდა, რომ ადამ სმითმა სწორად არ განიხილა სიმდიდრის დაგროვების მიზეზები, ბურჟუაზიის მდგომარეობა და მათი სიმდიდრის დაგროვების "არხები". კარლ მარქსის აზრით სმითმა დაინახა, მაგრამ არ გაანალიზა მუშათა (ჩვეულებრივი მოსახლეობის) ეკონომიკური პრობლემები.

კარლ მარქსმა მოახდინა საზოგადოების კლასებად დაყოფა. საზოგადოება მარქსმა თავდაპირველად ორ კატეგორიად (კლასად) დაყო: მჩაგვრელებად და ჩაგრულებად. მოგვიანებით ასეთი კლასობრივი დაყოფა შეცვალა ბურჟუაზიად, რომლებიც ყველა სიმდიდრეებს ფლობენ, კაპიტალიდან მიღებული შემოსავლებით არსებობენ და მდიდრდებიან, და პროლეტარიატად, (მუშათა კლასად), რომელსაც საკუთარი ძალის გარდა არაფერი გააჩნია. უფრო გვიან კარლ მარქსი ცალკე კლასებად გამოყოფს გლეხობას, რომლებიც მიწაზე შრომით მიღებული მოსავლით ირჩენს თავს. ინტელიგენცია, რომლებიც არსებობენ საკუთარი ცოდნით, ინტელექტუალური შრომით მიღებული შემოსავლებით. წვრილ ბურჟუაზია, ხელოსნები და ა.შ.

წინააღმდეგობრივია მარქსის მოსაზრებები კლასობრივ ბრძოლაზე. თავდაპირველად მარქსი მიიჩნევდა, რომ კლასობრივი ბრძოლა სოციალური რევოლუციით დასრულდება, ამ ბრძოლის საბოლოო შედეგი იქნება სოციალურად თანასწორი საზოგადოების შექმნა. ამავე დროს, ის აღნიშნავდა, რომ ხშირად რევოლიციების შემდეგ სულ სხვა შედეგი დგება, ვიდრე რევოლუციამდე დაპირებები იყო. ფრიდრიხ ენგელსი, მარქსის მეგობარი და თანამებრძოლი საერთოდ აღნისნავდა, რომ რევოლუციის დროს უხეში შეცდომები დაიშვება, რასაც მძიმე შედეგები მოსდევს. მიუხედავად ამისა კლასთა დაპირისპირებას და კლასობრივ ბრძოლას, რევოლუციებს, კარლ მარქსი "კაცობრიობის განვითარების ლოკომოტივს" უწოდებს. თავდაპირველად კარლ მარქს მიაჩნდა, რომ კაპიტალიზმიდან სოციალურად სამართლიან სახელმწიფოზე გადასვლა მხოლოდ რევოლუციური გზით შეიძლება. მოგვიანებით კარლ მარქსი იცვლის თავის შეხედულებებს და სოციალურად სამართლიანი სახელმწიფოს, კაპიტალიზმის ლოგიკურ, ბუნებრივ გაგრძელებად მიიჩნევს და აღნიშნავს, რომ კაპიტალიზმი ამოწურავს თავის თავს და მოხდება სოციალურად სამართლიან სახელმწიფოზე ბუნებრივი გადასვლა, რომელიც იქნება გარდამავალი ეტაპი, კომუნიზმის აშენებამდე.

დღევანდელი გადასახედიდან მარქსის შრომები ნორმალური ადამიანის გონებაში უამრავ წინააღმდეგობას იწვევს. დღეს თანამედროვე ეკონომიკაში ბევრი რამ გახდა ცნობილი, რაც მარქსისთვის უცნობი იყო. ამის გამო დღევანდელი გადასახედიდან მარქსის ზოგი მოსაზრება "ღიმილს" იწვევს. თუ მარქსის მოსაზრებებს ეკონომიკაზე დღევანდელი შეხედულებებიდან გამომდინარე გავეცნობით, ძალიან ბევრ მარქსის მოსაზრებებს საერთოთ ვერ გავიგებთ. მაგრამ თუ იმ დროში დავბრუნდებით და ჩავთვლით, რომ არაფერი ვიცით რაც მერე მოხდა, დავრწმუნდებით ამ ადამიანის აზროვნების გენიალურობაში, ნებისმიერი საკითხის კვლევის მრავალ მხრივ შესწავლაში და პრობლემების სიღრმისეულ ხედვებში.

გარდა პოლიტეკონომიის დახვეწისა და ეკონომიკური მეცნიერების თეორიული გამდიდრებისა, მარქსმა კიდევ უფრო სერიოზული კვლევა მოგვცა. მან საფუძლიანად გამოიკვლია კაპიტალისტური ეკონომიკის წინააღმდეგობრივი პროცესები. ამავე დროს, მკვეთრად, მძაფრი შეფაებები გააკეთა. ასეთი შეფასებები არცაა გასაკვირი თუ

გავითვალისწინებთ იმას, რომ მარქსი ევროპაში მუშათა მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერი, ორგანიზატორი და აქტიური მონაწილე იყო.

როგორც უკვე ავღნიშნეთ, კარლ მარქსის მეცნიერულ კვლევებში უამრავი წინააღმდეგობრივი დებულებები და მოსაზრებები გვხვდება. ზოგი მათგანი ჩვენ უკვე განვიხილეთ. როდესაც კარლ მარქსის მეცნიერულ კვლევებს ვეცნობით გვეუფლება ისეთი შეგრძნება, რომ თითქოს ორი კარლ მარქსი არსებობდა. კარლ მარქსი მეცნიერი, რომელიც გვაძლევს ბრწყინვალე კვლევებს, და კარლ მარქსი როგორც პოლიტიკოსი, მუშათა მოძრაობის ლიდერი, რომელიც ყველა მოვლენას და კვლევებს კლასობრივ ბრძოლას და შრომის ექსპლოტაციას უკავშირებს. როგორც ჩანს ეს გაორება განაპირობებს მარქსის შრომებში წინააღმდეგობრივ მოსაზრებებს და განსხვავებულობას.

ჩვენი კვლევის მიზანია კარლ მარქსი მეცნიერი-ეკონომისტი, და მარქსის მიერ ეკონომიკურ კვლევებში დაშვებული მნიშვნელოვანი შეცდომები, რამაც კაცობრიობის ისტორია შეცვალა.

მაშ ასე, შევუდგეთ კარლ მარქსის მნიშვნელოვანი შეცდომების განხილვას, რომელთა არსებობაც რომ არა, კაცობრიობის ისტორია შეიძლება სულ სხვაგვარად განვითარებულიყო.

კარლ მარქსს თავის მთავარ ნაშრომში - "კაპიტალში", მაგალითი მოყავს მონათმფლობელური წყობილებიდან, სადაც მონათმფლობელის ეკონომიკურ ინტერესებს განიხილავს მონის ყიდვის დროოს. მისი განმარტებით, როცა მონათმფლობელი მონას ყიდულობს მისი მიზანია მონაში გადახდილი თანხა, მონის სიცოცხლის ბოლომდე მნიშვნელოვანი მოგებით ამოიღოს. მაგალითად, თუ, დაუშვათ, მონაში გადაიხადა 50 ოქრო, მონის სიცოცხლის განმავლობაში უნდა ამოიღოს 80 ოქრო. ამ შემთხვევაში მარქსი დიდ შეცდომას უშვებს. მონის ყიდვის დროს მონათმფლობელის მიზანი მოგების მიღება არ არის. ამ საკითხს შემდგომში დაწვრილებით განვიხილავთ, ახლა კი მივყვეთ მარქსის მსჯელობას.

მონის ყიდვით, მონათმფლობელის კაპიტალი ფულის სახით მცირდება და ქონების სახით იზრდება. ამ შემთხვევაში მონას, მარქსი, სრულიად სამართლიანად მონათმფლობელის ქონებად თვლის. თუ მონათმლობელის ქონება, მონა, პროდუქციას ქმნის მონათმფლობელისათვის შემოსავლები და მოგება მოაქვს. ამ შემთხვევაში შექმნილი პროდუქციიდან მიღებული შემოსავლებით და მოგებით შეგვიძლია დავითვალოთ სიცოცხლის განმავლობაში მონისგან მიღებული მოგება. აქვე მარქსი სწორედ მონათმფლობელის "მიზნებში" დაშვებული შეცდომის, და იმის გამო, რომ მონათმფლობელი მონას მოგების მიღების მიზნით არ ყიდულობს, სერიოზულ გაუგებრობას აწყდება. მარქსი ვერ ხსნის შიდა მოსამსახურე მონების ეკონომიკურ ხასიათს და მნიშვნელობას. იგი აღნიშნავს, რომ შიდა მოსამსახურე მონების საქმიანობიდან რა მოგება მიიღება ამის გაგება შეუძლებელია და აქედან გამომდინარე ვერ დავადგენთ ასეთმა მონებმა სიცოცხლეში დაუტოვეს თუ არა მონათმფლობელს მოგება. ვერ მოუნახა რა სხვა ახსნა შიდა მოსამსახურე მონებს, მარქსი თვლის მონათმფლობელის ფუფუნებად.

ამ ანალიზის დროს მარქსი უაღრესად მნიშვნელოვან დასკვნას აკეთებს, ის თვლის, რომ მონის შრომით მიღებული მოგება მონათმფლობელის საკუთრებაა, იმიტომ, რომ მონა მონათმფლობელის ქონებას, კაპიტალს წარმოადგენს. დავიმახსოვროთ მარქსის ეს განმარტება. ჩვენ შემდგომ მსჯელობაში ვნახავთ, რომ იგივე მოგებას მარქსი სრულიად სხვაგვარად აფასებს.

როგორც უკვე ავღნიშნეთ, კარლ მაქსმა, სმითის მიერ შემოტანილი შრომითი ღირებულების თეორია საფუძვლად დაუდო "შრომის ექსპლოატაციის თეორიას". საქონლის ფასწარმოქმნის განხილვის დროს მარქსი ნამატ ღირებულებას, მოგებას, მუშის შრომის ნაწილად განიხილავს და ამტკიცებს, რომ მოგება მუშის შრომის ის ნაწილია, რომელიც კაპიტალისტს მიაქვს. სწორედ ესაა მარქსის მთავარი არგუმენტი, რითაც ამტკიცებს, რომ კაპიტალისტი მდიდრდება მუშათა შრომის მითვისების გზით. მარქსი ამტკიცებს, რომ იმისათვის, რომ წარმოების პროცესი განხორციელდეს, საჭიროა საწყისი კაპიტალი, მანქანა დანადგარები (ძირითადი კაპიტალი) და საბრუნავი კაპიტალი, და ასევე, საჭიროა სამუშაო ძალა. მანქანა-დანადგარები და საბრუნავი კაპიტალი კაპიტალისტის საკუთრებაა. მარქსი აღნიშნავს,რომ ძირითად საშუალებებს,თავისი ღირებულება თანდათანობითი ცვეთის გზით გადააქვს საქონლის ღირებულებაში და არაფერს იძახის იმაზე, რომ "კაპიტალისტის მიზანია საწარმოო მანქანაში გადახდილი თანხა ამოიღოს მოგებით". გავიხსენოთ მონის შეძენის შემთხვევა, ამ ორ ეკონომიკურად აბსოლუტურად ერთი და იგივე შემთხვევას მარქსი აბსოლიუტურად განსხვავებულად განიხილავს. მონის შემთხვევაში მარქსი სთვლის, რომ „მონის შრომით მიღებული მოგება, მონათმფლობელის საკუთრებაა, იმის გამო, რომ მონა მონათმფლობელის კაპიტალის ნაწილ-

ია". მანქანა-დანადგარები კაპიტალისტის საკუთრებაა და მისი ქონების ნაწილია, ამ ქონების მუშაობას მესაკუთრისთვის მოგება რომ უნდა მოჰქონდეს, ამაზე მარქსი არაფერს იძახის. ვერც იტყვის, იმიტომ რომ, თუ მოგება წარმოებაში ჩადებულ კაპიტალს მოაქვს, მაშინ ვეღარ ახსნის და ვეღარ დაამტკიცებს შრომის ექსპლოატაციის თეორიას.

ჩვენ უკვე ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ მონის ყიდვისას მონათმფლობელის მიზანი მოგების მიღება არ არის. მონათმფლობელი არ ფიქრობს იმაზე, რომ მონაში ფულს ჩადებს და 5 თუ 10 წლის შემდეგ მოგებით ამოიღებს. მონას ცხენს, ხარკამეჩს და ა. შ. ყიდულობს იმისათვის, რომ მიწები დაამუშაოს, მოსავალი მოიყვანოს და მოსავლის გაყიდვით მიიღოს შემოსავალი და მოგება, ანუ დამატებითი კაპიტალი. როგორც ვხედავთ, მონის ყიდვისას მონათფლობელი არ ფიქრობს მოგების მიღების "კლასიკურ ფორმაზე", ვიყიდე, გავყიდე და მივიღე მოგება.

ზუსტათ ანალოგიურად ხდება წარმოების შემთხვევაში. მანქანა-დანადგარებს კაპიტალისტი არ ყიდულობს იმისათვის, რომ მათი გაყიდვით მოგება მიიღოს. ამორტიზაციის დანარიცხები კაპიტალის შესანარჩუნებლად კეთდება და არა მოგების მისაღებათ. ძირითადი კაპიტალის გაზრდის დროს, მიზანი ამ შემთხვებაში არის რომ, გაზარდოს საბრუნავი კაპიტალის ბრუნვის სიჩქარე, მოცულობა და პროდუქციის ხარისხი. რაც უფრო ბევრს და ხარისხიან პროდუქციას აწარმოებს საწარმო, საწარმოო ციკლში (დროის მოცემულ პერიოდში), მით მეტია წლიური (საანგარიშო პერიოდის) შემოსავლები და მოგება.

ახლა წარმოვიდგინოთ ვითარება, როცა მუშა მუშაობს ხელის დაზგაზე და დღეში 12 საათი მუშაობით ამზადებს 12 წინდას. ერთი წინდის ღირებულებაა, დაუშვათ 1 დოლარი, საიდანაც დაუშვათ 0,5 დოლარი დამატებული ღირებულებაა. დამათებული ღირებულობიდან 0,25 დოლარს იღებს მუშა, ანუ 12 საათში 3 დოლარი. 0,25 რჩება მეწარმეს (კაპიტალისტს) მოგების სახით ესე იგი, თუ კაპიტალისტი მუშის შრომას ითვისებს, ამ შემთხვევაში შრომის დღიური ექსპლოატაცია შეადგენს 3 დოლარს. დავუშვათ, მეწარმემ შეიძინა მანქანა, რომელიც საათში უშვებს 10 წინდას. ამ შემთხვევაში მუშა ეწევა ბევრად უფრო ნაკლებ ფიზიკურ შრომას, მისი ფუნქცია მანქანის ჩართვა და კონტროლია. მეწარმემ მუშის სამუშაო დრო შეამცირა 8 საათამდე, შეამცირა წინდის ფასი 0,8 დოლარამდე, საიდანაც 0,3 დოლარი დამატებული ღირებულებაა, 0,1 იღებს მუშა ანუ 8 დოლარს, 0,2 ანუ 16 დოლარს კაპიტალისტი. ამ შემთხვევაში მუშა 8 საათში ბევრად ნაკლები შრომით 8 დოლარს იღებს, ხოლო მუშის ექსპლოტაცია 16 დოლარს შეადგენს. ამოდის, რომ მაშინ, როცა მუშა ბევრად ნაკლებ შრომას ხარჯავს, ექსპლოატაცია თითქმის 5 ჯერ იზრდება. ესე იგი შრომის პირობების გაუმჯობესების და ანაზღაურების გაზრდის პირობებში შრომის ექსპლოატაციის დონე 5 ჯერ იზრდება, რაც ეკონომიკურად სრული უაზრობაა.

მანქანის შეძენამდე მუშის შრომის ნაყოფიერება იყო საათში 1 წინდა, მანქანის შეძენის შემდეგ შრომის ნაყოფიერება გაიზარდა 10 ჯერ, მაგრამ დროში (1 საათში) შრომის ნაყოფიერება გაიზარდა, და არა იმავე დროში შრომის დანახარი. თუ ასეა, როგორ შეიძლება შრომის ექსპლოატაციის გაზრდაზე ლაპარაკი. ეკონომიკურად ეს ყველაფერი აბსურდია.

ცდილობდა რა შრომის ექსპლოატაციის დამტკიცებას, კარლ მარქსი კიდევ უფრო დიდ შეცდომებს უშვებს. მან მოგვცა ფულად-სასაქონლო ბრუნვის სქემა, რომელსაც თავად კარლ მარქსმა "კაპიტალის საყოველთაო ზოგადი ფორმულა" უწოდა, ეს ფორმულა მარქსმა ასე გამოხატა საქონელი - ფული - საქონელი (ს - ფ - ს) და ამ სქემის მეორე ნაწილი (ფ - ს - ფ) და ძალიან სკურპუოზულად და ხანგრძლივი მსჯელობით იხილავს ამ ორ ვარიანტს. მარქსის აზრით ორი ვარიანტი მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან ს - ფ - ს ეს არის მარტივი სასაქონლო გაცვლა, სადაც ფული მხოლოდ შუამავლის ფუნქციას ასრულებს. ამ შემთხვევაში თანაბარ ღირებულებათა გაცვლა ხდება და გაცვლის მიზანი მოგების მიღება არაა. რთული კაპიტალისტური წარმოების პირობებში, სადაც მიზანი მოგებაა, მოქმედებს ფ - ს - ფ. მარქსის მტკიცებით ორივე შემთხვევაში სქემა ურთიერთსაწინააღმდეგო ფაზებს წარმოადგენს. ს - ფ გაყიდვაა, ფ - ს ყიდვაა. აქ მარქსს არ დავეთანხმები, ერთის მხრივ, ის სწორად მსჯელობს, მაგრამ ამ შემთხვევაში, როგორც მარქსი აღწერს, საქმე გვაქვს ყიდვა-გაყიდვასთან ანუ ვაჭრობასთან, და ამ სქემაში ფაქტობრივად არ ჩანს წარმოება, ამ დროს მარქსი განიხილავს კაპიტელისტურ წარმოებას. აღნიშნულიდან გამომდინარე მიმაჩნია, რომ უფრო სწორი იქნება ეს სქემა შემდეგი სახით: ფ - ს ესაა წარმოება, ს - ფ ესაა ბაზარი. სქემატურად ფულად-სასაქონლო წრე-ბრუნვის პროცესი შემდეგი სახით შეიძლება გამოვსახოთ:

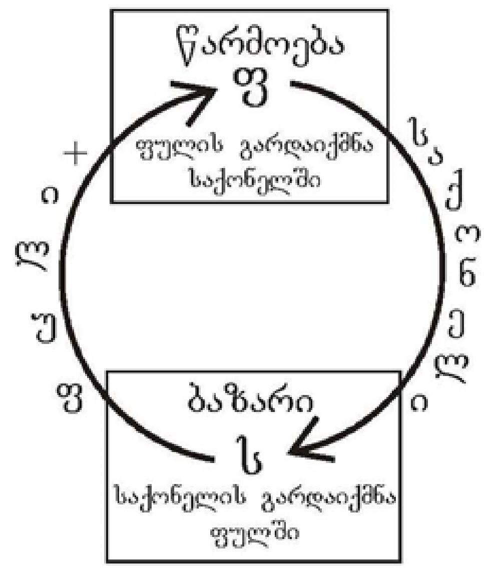

ნახ. 1 ფულად-სასაქონლო წრე-ბრუნვის პროცესი

ნახაზიდან კარგად ჩანს და სრულიად ლოგიკურია თუ ვიტყვით, რომ ფულით ვყიდულობთ ყველა საჭირო რესურს და ვაწარმოებთ ახალ პროდუქტს (ახალ საქონელს), საქონელი იყიდება ბაზარზე და წარმოებაში ფული ბრუნდება მატებით, ანუ მოგებით. წარმოებაში ფული გარდაიქმნება საქონლად, ბაზარზე საქონელი გარდაიქმნება ფულად.

მარქსმა ფ - ს - ფ ვარიანტში დამატებითი მნიშვნელობა შეიტანა და ფორმულა შემდეგი სახით მოგვცა:

ფ - ს - ფ + დფ

სადაც დფ დამატებითი ფულია, რომელიც საქონლის რეალიზაციის შემდეგ რჩება. მარქსი ფორმულას უფრო კომპაქტურადაც გვთავაზობს ფ - ს - ფ’, სადაც ფ’ ფულია დამატებულ ფულთან ერთად. სინამდვილეში დფ არის მოგება. მარქსი სთვლის, რომ დფ მუშის შრომის ის ნაწილია, რომელიც ბურჟუას, კაპიტალისტს რჩება.

მარქსის განმარტებით კაპიტალისტის ინტერესშია მუშა ამუშაოს მინიმალურ, უმნიშვნელო შრომის ანაზღაურებაზე. მისი ანალიზით თუ კაპიტალისტი მუშას იმდენს მისცემს, რომ მუშა გამდიდრებას დაიწყებს, მაშინ მუშა აღარ იმუშავებს მძიმე სამუშაოებზე, რაც კაპიტალისტის ინტერესში არ არის. მარქსი ამტკიცებს, რომ მხოლოდ და მხოლოდ მცირე ანაზღაურება და ყოველდღიური ბრძოლა არსებობისათვის აიძულებს მუშას შეასრულოს მძიმე სამუშაოები, საიდანაც კაპიტალისტი დიდ მოგებას ნახულობს. დფ-ს მარქსი საერთოდ არ განიხილავს როგორც ჩადებულ კაპიტალიზე (კაპიტალისტის ქონებაზე) მოგებას, გარდა აღნიშნულისა მარქსი თავისდაუნებურად თვითონ აძლევს კაპიტალისტურ სისტემას გამზადებულ ფორმულას, თუ როგორ აიძულონ მუშა, რომ მუდმივად იმუშაოს და მუშის მუშაობით მოგება მიიღოს.

ამ შემთხვევაშიც კარგად ჩანს მარქსის წინააღმდეგობრივი ბუნება. ერთ შემთხვევაში (მონის შემთხვევა) მარქსი მოგების მიღებას ბუნებრივად და სამართლიანად მიიჩნევს, მეორე შემთხვევაში სხვისი შრომის მითვისებად. ერთის მხრივ აღნიშნავს მუშების მძიმე შრომას და მათ ექსპლოატაციას, მეორეს მხრივ კი იძლევა გამზადებულ ფორმულას იმისა, თუ როგორ მოხდეს მუშის იძულება.

აქვს თუ არა ადგილი მუშის შრომის მითვისებას და ექსპლოატაციას?

ანალიზი აჩვენებს, რომ მუშის შრომის ექსპლოატაცია არამც თუ არ ხდება, არამედ მუშა თავის შრომიდან დიდ მოგებას ნახულობს. ამის დამტკიცება ძნელი არ არის.

მუშა, მუშაობის შედეგად კარგავს ენერგიას, თუ მუშა მუდმივად იმუშავებს ისე, რომ არ აღიდგენს დახარჯულ ენერგიას, დადგება დრო, როცა იგი ველარ შეძლებს მუშაობას, იმიტომ რომ მას მთლიანად გამოეცლება ენერგია.

ადამიანს აბსოლიტური უძრაობის პირობებშიც სჭირდება ენერგიის აღდგენა ორგანიზმის გათბობაზე, შიდა წნევის შენარჩუნებისათვის, სხვადასხვა ორგანოების ფუნქციონირებისათვის და ა.შ. თუ ადამიანმა “უძრაობის” შემთხვევაში საჭირო ენერგია ყოველდღიურად არ მიიღო, სიცოცხლის დაკარგვის საფრთხის წინაშე დადგება, ვინაიდან ორგანიზმს არსებობისა და სიცოცხლისათვისაც მნიშვნელოვანი ენერგია სჭირდება. ეს ყველაფერი დათვლადია და შეგვიძლია ციფრებში და ფულად თანხებში გამოვხატოთ.

თუ ადამიანი მნიშვნელოვანი დროის განმავლობაში მუშაობს, ეს უკვე მეტყველებს იმაზე, რომ ადამიანის შრომის ექსპლოატაცია არ ხდება. მუშა სულ ცოტა დახარჯული ენერგიის ექვივალენტური შრომის ანაზღაურებას იღებს. მუშა რომ ნაკლებს იღებდეს, რამდენიმე დღეში მუშაობას ველარ შეძლებდა, ორგანიზმის “გამოფიტვის” გამო. თუ ყურადღებით დავაკვირდებით, დავინახავთ, რომ იმ შემთხვევაშიც კი, როცა მუშა თავისი შრომით არსებობისათვის საჭირო სახსრებს შოულობს, იგი “მოგებით” მუშაობს. მუშის “მოგება” ტოლია მუშის მიერ დახარჯულ მთლიან ენერგიას გამოკლებული არსებობისთვის დახარჯული ენერგია, ანუ “უძრაობის” ენერგია, რომელიც მუ-

შას უმუშავრობის შემთხვევაში სჭირდება.

აქსიომა 1: თუ მუშა ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში მუდმივად მუშაობს, მაშინ შრომის ექსპლოატაცია გამორიცხულია.

გარდა იმისა, რომ მუშა თავის თავს ინახავს, მაშინ იმ დროს, მუშათა აბსოლიტური უმრავლესობა ოჯახსაც ინახავდა. ესე იგი, მუშა გარდა თავისი თავისა, დამატებით ოჯახის 3-5 წევრს ინახავს, ანუ კმაყოფაზე ჰყავს. ამოდის, რომ მუშა თავის დახარჯული შრომიდან სოლიდურ მოგებას ნახულობს.

ერთი დასაქმებულის კმაყოფაზე მყოფ ადამიანთა რაოდენობა დღესაც უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური მაჩვენებელია. ზოგადად, ქვეყანაში რაც უფრო მეტია ერთი დასაქმებულის კმაყოფაზე მყოფი ადამიანების რიცხვი, მით უფრო დაბალია ამ ქვეყანაში ცხოვრების დონე. თუმცა ეს მაჩვენებელი შეიძლება საპირისპიროსაც აჩვენებდეს, თუ ერთ დასაქმებულზე არასრულწლოვანები მოდის. ასეთ შემთხვევაში მრავალი შვილის ყოლა მხოლოდ ცხოვრების და შემოსავლების მაღალ დონეზე მიანიშნებს. ამავე დროს, უნდა ავღნიშნოთ, რომ ცხოვრების დონე მხოლოდ ერთი დასაქმებულის კმაყოფაზე მყოფ ადადამიანთა რიცხვით არ განისაზღვრება და იგი დამოკიდებულია ერთ სულ მოსახლეზე რეალური მშპ-ს საერთო რაოდენობაზე და მშპ-ს განაწილების მაჩვენებელზე.

როგორც ვხედავთ, არანაირ შრომის ექსპლოატაციას ადგილი არა აქვს. შრომის ექსპლოატაცია იქნებოდა იმ შემთხვევაში, თუ მუშა დახარჯული შრომის ღირებულებაზე უფრო ნაკლებ ანაზღაურებას მიიღებდა, რაც პრაქტიკულად შეუძლებელია და ჩვენ ეს ზემოთ მსჯელობაში უკვე დავამტკიცეთ.

მარქსი თვლიდა, რომ კაპიტალისტმა მუშას უნდა გადაუხადოს არა მოლოდ მუშის არსებობისათვის საჭირო თანხა, არამედ მტკიცებით კაპიტალისტი ვალდებულია მუშას გადაუხადოს ოჯახის შესანახი ხარჯები. ამ მტკიცებას მარქსი ვერანაირად ვერ ასაბუთებს, ამას იმით ხსნის, რომ ბავშვები, რომლებსაც ოჯახი ზრდის მომავალი სამუშაო ძალაა. მარქსი თვლიდა, რომ ოჯახის შენახვაზე გადახდილი თანხა, ეს არის მომავალ სამუშაო ძალაში, ანუ მომავალ წარმოებაში ჩადებული თანხები. მაგრამ უნდა თუ არა მომავალში სამუშაო ძალა, ან რა უნდა მომავალში ეს ხომ კაპიტალისტის ნება და სურვილია, და არა ვალდებულება. აღნიშნულიდან გამომდინარე არანაირი ლოგიკური საფუძვლები არ არსებობს იმისა, რომ კაპიტალისტი დაავალდებულოს მუშათა ოჯახების შენახვაში. ლოგიკური საფუძვლები რომც მოიძებნოს, ასეთ შემთხვევაშიც, ეს არ შეცვლის იმ გარემოებას, რომ მუშა თავის შრომას დიდი მოგებით ყიდის.

კარლ მარქსის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი შეცდომა მდგომარეობს იმაში რომ, ის ბოლომდე ვერ ჩაწვდა იმ პერიოდში მიმდინარე პროცესებს, განსაკუთრებით კი ფუნდამენტურ მეცნიერებებში და ტექნიკურ პროგრესში განხორციელებულ მასშტაბურ ცვლილებებში. ბოლომდე ვერ გაერკვა ტექნიკური რევოლუციის შედეგებში და ბოლომდე ვერ განსჭვრიტა კაცობრიობის მომავალი.

კარლ მარქსის ანალიზით კაპიტალისტური წარმოების განვითარებასთან ერთად სულ უფრო და უფრო გაიზრდებოდა მუშათა რაოდენობა. მისი აზრით გაიზრდებოდა მუშათა მოძრაობები, მუშათა კლასი გახდება საზოგადოების წამყვანი, "დომინანტი" ძალა. კაპიტალისტები აღმოჩნდებოდნენ უმცირესობაში და უმრავლესობის ნებით დამყარდებოდა სოციალურად სამართლიანი საზოგადოებრივი წყობა - სოციალიზმი. კარლ მარქსის აზრით ეს ბუნებრივი პროცესია და დროთა განმავლობაში კაპიტალიზმი გარდაიქმნებოდა სოციალიზმად.

მიუხედავად იმისა, რომ მარქსმა ბევრი ეკონომიკური პრობლემა საფუძვლიანად შეისწავლა, მისი აზროვნება სუბიექტური და მიკერძოვბული იყო. ნებისმიერი მეცნიერი ან მკვლევარი თუ იგი კვლევის ჩატარებამდე არ განთავისუფლდა "სუბიექტივიზმისაგან" აუცილებლად დაუშვებს შეცდომებს და კვლევები არასრულფასოვანი, მიკერძოებული იქნება. მეცნიერებამ არ იცის კლასები და კლასობრივი ბრძოლა, პოლიტიკური და ისტორიული მოვლენები, სოციალური პრობლემები და ა.შ. მეცნიერება ადგენს კანონზომიერებებს იმისდა მიუხედავად თუ თუ რა მოვლენასთან გვაქვს საქმე. ამიტომ ობიექტური კვლევისათვის აუცილებელია მკვლევარი განთავისუფლდეს ყოველგვარი გავლენებისაგან. მკვლევარმა მეცნიერმა უნდა გამოიყენოს გამოჩენილი ავტორიტეტების საყოველთაოდ აღიარებული თეორიები და კვლევები, მაგრამ აქსიომის სახით არ შეიძლება მათი მიღება რაც არ უნდა ცნობადი და დიდი ადამიანის მიერ იყოს ეს კვლევები.

კარლ მარქსი განთავისუფლებულია იმ პერიოდში ცნობილი ავტორიტეტების გავლენისაგან, მაგრამ მიკერძოებულია პოლიტიკური და სოციალური პრობლემების განხილვის დროს. ალბათ თავისებური გავლენა იქონია დრომაც. იმ პერიოდში ტექნიკური და ტექნოლოგიური პროგრესი კი სწრაფად ხდებოდა, მაგრამ როგორც

იტყვიან მაშინ ეს პროცესები “ტემპებს” კრეფდა. მარქსი მაშინ ვერანაირად ვერ წარმოიდგენდა ტექნიკური პროგრესის იმ მასშტაბებს, რაც XX საუკუნეში მოხდა, განსაკუთრებით XX საუკუნის ბოლოს, როცა კაცობრიობის ცივილიზაციაში პირველად რეალურად “მოაზროვნე” მანქანები გაჩნდნენ.

როგორც უკვე ავღნიშნეთ, მარქსი არ დაუკვირდა იმ პერიოდში მიმდინარე პროცესებს. გარდა აღნიშნულისა კარლ მარქსი ყველაფერს უკავშირებდა შრომის ექსპლოატაციას და კლასობრივ ბრძოლას. აღნიშნავდა იმას, რომ მსოფლიოში მუშათა რაოდენობა გაიზრდებოდა და ასეც მოხდა. აღნიშნავდა, რომ გაიზრდებოდა მუშათა მოძრაობები, ასეც მოხდა XX საუკუნეში უამრავი გაფიცვები, მუშათა გამოსვლები, გრანდიოზული მიტინგები და ა.შ. მოხდა. კარლ მარქსის ცნობილი მოწოდების “პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა შეერთდით”, შესაბამისად ხშირად მიტინგები და მანიფესტაციები გრანდიოზული იყო და ერთდროულად მრავალ ქვეყანაში მიდიოდა. XX საუკუნის ბოლოს ეს ყველაფერი მინელდა და ჩაქრა. დღეისათვის, იშვიათად აქა იქ თუ ხდება მუშათა გამოსვლები. ღატომ? გაჭირვება და პრობლემები აღარ არის? რა თქმა უნდა არა, დღესაც მსოფლიო მოსახლეობის ნახევარზე მეტი ყოველდღიურად არსებობისათვის იბრძვის. მაშ რა მოხდა?

ჩნდება ლოგიკური პასუხი, სოციალისტური სისტემა დაინგრა და მუშათა მოძრაობაც, რომელსაც სოციალისტური სახელმწიფოები აქტიურად უჭერდნენ მხარს, აღარ არის. ბევრი ასე იფიქრებს, მაგრამ ასე არ არის.

ტექნიკური და ტექნოლოგიური პროგრესის ხარჯზე ელვისებური სისწრაფით იზრდებოდა შრობის ნაყოფიერება. იმას, რასაც XX საუკუნის დასაწყისში მუშა ერთ თვეში ან ერთ წელში აკეთებდა, XXI საუკუნის დასაწყისში ერთი საათიც არ სჭირდება. შრომის ნაყოფიერების ზრდამ და ბაზარზე საქონლის რეალიზაციის შეზღუდულობამ, ანუ მოსახლეობის ზღვრულმა რაოდენობამ, რაც “საზღვრავს” ბაზრის საქონელტევადობას, გამოიწვია სამუშაო ძალის მკვეთრი შემცირება.

შეგვიძლია გამოვიყვანოთ “შრომის ნაყოფიერების და შრომის დანახარჯების” თეორია: შრომის ნაყოფიერების ზრდისას, შრომის დანახარჯები მცირდება და მისი ზღვარი ნოლის ტოლია. ადრე თუ გვიან, და ეს დრო შორს არ არის, შრომა საერთოდ განულდება და ყველაფერს მოაზროვნე მანქანები და ავტომატები გააკეთებენ. უკვე დღეს ბევრ წარომებაში, სადაც ათასობით ადამიანი მუშაობდა, რამდენიმე ათეული კაციღა მუშაობს, არიან წარმოებები, სადაც ადამიანური შრომა საერთოდ აღარ გამოიყენება ან იმდენად უმნიშვნელოა, რომ შეგვიძლია არც ჩავთვალოთ. ციფრული ტექნოლოგიები ისეთი ტემპით ვითარდება, რომ უახლოეს ხანებში შრომის დანახარჯები ნოლს გაუტოლდება.

ჩემი აზრით ტექნიკურ პროგრესთან არსებული პრობლემები გამოვლინდა 1929-1932 წლების ეკონომიკური კრიზისის დროს, თუმცა მაშინ ამას არავინ მიაქცია ყურადღება და ამ კუთხით დიდი მსოფლიო კრიზისი არავის შეუსწავლია. სხვადასხვა მეცნიერთა კვლევაში სახელდება ამ კრიზისის გამომწვევი 10-ზე მეტი სხვადასხვა მიზეზი, ძირითადად კი ასახელებენ საფონდო ბირჟებზე შექმნილ მდგომარეობას. ამ კრიზისის შესწავლის შემდეგ პირადად მე მგონია, რომ საფონდო ბირჟების კრახი იყო იმ პერიოდში მიმდინარე პროცესების შედეგი და არა მიზეზი.

ჩემი ანალიზით ტექნიკურმა პროგრესმა პირველი “შოკი” XX საუკუნის დასაწყისში მოახდინა. ამ პერიოდში, XIX საუკუნის ბოლოს, ტექნიკურმა პროგრესმა არნახულ მასშტაბებს მიაღწია, მარტო ტესლას ამერიკელ გამომგონებელს 1000-ზე მეტი გამოგონება ჰქონდა დაპატენტებული. ამ პერიოდში მოხდა ისეთი დიდი გამოგონებები როგორიცაა შიდა წვის ძრავის გამოგონება და დიზელის ძრავის გამოგონება. რაც ყველაზე მთავარია ამ პერიოში გამოიგონეს ჯერ მუდმივი დენის ძრავა (ტესლა აშშ), ხოლო შემდეგ ცვლადი დენის ძრავა (რეიტერი აშშ) რამაც ფაქტობრივად კაცობრიობის ისტორიაში ახალ ერას, “ელექტრონულ” ერას დაუდო საფუძველი. ელექტრიფიკაციამ დასაბამი მისცა ახალი ტიპის, მრავალჯერ უფრო წარმად მომუშავე საწარმოო მანქანებს, რაც ყველაზე მთავარი და მნიშვნელოვანია ელექტრონიკამ დასაბამი მისცა საწარმოო პროცესების ავტომატიზაციას ანუ საწარმოო პროცესებში ადამიანის ჩანაცვლებას.

ამ პროცესების შედეგად მკვეთრად გაიზარდა შრომის ნაყოფიერება, ამავე დროს, გადადიოდნენ რა ახალ ტექნოლოგიებზე წარმოებებიდან მასიურად ხდებოდა ცოცხალი სამუშაო ძალის გამონთავისუფლება, გაშვება.

შეიქმნა სიტუაცია, როცა ერთის მხრივ წარმოების მაღალი დონის ტექნიკით აღჭურვა იწვევდა მუშების მასიურ დათხოვნას სამსახურებიდან, მეორეს მხრივ მაღალი დონის მანქანა დანადგარები მრავალჯერ უფრო მეტ პროდუქციას ქმნიდნენ.

რა გამოდის ეკონომიკურად?

წარმოებებიდან მასიური დათხოვნები და მასიური უმუშავრობა მკვეთრად აქვეითებს მოსახლეობის მსყიდველობით უნარს, ამავე დროს ახალი ტექნიკა, მანქანა დანადგარები და ახალი ტექნოლოგიები მრავალჯერ უფრო მეტ პროდუქციას უშვებს. ბაზარზე პოდუქციის მიწოდება მრავალჯერ იზრდება,მაგრამ მყიდველი არა ჰყავს, მოთხოვნილება მრავალჯერ მცირდება იმიტომ, რომ ტექნიკური პროგრესით გამოწვეულმა მასიურმა უმუშავრობამ მკვეთრად დააქვეითა მოსახლეობის მსყიდველობითი უნარი. ასეთ ვითარებაში ღრმა ეკონომიკური კრიზისი გარდაუვალი იყო და კიდეც მოხდა დიდი მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის სახით.

მოყვანილი პრობლემების გამო, პატარ-პატარა კრიზისები XIX საუკუნის ბოლოს და XX საუკუნის დასაწყისში უკვე ხდებოდაა. პირველმა მსოფლიო ომმა ერთის მხრივ დაძაბა ვითარება, მეორეს მხრივ როგორც ომს, ისე ომის შემდგომ პერიოდში,ომისგან მიყენებული ზარალის აღდგენას მნიშვნელოვანი რესურსები დასჭირდა, რაც დადებითად მოქმედებდა ეკონომიკაზე და დიდი მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი მნიშვნელოვნად გადაწია.

მოსახლეობის მსყიდველობით უნარსა და წარმოებულ პროდუქციას შორის დისბალანსი იყო მთავარი და ძირითადი მიზეზი,რამაც დიდი მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი გამოიწვია. ამერიკის საფონდო ბირჟებზე აქციების ფასების ვარდნა კი უკვე არსებული კრიზისის შედეგი იყო.

თანამედროვე კაპიტალისტურ სამყაროში ყველა ეკონომიკურ კრიზისებს იწვევს მოსახლეობის მსყიდველობით უნარსა და წარმოებულ პროდუქციას შორის დისბალანსი, რაც განაპირობებს ჭარბ წარმოებას.

დაუბრუნდეთ ჩვენს ძირითად თემას.

კარლ მარქსის მტკიცება იმაზე, რომ მუშათა კლასი გაიზრდებოდა და უმრავლესობა გახდებოდა და შეცვლიდა არსებულ სისტემას არ გამართლდა. ტექნიკური პროგრესის შედეგად XX საუკუნის დასაწყისში ურთიერთსაწინააღმდეგო პროცესები განვითარდა: ერთის მხრივ,არსებული წარმოებები სწრაფად იზრდებოდა, ამავე დროს იხსნებოდა უამრავი ახალი წარმოება რაც დიდი რაოდენობით მუშახელს ითხოვდა; მეორეს მხრივ, არსებული წარმოებების მანქანა-დანადგარების სისტემატიური გადაიარაღება განაპირობებდა მუშათა მასიურ დათხოვნებს სამსახურებიდან.

ნებისმიერი ბაზარი ჯერადია, მათ შორის მსოფლიო ბაზარიც ჯერადია. XX საუკუნის მეორე ნახევარში მსოფლიო ბაზარმა თანდათანობით გაჯერება დაიწყო, ხოლო XX საუკუნის ბოლოს თითქმის მთლიანად გაჯერდა. ეს იმას ნიშნავს,რომ წარმოებათა გაფართოება და ახალი წარმოებების შექმნა ნაკლებად ხდება. ესე იგი, ახალ მუშახელზე მოთხოვნილება აღარ არის. ამ დროს ტექნიკური პროგრესი თავის პიკს, თავის მაქსიმუმს აღწევს. "მოაზროვნე მანქანებმა" ადამიანი თითქმის ყველა სფეროში ჩაანაცვლა. XXI საუკუნის ბოლომდე, შეიძლება ბევრად ადრეც, პროდუქციის შექმნაში შრომის დანახარჯები განულდება.

ამრიგად კარლ მარქსის მტკიცება იმის შესახებ, რომ მუშათა კლასი (პროლეტარიატი) გაიზრდებოდა,უმრავლესობა გახდებოდა და ბუნებრივად მოხდებოდა კაპიტალიზმიდან სოციალიზმზე გადასვლა,მცდარია და ყოველგვარ საფუძველსაა მოკლებული.

ცალსახაა,რომ მარქსი ვერ გაითვალისწინებდა იმას,რაც მომავალში მოხდებოდა,თუმცა კარგად დაკვირვების შემთხვევაში, მაშინ XIX საუკუნის ბოლოს,იოლად შეიძლებოდა იმის დადგენა,რომ შრომის ნაყოფიერების სწრაფი ტემპებით ზრდა უარყოფითად მოქმედებდა დასაქმებაზე.

მარქსის იდეებმა და თეორიებმა, სოციალური სამართლიანობის იდეამ,მთელ მსოფლიოში მასშტაბური, მძლავრი მუშათა მოძრაობები, რევოლუციები და სამოქალაქო ომები გამოიწვია, რასაც მილიონობით ადამიანი შეეწირა და კოლოსალური ნგრევები და მატერიალური ზარალი მოჰყვა.

შეიძლებოდა თუ არა, კარლ მარქსს თავისი მსჯელობა და ძალისხმევა სხვა მიმართულებით წარემართა და გამოეყენებინა? შეიძლებოდა თუ არა,რომ კაცობრიობა და კაპიტლისტური სამყარო სხვა მიმართულებით განვითარე ბულიყო და თავიდან აგვეცილებინა ადამიანური მსხვერპლი, ნგრევა და ზარალი?

ალბათ შეიძლებოდა, უფრო სწორად სრულიად შეძლებელი იყო. ჩემი ანალიზით ყურადღება უნდა გამახვილებულიყო სოციალური სამართლიანობის პრინციპებზე, არსებული რესურსების განაწილების სამართლიანობაზე. დედამიწაზე არსებული ბუნებრივი რესურსები მილიონობით და მილიარდობით წლის განმავლობაში იქმნებოდა. სრულიად სამართლიანია თუ ვიტყვით,რომ ბუნებრივი რესურსების სიკეთე დედამიწაზე მცხოვრებმა თითოეულმა ადამიანმა უნდა იგრძნოს.

სამართლიანი განაწილების პრინციპი ეს არ არის მხოლოდ სოციალური პრობლემა, რომელ-

შიც ძალადობისა და რევოლუციების გზით უნდა გადაწყდეს, ეს უდიდესი ეკონომიკური პრობლემაა, რომელიც დიდი ხანია მთელ მსოფლიოში უმძიმეს პრობლემებს იწვევს და რომელსაც რატომღაც არავინ ყურადღებას არ აქცევს. ესაა ბალანსი წარმოებასა და მოხმარებას შორის, რასაც მოსახლეობის მსყიდველობითუ ნარიანობა განაპირობებს. თუ ეს ბალანსი დარღვეულია,არა აქვს მნიშვნელობა საზოგადოებრივ წყობას და ეკონომიკის სახეობას, საბაზროა ის თუ არა საბაზრო, ეკონომიკა კრიზისში ექცევა, ხოლო თუ ეს ბალანსი არსებობს, ეკონომიკა წრმატებით ვითარდება. დიდმა ბრიტანელმა მეცნიერმა ჯონ კეინსმა კი დაამუშავა ეფექტური მოთხოვნილების თეორია, სადაც მთავარი ყურადღება სწორედ მოსახლეობის მსყიდველობით უნარზე იყო აქცენტირებული, მაგრამ კეინსს ყურადღება არ გაუმახვილებია მთავარ ეკონომიკურ კანონზე, ეკონომიკურ ბალანსზე.

ეკონომიკის მთავარი თეორია, ეკონომიკური ბალანსის თეორია: ეკონომიკის ფუნქციონირებისათვის აუცილებელია არსებობდეს ბალანსი წარმოებსა და მოხმარებას შორის.

ეკონომიკის განვითარების აქსიომა: დროის ერთეულში წარმოებული პროდუქცია ტოლია დროის ერთეულში რეალიზებული პროდუქციისა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. К. Маркс, Ф. Энгелс Манифест комунистической партии, Москва, Политиздат 1964 г.
2. К. Маркс, Капитал I-IV т. Москва, политическая литература 1951 г.
3. Экономическая энциклопедия – политическая экономия, т. II, Москва, совецкая енциклопедия, 1975 г,

ელექტროენერგეტიკის სახელმწიფო რეგულირების საზღვარგარეთული გამოცდილება

ჯუსტან ბოკუჩავა
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი
E-mail: Justan.Bokuchava@telasi.ge

სტატიაში – „ელექტროენერგეტიკის სახელმწიფო რეგულირების საზღვარ გარეთული გამოცდილება“ ენერგეტიკის რეგულირება განხილულია განვითარებულ და პოსტსოციალისტურ განვითარებად ქვეყნების ჭრილში. განვითარებული ქვეყნებიდან ელექტროენერგე ტიკის სახელმწიფო რეგულირების მაგალითებად წარმოდგენილია აშშ, დიდი ბრიტანეთი და სკანდინავიის ქვეყნები, პოსტსოციალისტური ქვეყნებიდან კი ჩეხეთი, უნგრეთი, პოლონეთი, მოლდოვა, რუსეთი და სხვები.

დასკვნის სახით ნათქვამია, რომ ელექტროენერგიის ლოკალური ბაზრები ყველგან არის შექმნილი, სკანდინავიის ქვეყნებმა კი რეგიონის, ე. ი. სკანდინავიის ელექტრობაზარიც შექმნეს.

ავტორი ავითარებს აზრს, რომ თუ საქართველო აითვისებს მთელ თავის ელექტროენერგეტიკის რესურსს, მას ექნება უნარი შექმნას სამხარეო კავკასიის რეგიონის ელექტრობაზარი.

როგორც ყველასათვის ცნობილია, ელექტროენერგეტიკა არის ბუნებრივი მონოპოლია და, როგორც ყველა მონოპოლიას, მასაც აქვს შესაძლებლობა აკონტროლოს ბაზარზე თავისი პროდუქციის ფასი ზემოგების მიღების მიზნით და ამით დააზარალოს მომხმარებლები.

სწორედ ამ მიზეზით კარგა ხანია საზღვარგარეთის მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში დაიწყეს მისი სახელმწიფოს მხრიდან კონტროლი და რეგულირება. ეს ჩარევა ზოგან მასშტაბურია, ზოგან მხოლოდ მისი ელემენტებია დანერგილი. ამ ბოლო დროს, ზოგ ქვეყანაში, დერეგულაციის პროცესი, ანუ რეგულირების საპი-რისპირო პროცესი დაიწყო.

ასეთ ვითარებაში ისმება კითხვა: როგორ მოიქცეს საქართველო? ამჟამად საქართველოს შექმნილი აქვს ენერგეტიკის რეგულირების ინსტიტუტი - ”სემეკი”, ანუ, დღეს ელექტროენერგეტიკას სახელმწიფო არეგულირებს, მაგრამ როგორ მოვიქცეთ ხვალ - მოვახდინოთ მისი დერეგულაცია, თუ პირიქით, გავაძლიეროთ სახელმწიფოს მხრიდან მისი რეგულაციები.

ელექტროენერგეტიკის რეგულირება საზღვარგარეთ ასე 15-20 წლის წინ დაიწყო [1, გვ. 13], ზოგადად ბუნებრივი მონოპოლიების რეგულირებას კი საუკუნეზე მეტი ხნის ისტორია აქვს. ამას მრავალმა მიზეზმა შეუწყო ხელი, რომელთაგან ყველაზე მთავარი ის იყო, რომ ელექტროენერგეტიკის მონოპოლიური მდგომარეობა ხელს უშლიდა შიდადარგობრივ კონკურენციის განვითარებას [1, გვ. 19].

ეს მოცემულობა ჩვენზე ადრე გააცნობიერეს საზღვარგარეთის ქვეყნებმა, პირველ რიგში, მაღალგანვითარებულმა ქვეყნებმა.

1. ელექტროენერგეტიკის რეგულირება განვითარებად ქვეყნებში.

აშშ-ში ელექტროენერგეტიკის დარგის ძირითად მარეგულირებელ ინსტიტუტებს წარმოადგენენ ენერგეტიკის სამინისტრო, რომელიც კურირებს ენერგეტიკის განვითარების ტექნიკურ ასპექტებს და ენერგეტიკის რეგულირების ფედერალური კომისია, რომლის კომპეტენციაში შედის არა მხოლოდ ენერგეტიკული მომსახურების ტარი ფების დადგენა, არამედ ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის რეალიზაცია და აგრეთვე, ბუნებრივი მონოპოლიური დარგების ინსტიტუციონალური გარემოს რეფორმირება. ამის გარდა, აშშ-ს ყველა შტატში არსებობს ან დარგობრივი კომისიები ცალ-ცალკე ან ყველა ბუნებრივი მონოპოლიის მარეგულირებელი ერთი კომისია, შექმ ნილია მარეგულირებელი კომისიების ასოციაციაც [2, გვ. 20].

აშშ-ში ენერგეტიკის ფუნქციონირების ძირითადი პარამეტრები განსაზღვრულია კანონებით - „ელექტროენერგეტიკის პოლიტიკის შესახებ“, ”ჰოლდინგური ტიპის კომუნალური კომპანიების შესახებ” და ”ელექტროენერგეტიკის შესახებ”.

XX საუკუნის 70-იანი წლების პერიოდის დასაწყისში აშშ-ის ელექტრომომარაგების ყველა კომპანია ბუნებრივი მონოპოლია იყო და ჰქონდა ენერგიის წარმოების, ტრანსლირების და გაყიდ-

ვის მონოპოლიური უფლება. დარგის რეგუ-ლირე-ბის მაშინდელი საერთო მიდგომა ითვალისწინებ-და იმას, რომ ლოკალური ბუნებრივი მონოპოლია იღებდა ვალდებულებას მოემარაგებინა მომხ-მარებლები ენერგიით მთელი მოთხოვნილების მოცულობით, იმ პირობით რომ მომხმარებ-ლები გადაიხდიდნენ ელექტროენერგიის ღირებულებას რეგული რებული ტარიფით. [3, გვ. 5].

XX საუკუნის 70-იანი წლების შუახანებში აშშ-ში მომხდარი ელექტროენერ-გეტიკული კრიზისის გამო, ქვეყნის მთავრობამ დაიწყო ამ დარგის რეფორმა. პირველი სერიოზული ნაბი-ჯი ამ დარგის რეფორმირებაში იყო 1992 წელს ”ელექტრო ენერგეტიკის პოლიტიკის შესახებ” კანონის მიღება. ამ კანონმა უფლება მისცა ბი-თუმ მწარმოებელთა ნაწილს, რომლებიც ვერ ახ-ერხებდნენ საქმიანობის კონკურენტულ და ბუნე-ბრივ-მონოპოლიზებულ სახეების შეთავსებას, სახელშეკრულებო ფასებით მიეყიდათ ელექტრო-ენერგია პირდაპირ მომხმარებლებისთვის. 1996 წელს ამერიკის მთავრობამ ოფიციალურად, კან-ონის დონეზე დაამტკიცა ქსელური კომპლექსებ-ის მართვის დამოუკიდებელ ოპერატორთა ინ-სტიტუტი, რომლის ფუნქციას მხოლოდ ქსელის გამშვებუნარიანობის ოპერატიული მართვა კი არ წარმოადგენდა, არამედ სისტემათაშორისი ელექ-ტროკავშირების პერსპექტიული განვითარების განხორციელებაც [4, გვ. 37]. ამის პარალელუ-რად, აშშ-ს ელექტრო ენერგე ტიკის რეგულირე-ბის ფედერალურმა კომისიამ დაიწყო დარგობ-რივი ანტიმო ნო პო ლიური კანონმდებლობის გადამუშავება, რომლის ძალითაც ენერგეტიკის ფორმირებულ ლოკალურ ბაზრებზე დაიშვებოდ-ნენ მხოლოდ დაშვების პროცე დურა გავლილი კვალიფიციური მონაწილეები. ამასთან, აშშ-ის მთავრობამ დაადგინა აგრეთვე, საბაზრო ქცე-ვის და ინფორმაციის გახსნის სტანდარტები, რომელთა დამრღვევებს საბაზრო ფასებით ვაჭ-რობის უფლება ავტომატურად ჩამოერთმეოდათ. ყველაფერი ზემოთნათქვამი ნიშნავს იმას, რომ აშშ-ში ჩამოყალიბდა და განვი თარდა ელექტრო-ენერგიის ლოკალური ბაზრები და საბაზრო ფას-წარმოქმნა.

2003 წელს შეიქმნა ჩრდილოამერიკის საბჭო. ეს იყო თვითრეგულირებადი ორგანიზაცია, რომელ-შიც შედიოდნენ რეგიონის ყველა ენერგობაზრის წარმომადგენლები, და, რომელიც ახორციელებდა კონტროლს ენერგოსისტემების სტანდარ-ტების დაცვაზე.

მაშასადამე, აშშ-ის ელექტროენერგეტიკაში სამეურნეო სუბიექტებს სახელმწიფო აძლევს ძირ-ითად იმპულსს და სთავაზობს თამაშის წესებს.

მეტიც, აშშ-ში შექმნილია მარეგულირებელი საქმიანობის შემსწავლელი სპეციალიზებული კვლევითი ინსტიტუტი და უნივერსიტეტებშიც ამზადებენ რეგუ-ლირების სფეროს სპეციალ-ისტებს.

დიდი ბრიტანეთი მსოფლიოს ერთ-ერთი პირ-ველი ქვეყანაა, რომელმაც ელექტროენერგეტიკის რეფორმირება დაიწყო. XX საუკუნის 90-იან წლე-ბამდე, დიდი ბრიტანეთის ელექტროენერგეტიკა აშშ-დან განსხვავებით უკვე რეგულირდებოდა სახელმწიფოსგან. ამას ახორციელებდა ენერგე-ტიკული საბჭო, რომელშიც შედიოდნენ ბუნებრი-ვი მონოპოლიის წარმომადგენლები და მარეგუ-ლირებელი ინსტიტუტების წარმომადგენლები [5, გვ. 21-22].

სწორედ ამ ვითარებამ შეუწყო ხელი დიდ ბრი-ტანეთს, რომ შედარებით მოკლე პერიოდში მო-ეხდინა ენერგობაზრის ცენტრალიზებული მოდ-ელის რეალიზება.

ელექტროენერგეტიკის რეფორმირების მიმა-რთულებით დიდ ბრიტანეთში პირველი ღონისძიე-ბა იყო ”ელექტროენერგეტიკის შესახებ” კანონის მიღება (1989 წ.), რომელმაც მთლიანად აღმოფხ-ვრა დარგში კერძო გენერირებადი კომპანიების შესვლის ადმინისტრაციული ბარიერები და და-მოუკიდებელ გენერატორებს მისცა ქსელურ ინ-ფრასტრუქტურაზე თავისუფალი წვდომა. ამასთან ერთად, შეიცვალა რეგულირების ფუნქციები და სტრუქტურა. მისი ძირითადი ფუნქცია გახდა მომხმარებლების დაცვა და დარგში კონკურენ-ციის განსავითარებლად ინსტიტუ-ციონალური გარემოს კორექტირება. ანტიმონოპოლიურ კანონ-მდებლობაზე მეთვალ ყურეობის ფუნქცია გა-დაეცა ანტიმონოპოლიური კვლევის კომისიას და სამართ ლიანი ვაჭრობის სამსახურს.

1990 წლიდან დიდ ბრიტანეთში დაიწყო ამ დარგის ბუნებრივ-მონოპოლიურ სეგმენტის პრი-ვატიზება. ეს იყო ეროვნული ქსელური კომპა-ნია, რომელიც ფლობდა ელექტროგადაცემის სისტემათაშორის ხაზებს და აგრეთვე, ენერგო-სის-ტემის დისპეტჩერული სამუშაოების შემ-სრულებელ ტექნოლოგიურ ოპერატორს. ამ ნა-ბიჯის გადადგმამდის ბრიტანეთის მთავრობამ ინფრასტრუქტურასთან მონა-წილეთა არადის-კრიმინაციული წვდომისთვის შექმნა ყველა პირობები და კანონის დონეზე აუკრძალა პო-ტენციალურ კონკურენციის სფეროს გენერაციის სუბიექტებს და გამსაღებელ კომპანიებს პირდა-პირ ან არაპირდაპირ მონაწილეობა მიეღოთ ქსე-ლური კომპლექსის პრივატიზებაში.

დიდი ბრიტანეთის ანალოგიური სცენარით განხორციელდა ელექტროენერგეტიკის რეფორმირება და სახელმწიფო რეგულირებაზე გადასვლა სკანდინავიის ქვეყნებშიც. მათ ერთად შექმნეს სახელმწიფოთაშორისი ენერგეტიკული ბაზარი.

ენერგეტიკის რეფორმირება სკანდინავიის ქვეყნებშიც XX საუკუნის 90-იან წლების დასაწყისში დაიწყო. შეიქმნა საჭირო ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზა დარგის პოტენციალურად მონოპოლიურ და კონკურენტულ საქმიანობის სახე-ებისთვის. შედეგად. მოკლე დროში ჩამოყალიბდა დარგის შიდა სტრუქტურა. ერთის მხრივ, შეიქმნა ქსელური კომპანიები (სახელმწიფო, კერძო, შერეული) და ბაზრის სისტემური ოპერატორები, ხოლო მეორეს მხრივ, ენერგიის მსხვილი მწარმოებლები და გამსაღებელი კომპანიები. ამასთან, სკანდინავიის ყველა ქვეყანაში სახელმწიფომ გენერაციის ყველა მსხვილ კომპანიაში მათ სააქციო კაპიტალში მონაწილეობით შეინარჩუნა კონტროლის უფლება.

1993 წელს სკანდინავიაში შედგა პირველი საერთაშორისო ენერგეტიკული ბირჟის - Nord Pool -პროექტი. თავდაპირველად მასში ნორვეგია და შვედეთი შევიდნენ, შემდეგ მათ შეუერთდნენ დანია და ფინეთიც. ამ ქვეყნების სახელმწიფო ინსტიტუტებს დაევალათ ამ ახლადშესაქმნელი ბირჟის სუბიექტებისთვის საქმიანობის პირობების და წესების უნიფიკაცია.

რაც შეეხება ელექტროენერგეტიკის რეგულირებას, სკანდინავიის ქვეყნებშიც, ისე როგორც დიდ ბრიტანეთში, უფრო მეტად ეს პროცესი ლიცენზირებით ხდება. განსხვავება მხოლოდ იმაშია, რომ ამ ქვეყნებში სამეურნეო სუბიექტების ლიცენზირებისას მთავარი ყურადღება ეკოლოგიურ კანონმდებლობასთან მათი საქმია-ნობის შესაბამისობას ექცევა.

რეფორმირებამ სკანდინავიის ქვეყნებს ის ძირითადი შედეგი მისცა, რომ შემცირდა ეროვნული ტარიფები (მაგალითად, ნორვეგიაში 16%-ით) [1, გვ. 14] და შეიქმნა ენერგეტიკის როგორც საშინაო, ისე საგარეო ბაზარზე, საკმაოდ ეფექტური თვითრეგულირებადი სისტემა.

2. ელექტროენერგეტიკის სახელმწიფო რეგულირება პოსტსოციალისტურ განვითარებად ქვეყნებში.

არანაკლებ საინტერესოა ამ სფეროში პოსტსაბჭოთა ქვეყნების და აღმოსავლეთ ევროპის (ბულგარეთი, რუმინეთი, ჩეხეთი, პოლონეთი, უნგრეთი) ქვეყნების გამოცდილება. რადგან აღმოსავლეთ ევროპის ყოფილი სოციალისტური ქვეყნები უფრო განვითარებული არიან და ევროკავშირის წევრებიც გახდნენ, უპირველესად მათზე შევჩერდებით. მათ შესახებ ვრცელი ინფორმაციაა მოცემული გ. თავაძის და დ. ჩომახიძის ნაშრომში - "ბუნებრივი მონოპოლიები და მათი რეგულირება, 2005, გვ. 19-25.

ბულგარეთის ენერგეტიკის მარეგულირებელი სახელმწიფო კომისია ჩამოყა-ლიბდა 1999 წელს. იგი პასუხისმგებელია ელექტროენერგიის, ბუნებრივი გაზის, თბოენერგიის ტარიფებზე და ლიცენზირებაზე. მისი ნებართვით ხდება ტრანზიტული გაზსადენებისა და ნავთობსადენების რეკონსტრუქცია.

უნგრეთის ელექტროენერგეტიკული ოფისი ჩამოყალიბდა 1994 წელს. არეგულირებს და ზედამხედველობას უწევს ელექტროენერგეტიკისა და გაზის სექტორში მომუშავე კომპანიებს, ასევე ელექტროსადგურებს 50 მეგავატი სიმძლავრის ზემოთ, იცავს მომხმარებელთა უფლებებს.

ჩეხეთის ელექტროენერგეტიკის რეგულირების ოფისი ჩამოყალიბდა 2001 წელს. პასუხისმგებელია ელექტროენერგიის, ბუნებრივი გაზის, თბოენერგიის ტარიფებზე და ლიცენზიებზე.

პოლონეთის ელექტროენერგეტიკის რეგულირების ოფისი ჩამოყალიბდა 1997 წელს. ადგენს ტარიფებს და გასცემს ლიცენზიებს ელექტროენერგეტიკის, ბუნებრივი გაზისა და გათბობის სისტემებში; იცავს მომხმარებელთა უფლებებს, არის დავების გადამწყვეტი, ამუშავებს ტექნიკურ სტანდარტებს, ხელს უწყობს კონკურენციის განვითარებას.

დაახლოებით ამავე წლებში დაიწყო ენერგეტიკის სექტორში რეფორმირება და სახელმწიფო რეგულირება პოსტსაბჭოთა ქვეყნებშიც. ყველა ამ ქვეყნებში დღეს მარეგულირებელი კომისიებია შექმნილი. ეს სამუშაოები ყველგან დაიწყო ისეთ პირობებში, როცა დარგის ძირითადი ფონდები თითქმის 60-70%-ით ამორტიზებული იყო, ელექტროენერგიაზე მოთხოვნა კი - გაზრდილი. ქვემოთ ვიძლევით ინფორმაციას მათ შესახებ [2, გვ. 22-24]:

უკრაინა ყოფილი საბჭოთა ქვეყნებიდან პირველი ქვეყანაა, სადაც შეიქმნა ელექტროენერგეტიკის მარეგულირებელი კომისია. ეს მოხდა 1994 წელს. იგი ამ სფეროში აღმასრულებელი ხელისუფლების ცენტრალური ორგანოა და ანგარიშვალდებულია პრეზიდენტის წინაშე. მისი მოვალეობაა დარგში კონკურენციის დამკვიდრება, მომხმარებლის უფლებების დაცვა, ლიცენზირება და ტარიფის დადგენა.

რუსეთში ფედერალური ელექტროენერგეტიკული კომისია ჩამოყალიბდა 1995 წელს. შემდგომში მან რეორგანიზაცია განიცადა და ამჟამად ის იწოდება "ტარიფების ფედერალურ საბჭოდ". იგი ადგენს და არეგულირებს ელექტროენერ-გეტიკული სისტემების ტარიფებს, იხილავს დავებს რეგიონულ ელექტროენერგო-კომპანიებს, საბითუმო ბაზარსა და მიმწოდებლებს შორის.

სომხეთის ბუნებრივი მონოპოლიების მარეგულირებელი კომისია ამ სახელწოდებით ფუნქციონირებს 2003 წლიდან. სხვა სახელით იგი შეიქმნა 1997 წელს. კომისია პასუხისმგებელია ტარიფების დადგენასა და ლიცენზირებაზე ელექტრო-ენერგეტიკის, ბუნებრივი გაზის, თბოენერგიის, წყლის და ტელეკომუნიკაციების სფეროში.

მოლდოვას ელექტროენერგეტიკის მარეგულირებელი ეროვნული სააგენტო ჩამოყალიბდა 1998 წელს. პასუხისმგებელია დარგის რეგულირებაზე, ტარიფების დადგენაზე და ლიცენზირებაზე ელექტროენერგეტიკის, ბუნებრივი გაზის და თბოენერგიის სექტორში. ვალდებულია ხელი შეუწყოს ენერგეტიკაში კონკურენ-ციის ზრდას, დაიცვას მომხმარებელთა უფლებები, შეიმუშაოს ტექნიკური სტანდარტები.

ესტონეთის ელექტროენერგეტიკული ბაზრის ინსპექცია ჩამოყალიბდა 1998 წელს. არეგულირებს ენერგიის და საწვავის ბაზარს, ადგენს ტარიფებს, გასცემს ლიცენზიებს, მონიტორინგს უწევს მომსახურების ხარისხს, ხელს უწყობს კონკურენციის განვითარებას.

დასკვნა

საზღვარგარეთის ქვეყნების ელექტროენერგეტიკის სფეროს რეფორმირება-რეგულირების ჩვენს მიერ წარმოდგენილმა მიმოხილვამ გვიჩვენა, რომ ყველგან ჩატარდა იგი. ზოგიერთ ქვეყანაში,კერძოდ, მაღალგანვითარებულ სკანდინავიის ქვეყნებში და აშშ-ში ამ სფე როში კონკურენციული მოდელის ელემენტებიც კი შეიტანეს. მაგალითად,აშშ-მა შექმნა ლოკალური ელექტრობაზრები, სკანდინავიის ქვეყნებმა კი გარდა ნაციონა ლური, შიდასაქვეყნო ლოკალური ბაზრებისა, შექმნა რეგიონის ე. ი. სკანდინავიის ერთიანი ელექტრობაზარი.

ეს მიდგომა გასათვალისწინებელია და სამაგალითოა საქართველოსთვისაც, რომ მან იზრუნოს მთელი კავკასიის თუ არა, სამხრეთ კავკასიის ელექტრობაზრის შესაქმნელად მაინც. ამის პოტენციალი საქართველოს აქვს, თუ იგი შეძლებს აითვისოს თავისი მდინარეების და აგრეთვე, ენერგიის სხვა წყაროების შესაძლებლობები სრულად.

ლიტერატურა:

1. Зарубежный опыт реформирования электроэнергетики,ж.: "Вестник Федеральной энергетическо комиссии, 2001, №7.

2. თავაძე გ., ჩომახიძე დ., ბუნებრივი მონოპოლიები და რეგულირება, თბ., 2005.

3. Междунарожный опыт реформирования электроэнергетики. www.rao-ess.ru/reforming/foreign/mo/uso.pdf.

4. Томсон У., Реструктуризация электроэнергетики, ж.: "Вопросы Экономики", №11,2005.

5. Кустов Г., Реформирование электроэенергетики: европейский опыт, ж.: "Вестник Федеральной энергетической комисии, №5, 2002.

FOREIGN EXPERIENCE OF REGULATING ELECTRIC POWER SUPPLY BY THE STATE

JUSTAN BOKUCHAVA
PhD student
Georgian Technical University

The article Foreign experience of regulating electric power supply by the state studies electric power supply regulation in developed and post-socialist developing countries. As examples of developed countries, USA, UK and Scandinavian countries are examined; from post socialist countries Czech Republic, Hungary, Poland, Moldova and Russia are considered.

As a conclusion, the article states that local markets of electric power supply are created everywhere. Moreover, Scandinavian countries even created a regional, so called Scandinavian electric power market.

The author suggests that in case Georgia fully uses its energy resources, the country will be able to create South Caucasus electric power market.

ინტერნეტით აზარტული თამაშები – „შავი“ ფულის შოვნისა და „გათეთრების“ ახალი გზა

ირაკლი კოღუა
საქართველოს ტექნიკური
უნივერსიტეტის დოქტორანტი
599 69 95 52
E-mail: iraklikoghua@yahoo.com

სტატიაში – „ინტერნეტით აზარტული თამაშები – „შავი“ ფულის შოვნის და „გათეთრების“ ახალი გზა“ – საუბარია ამ ახალ მეთოდზე, რომელმაც კაზინოებში აზარტული თამაშებით ფულის „გათეთრების“ ტრადიციული მეთოდი დიდი პროცენტით ჩაანაცვლა.

სტატიაში ინტერნეტით აზარტული თამაშების ნიშნით ქვეყნები დაყოფილია სამ ჯგუფად: ქვეყნები, სადაც ასეთი თამაშები დაშვებულია და რეგულირდება; ქვეყნები, სადაც ინტერნეტ-თამაშები კანონიერად ითვლება, მაგრამ არ რეგულირდება; ქვეყნები, სადაც ინტერნეტით აზარტული თამაშები არაკანონიერია. საქართველო მიეკუთვნება მეორე ჯგუფის ქვეყანათა რიცხვს. ავტორი გამოთქვამს აზრს, რომ ასეთი მდგომარეობა მეტად სახიფათოა დაუსაქმებელი ქართველი ახალგაზრდებისთვის და მიმართავს ქვეყნის მთავრობას, რომ მან გაამარტივოს მათი ბიზნესში დასაქმების გზები და საწყის ეტაპზე ფინანსურადაც დაუჭიროს მათ მხარი.

ფულის „გათეთრება“ („გარეცხვა“) ხდება იმ ქვეყნებში, სადაც უკანონო გზით ნაშოვნი ფულის მოხმარება პრობლემაა. როდესაც ადამიანები „შავ“ ფულს აკეთებენ, იქნება ეს ნარკობიზნესი, აზარტული თამაშები, იარაღით ვაჭრობა თუ სხვა, მათ არა აქვთ მისი ლეგალური გამოყენების საშუალება, რადგანაც ეს თანხა რეგისტრირდება და დეკლარაციაში იწერება, რის შედეგადაც წარმოიშვება სერიოზული დისბალანსი. სწორედ იმისთვის, რომ ეს დისბალანსი არ წარმოიშვას, ასეთი „შავი“ ფულის პატრონები მას „ათეთრებენ“.

იმ ტრადიციულ მეთოდებს, რომლებითაც დღემდე ხდებოდა „შავი“ ფულის „გათეთრება“, დღეს არატრადიციული მეთოდები დაემატა. ერთ-ერთი ასეთია ინტერნეტით აზარტული თამაშები.

უკანასკნელ წლებში ინტერნეტში აზარტულმა თამაშებმა დიდი პოპულარობა მოიპოვა. ნაწილობრივ ეს გამოიწვია ტექნოლოგიების მუდმივმა განვითარებამ, რამაც გააფართოვა ინტერნეტით აზარტული თამაშების შესაძლებლობები და შედეგად ეს თამაშები ადვილად ხელმისაწვდომი გახდა. ამან იმ ფინანსური სახსრების მოცულობაც გააფართოვა, რომელიც ამ სექტორში ტრიალებს.

როგორც წესი, ინტერნეტში აზარტული თამაშები ტრანსსასაზღვრო საქმიანობაა. ინტერნეტ-საიტის სამართავად გამოყენებული სხვადასხვა მდგენელები მთელ მსოფლიოში არის გაფანტული, მათ შორის ოფშორულ იურისდიქციებშიც. მაგალითად, აზარტული თამაშის ინტერნეტ-საიტი შეიძლება ერთი იურისდიქციის ქვეყანაში იყოს დარეგისტრირებული, სერვერი კი – მეორე ქვეყანაში. მეტიც, ინტერნეტ-საიტის მართვა და ფინანსური ოპერაციების მართვა შეიძლება ხდებოდეს მესამე იურისდიქციიდან. შედეგად, ამ სექტორის მართვაში ხშირად იმდენი დაინტერესებული მხარეა ჩართული, რომ მის რეგულირებაში იქმნება საკანონმდებლო და იურისდიქციული პრობლემები.

ყოველივე ამის მიუხედავად, ქვეყნის ხელისუფლებამ, სადაც არ არის აკრძალული ინტერნეტით აზარტული თამაშები (ასეთი ქვეყანაა საქართველო) უნდა იცოდეს ის რისკები, რომელსაც იგი უკავშირდება. ერთ-ერთი ასეთი რისკია დანაშაულებრივი საქმიანობიდან მიღებული ფულის „გათეთრება“ („გარეცხვა“).

1. ფულის „გათეთრება“ ინტერნეტ-თამაშებით.

2009 წლის მარტში დანაშაულებრივი გზით მიღებული ფულის „გათეთრების“ წინააღმდეგ ბრძოლის ჯგუფმა, ე. წ. „ფატფ“-მა კაზინოს მეშვეობით ფულის „გათეთრების“ ტიპოლოგიური ანგარიშგება წარმოადგინა. მისი მოსმენის

შემდეგ ფულის „გათეთრების" საწინააღმდეგო ღონისძიებათა შეფასების ევროპის საბჭოს ექსპერტთა კომიტეტმა „მანიველმ"-მა მიიღო გადაწყვეტილება, რათა ევროკავშირის ყველა ქვეყანამ, რომელშიც დაშვებულია ინტერნეტით აზარტული თამაშები გაატაროს დამატებითი ღონისძიებები მის საკონტროლოდ. მართალია, საქართველო არ არის ევროკავშირის წევრი ქვეყანა, მაგრამ, ევროპასთან შეთანხმება „თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ" და აგრეთვე, „საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების შეთანხმება", გვავალებს ვიცხოვროთ იმ ნორმებით და წესებით, რომლითაც ცხოვრობს ევროპა.

ინტერნეტში აზარტული თამაშების ნიშნის მიხედვით ქვეყნები 3 ჯგუფად იყოფა [1, გვ. 6]:

1. ქვეყნები, რომლებშიც ინტერნეტით აზარტული თამაშები დაშვებულია და რეგულირდება. ასეთი იურისდიქციის ქვეყნებში ინტერნეტში შეიძლება განთავსდეს აზარტული თამაშების ინფრასტრუქტურა, რაც ინტერნეტ-საიტებს მსოფლიოს ქვეყნებისთვის თავისი მომსახურების შეთავაზების საშუალებას აძლევს.
2. ქვეყნები, რომლებშიც ინტერნეტში აზარტული თამაშები კანონიერად ითვლება, მაგრამ არ რეგულირდება. ასეთ ქვეყნებში დარეგისტრირებული ინტერნეტ-საიტები რადგან არ კონტროლდებიან უკანონო გზით მიღებული ფულის „გათეთრების" ანდა ტერორიზმის დაფინანსების დიდ რისკს შეიცავენ.
3. ქვეყნები, რომლებშიც ინტერნეტში აზარტული თამაშები არ ითვლება კანონიერად. ფულის „გათეთრების" მიზნით გაწეული ასეთი საქმიანობა, ბუნებრივია, სამართალდარღვევას წარმოადგენს, რადგან ამ საქმიანობით მიღებული ფული არის არაკანონიერი წარმოშობის. მთელი რიგი ქვეყნები აცხადებენ, რომ მართალია, თავის ტერიტორიაზე მათ აკრძალული აქვთ ინტერნეტში აზარტული თამაშები, მაგრამ, ინტერნეტ-საიტები ახერხებენ მათ ფინანსურ ოპერაციებზე არსებული შეზღუდვების გვერდის ავლას. მაგალითად, საკრედიტო ბარათებზე ტრანზაქციებს აძლევენ ცრუ კლირინგულ კოდებს და ა. შ.

პირველი ჯგუფის ქვეყნები არიან „მანიველ"-ის წევრები და ყველა ამ ქვეყნებში აზარტული თამაშებისთვის ბიზნესში სახელმწიფოსგან ლიცენზია უნდა გაიცეს. ყველა ამ ქვეყანაში ამ ტიპის ლიცენზიის გაცემის წესი და ასეთი თამაშების განხორციელება თითქმის ერთნაირია.

ლიცენზიაზე განცხადება შეაქვს იურიდიულ პირს. მას ოპერატორი ეწოდება. ლიცენზიის მიღების დღიდან ოპერატორი იმ ქვეყნის კანონმდებლობას ექვემდებარება, სადაც აიღო ლიცენზია. იგი ვალდებულია დაიცვას ამ ქვეყნის მოთხოვნები, როგორც ამ საქმიანობის წარმართვის, ისე ანგარიშგების წარდგენის კუთხით.

„მანიველ"-ის წევრ ქვეყნების ხელისუფლებები ლიცენზიამიღებულ ოპერატორების საქმიანობაში ძირითადად თვალყურს ადევნებენ იმას, რომ მათ ფულის გადმორიცხვები მიიღონ, ასევე, ლიცენზირებულ საკრედიტო-საფინანსო დაწესებულებებისგან და არა საეჭვო ორგანიზაციებისგან. ზოგიერთ ქვეყნებში აზარტული თამაშების ოპერატორსა და მოთამაშეს შორის ანაგრიშსწორების ტრანზაქციები მხოლოდ სპეციალურ ანგარიშზე ხორციელდება. უმრავლეს სამართლებრივ სისტემებში ოპერატორები ვალდებული არიან, რომ თამაშით მიღებული სახსრები იმ ანგარიშზე შეიტანონ, რომელი ანგარიშიდანაც თავდაპირველ თამაშში ჩადეს ფული. ამით ხდება იმის დაზღვევა, რომ მოთამაშე მესამე პირს ვერ გადაურიცხავს ფულს. ზოგიერთ ქვეყნებში თვით საფინანსო-საბანკო დაწესებულებები მოითხოვენ კლიენტისგან, მოცემულ შემთხვევაში მოთამაშისგან, რომ მას საკუთარი ფული და თამაშით მიღებული ფული ჰქონდეს სხვადასხვა ანგარიშებზე. ეს ბანკს სჭირდება აზარტული თამაშებდიან ასეთი კლიენტის შემოსავლების დამატებითი კონტროლისთვის.

ინტერნეტში აზარტული თამაშების ოპერატორები თითოეულ მოთამაშეს არეგისტრირებენ (სახელი, გვარი, დაბადების წელი, მისამართი, ზოგიერთ შემთხვევაში, პირადობის ნომერი, ელექტრონული ფოსტის მისამართი და მოთამაშის როგორც გადასახადის გადამხდელის ნომერი). ზოგიერთ ქვეყანაში შეზღუდვებია მოთამაშის ასაკზე (18 წლამდე, 21 წლამდე), ზოგიერთში კი – თამაშში ერთჯერადად დადებული ფულის მოცულობაზე, მოთამაშისთვის სესხის მიცემაზე, თამაშში მოთამაშის დაშვებაზე, თუ მას ანგარიშზე არ აღერიცხება ფული და სხვა. ელექტრონული ფორმით მოწყობილ აზარტულ თამაშებში საქართველოში 18-წლამდე ახალაგზრდის დაშვება აკრძალულია კანონით – „ლატარიების, აზარტული და მომგებიანი თამაშების მოწყობის შესახებ".

ინეტრნეტში გახსნილ სათამაშო ანგარიშების შესავსებად გამოიყენება: პროვაიდერებიდან გადმორიცხვები, სადებეტო ან საკრედიტო ბარათებიდან სახსრების შეტანა, ელექტრონული ფული, ელექტრონული გადარიცხვები და სხვა.

ინტერნეტში აზარტული თამაშების ფულის „გათეთრების" სხვადასხვა ვარიანტები გამოიყენება. მათ შორის ცნობილია [2, გვ. 17]:

- დამნაშავე აზარტული თამაშების ოფშორულ საიტის ოპერატორთან შეთანხმებით დანაშაულებრივი გზით მოპოვებულ ფულს განათავსებს თამაშების ანგარიშზე და შემდეგ, ამ თანხას მოხსნის იქიდან, როგორც მოგებულს. საიტის ოპერატორი ამ თანხიდან იტოვებს მხოლოდ საკომისიოს, დანარჩენ „გათეთრებულ" თანხას კი, დამნაშავე დეკლარირებას უკეთებს საგადასახადო ორგანოში და იყენებს კანონიერი მიზნებისთვის;

- დამნაშავე შემცვლელი პირების მეშვეობით ოფშორულ იურისდიქციაში ქმნის კომპანიას. აღნიშნული კომპანია ოფშორულ იურისდიქციაში იღებს ლიცენზიას აზარტული თამაშების საიტის გახსნაზე. ამ საიტს აკონტროლებს დამნაშავე, რომლის დანაშაულებრივი გზით ნაშოვნი ფული ირიცხება ამ საიტის მეშვეობით;

- უკანონო გზით ნაშოვნი ფული სხვისი სახელით განთავსდება თამაშების ანგარიშზე. მოთამაშე, თამაშებში მინიმალურ აქტიურობას იჩენს. გარკვეული თანხების წაგების შემდეგ დარჩენილი თანხა თამაშების ანაგრიშიდან ბანკში გადაირიცხება დამნაშავის კანონიერ ანგარიშზე და ა. შ. „შავი" ფულის მეპატრონეები თანხმდებიან იმაზეც კი, რომ „გათეთრების" პროცესში მათ მიერ ნაშოვნი „შავი" ფულის საერთო თანხის 60-70% დაეკარგებათ [3, გვ. 36].

იმისათვის, რომ ქვეყნის ხელისუფლების შესაბამისმა ორგანოებმა ადვილად მოახდინონ ასეთი დამნაშავეების იდენტიფიცირება, არსებობს მათი გამამჟღავნებელი რამდენიმე ნიშანი, კერძოდ:

- მოთამაშემ ინტერნეტის აზარტულ თამაშებში დიდი თანხა დადო, მაგრამ თამაშში არ აქტიურობს;

- კლიენტი თავის ანგარიშზე შემოდის სხვადასხვა ქვეყნიდან;

- მოთამაშე სხვადასხვა სახელით ხსნის რამდენიმე ანგარიშს;

- მოთამაშე ერთი სახელით ცდილობს რამდენიმე ანგარიშის გახსნას;

- მოთამაშე ცნობილ პოლიტიკურ მორვაწედ არის იდენტიფიცირებული და ა. შ.

ინტერნეტში აზარტული თამაშების მეშვეობით ფულის „გათეთრება" დანაშაულის თანამედროვე ტიპია, თუმცა კაზინოს მეშვეობით ფულის „გათეთრება" უძველესი დროიდან ხდებოდა. კაზინოებით დიდი შემოსავალი ჰქონდათ მათ მეპატრონეებსაც და ხელისუფლებასაც. მარტო იაპონური ორგანიზებული დანაშაულებრივი ჯგუფის – „იაკუძას" შემოსავლებში, რომელიც ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, 22 მლრდ დოლარამდეა, XX საუკუნის 80-იან წლებში 24%-ს სათამაშო ბიზნესი აძლევდა [4, გვ. 109].

„შავი" ფულის შოვნაც და მისი გათეთრებაც ყველა ქვეყანაში არაკანონიერად ითვლება. ასეა საქართველოშიც. მაგრამ, ამ საქმეს მარტო კანონის მიღება არ შველის. საჭიროა ღრმა და სრული გაკონტროლება. ეს კი საკმაოდ რთული საქმეა. „შავი" ფულის მშოვნელები და მისი „გამთეთრებლები" სულ ახალ-ახალ მეთოდებს იგონებენ, რომლებზეც ინფორმაცია მწირია. ეს ეხება ინტერნეტში აზარტული თამაშებით ფულის „გათეთრებასაც".

ჩვენი აზრით, სახელმწიფოს ეროვნულმა მთავრობამ თავიდანვე უნდა იზრუნოს იმაზე, რომ მისმა მოქალაქემ ცხოვრების ეს გზა – „შავი" ფულის შოვნა და შემდეგ მისი „გათეთრება" – არ აირჩიოს. დაკვირვებები ცხადყოფს, რომ ამ გზას ძირითადად ღარიბი ქვეყნების, ე. წ. „ჩავარდნილი" სახელმწიფოების მოქალაქეები ადგებიან, სადაც მთავრობამ ვერ შეძლო ან არ მოისურვა მოსახლეობის ძირითადი მასის უზრუნველყოფა მთავარი საზოგადოებრივი დოვლათით – გარანტირებული სამსახური, უსაფრთხოება და საკუთრების უფლების დაცვა.

პერუელი ეკონომისტი ე. დე სოტო (და აგრეთვე ამერიკელი ეკონომისტი ტ. კურანი), ავტორი ეკონომიკური ბეტსელერისა – „სხვა გზა", წერს, რომ „მერკანტულისტურმა სახელმწიფომ" ბევრ ქვეყანაში შექმნა მრავალრიცხოვანი ადმინისტრაციული ბარიერები, რომლებიც პრაქტიკულად მოკვეთენ ღარიბ მოსახლეობას მეწარმეობიდან. სწორედ ამ მიზეზით კანონმორჩილი ღარიბი ადამიანები მიდიან ეკონომიკის არაფორმალურ სექტორში, ხოლო ბევრი მათგანი უფრო შორს – პოლიტიკურ ტერორში" [5]. ე. დე სოტოს ეს განცხადება, გაფრთხილება უნდა იყოს ჩვენი ქვეყნის მთავრობისთვის, რომ მან მაქსიმალურად შეუწყოს ხელი არა აზარტულ თამაშებს, არამედ, მწარმოებლურ მეწარმეობას, რომელსაც ღარიბები, რომელთაც ხშირ შემთხვევაში დაწყებითი განათლებაც კი არა აქვთ, ადვილად გაუძლვებიან. დღეს, ასეთი პირობები საქართველოში არ არის შექმნილი. შედეგად, დაუსაქმებელი ახალგაზრდობა კომპიუტერებში არიან ჩაფლულნი და მასში ან ერთობიან, ან აზარტულ თამაშებს თამაშობენ, რომელსაც მათთვის მეტად ცუდი პერსპექტივა აქვს. დაუსაქმებელი ახალგაზრდობა დღეს ამას ვერ აცნობიერებს, ხვალ კი უკვე გვიან იქნება...

ლიტერატურა:

1. Отчёт МАНИВЕЛ от 11 апрелия 2013 г. утвержденый на 41-м пленарном заседании МАНИВЕЛ (8-12 апреля 2013 г.), Страсбург, 2013.
2. Овчинников Б., Рынок онлайн-платежей в России, М., 2013.
3. ქირია ო., ისწავლეთ ფულის „გარეცხვა", ჟ.: „მაკრო-მიკრო ეკონომიკა", №2, 2001.
4. ბალარჯიშვილი ი., დანაშაულის და სახელის ეკონომიკა, თბ., 2010.
5. Сото Э. ge. Иной путь., Челябинск, 2008.

ONLINE GAMBLING – A NEW TOOL FOR MAKING BLACK MONEY AND MONEY LAUNDERING

IRAKLI KOGHUA
PhD student
Georgian Technical University

The given article refers to the new tool of online gambling, which has largely replaced the old method of money laundering resulting from gambling in casinos.

The article divides countries into three categories with respect to online gambling: The countries, which allow and regulate gambling; the countries where online gambling is considered legal but is not regulated; the countries where online gambling is considered an illegal acivity.

Georgia belongs to the second category. According to the author, this endangers unemployed Georgian youth and the government should encourage their invlolvement in business startups and support them financially at an initial stage.

Financial literacy and saving preferences: a study from rural areas of Armenia

Arthur Pokrikyan,
Doctoral Student at International Black Sea University
Financial Education Expert, Central Bank of Armenia
E-mail: arthur.pokrikyan@gmail.com
Mobile: +37493707229

Global organizations and policymakers in different countries started to focus on the financial literacy as an important prerequisite for the financial inclusion and financial stability in economies. In this regard, the positive relationship between the saving behavior and the financial literacy has been indicated by various studies. However, an important query is whether this relationship holds in emerging countries such as Armenia.

In this paper, the relationship between financial literacy and saving preferences in form of deposits among people living in rural areas of Armenia has been studied. A survey was conducted in 24 villages from 6 different regions of Armenia and logistic regression analysis was applied. The results of the analysis show that there is a positive relationship between financial literacy and saving preferences, and one-unit increase in financial literacy score increases the saving preference towards deposits with the probability of 64.5%. Another significant factor impacting saving preferences is found to be trust towards financial system, which is assumed to be explained by historical evidence.

Introduction

During last decades, the financial inclusion has been largely discussed as an important factor for economic development. On the micro level, technological advancements impacted global financial infrastructure by laying the foundation for the development of new, nontraditional and complex financial services, which usually require additional knowledge and skills from people in order to be able to use them. Particularly, the issue of complex financial services becomes more apparent for financially excluded consumers, who may face daily challenges and bear additional costs while managing their personal budgets. Lewis & Lindley mention, that "people without a bank account usually pay more for utilities and other services" [5, p. 3], which is a serious threat to the wealth of consumers and creates an imbalance between consumption and saving. On the macro level, the aggregated effect of mentioned issues slows down the economic development of the country as well. Evidence from study conducted by CGAP shows that the increase in financial inclusion positively affects economic growth, employment and income distribution in the country [3].

The reasons why people do not use bank account, deposits or other financial services may vary. Study done by Russia Trust Fund [12] shows some of the important causes of financial exclusion such as geographical, infrastructure, legal, cultural, religious and educational barriers, as well as financial vulnerability caused by personal circumstances, technological exclusion (e.g. internet access) and low level of financial literacy. Given mentioned issues different countries have increasingly implemented targeted policies towards increasing financial inclusion and driving healthy financial behavior among consumers.

Several studies in developed countries show positive relationship between financial literacy and saving preferences, behavior of consumers in the long-term. The impact of financial literacy on saving behavior especially in the context of retirement has been discussed by many researchers. In their research Lusardi et. al [9] show how financial literacy might impact wealth accumulation through two main channels. First, they found a positive relationship between financial literacy and stock market activity. Second, they showed that financial literacy is positively related to the retirement planning as well. Evidence from similar studies done in the US, Canada, Germany and the Netherlands also show that financial literacy is positively related to retirement planning and those people who have higher financial literacy are more likely to have a retirement plan [2; 6; 7; 8].

The positive relationship between financial literacy and consumers' saving preferences, behavior holds in the short-term as well considering more simple financial tools for saving such as bank accounts and deposits. A research published by the European Central Bank, studied the performance of individual savings accounts based on financial

literacy, and, in this case also, results reveal that financial literacy positively impacts the returns on savings accounts. In addition, one of the issues raised by the authors is lack of information. Many households might choose better saving alternatives even within the same bank if proper shopping around is done [4].

Impact of financial literacy on saving preferences in developing and emerging economies have not been vastly studied. In the research done by Mahdzan and Tabiani [10] in the context of Malaysia, the results from the probit regression analysis again show the importance of financial education programs as a tool to influence the rates of savings on national level. Similar results have shown also research done in Romania. The multivariate regression analysis shows that individuals with higher financial literacy are more likely to save in short-terms by using simple saving tools as well as to invest in pension funds [1].

In this study the relationship between financial literacy and saving preferences of people in rural areas is discussed by the case of Armenia. Binary logistic regression is used based on the survey data from 24 villages in Armenia.

Methodology and Data

The research has a goal to estimate a model of qualitative nature by using Binary Logistic regression method. These kinds of analysis are typical in the area of financial literacy and financial inclusion, when there is a need to understand the relationship between binary dependent variable with different explanatory variables. The aim of research is to use the Logit method to predict the probability of relationship between financial literacy and respondents' saving preference (SP) in terms formal (e.g. deposit) and informal (e.g. keeping at home) ways illustrated by $SP=P(Yj=1 \mid Xi \approx x)$. Meanwhile, since the regression is binomial the method of generalized linear method (GLM) introduced by Nelder and Wedderburn [11] is used. The scores are calculated in a first step by $\beta_0+\beta_T X$ that represents a linear combination of explanatory variables. In the second step, SP will be estimated by means of the function G, which is a logistic function that takes values between 0 and 1.

$$SP=P(Yj=1 \mid Xi \approx x)=G(\beta_0+\beta^T X) \quad (1)$$

Variance function and link function are given by the following way:

$$V(p)=p*(1-p/1) \quad (2)$$
$$G(p)=\ln(p/(1-p)) \quad (3)$$

The data used in the research is collected from the 24 different villages in Armenia. The villages were chosen as a part of the project, which aims to develop financial literacy in the villages through workshops. Even though the villages were not chosen randomly, they are relatively diverse considering factors such as region, local population, distance from the big cities etc. The survey data collected from these villages before the workshops served as a base for this research. 515 respondents filled the questionnaire used for the survey. The latter included questions related to the preferences of respondents regarding saving, taking debt and seeking for information. It also included questions for revealing respondents' knowledge and skills on financial matters, trust towards the financial system, financial inclusion and descriptive information about respondents.

In this study the preference of respondents to save in form of deposits serves as a dependent variable, which takes only values 1, if the responded mentioned deposits as a preferable way of saving and 0, if any other option (save at home etc.). As mentioned before the goal is to find out how the preference of respondents to save in deposits change based on different factors. Thus, as explanatory variables serve the descriptive demographic variables such as gender, age, education, weather respondent has finance related education or not, marital status, employment, family income, portion of personal income in family income, as well as trust towards financial system and financial literacy score (FLS). The latter is the combination of financial knowledge and skills people need to make financial decisions and is calculated based on the correct responses on the questions which reveal respondents' financial knowledge and skills. It is the average of correct responses of 9 questions and may take values from 1 to 5.

FLS<20%,	1-very low level of financial literacy
21%<FLS<40%,	2-low level of financial literacy
41%<FLS<60%,	3-average level of financial literacy
61%<FLS<80%,	4-high level of financial literacy
FLS>81%,	5-very high level of financial literacy

(4)

In order to understand which explanatory variables should be included in the model to have best fit, the summary statistics of the variables were studied as well as Pearson chi-square test was performed, which shows the relationship of each independent variable with the dependent one. Table 1 presents the summary statistics of variables as well as results from the chi-square test.

Table 1: Summary Statistics and Pearson chi-square test

Variable	#	Possible values	Obs	Mean	Std. Dev.	P-value
Female	2	Gender, =1, if the respondent is female, and =0 otherwise.	511	0.58	0.49	**0.003***
Age	4	Age, =1, if the respondent is <18, =2, if 18-30, =3, if 31-60, =4, if 60>.	473	2.76	0.65	0.715
Edu	5	Education, =1, if no education, =2, if primary, =3, if secondary, =4, if vocational, and =5, if higher education.	500	4.13	0.98	0.793
Fedu	2	Education related to finance, =1, if Yes, and =0 otherwise.	480	0.22	0.41	**0.079***
Ms	3	Marital Status, =1, if married, =2, if not married, and =3, if widow.	473	1.27	0.56	0.746
Emp	8	Employment of respondents, =1, if employee, =2, if self-employed, =3, if seasonal worker, =4, if unemployed, =5, if student, =6, if retired, =7, if businessman and =8, if unable to work.	494	2.18	1.92	**0.032***
Inc[1]	5	Family income, =1, if <$100, =2, if $101-$200, =3, if $201-$400, =4, if $401-$700, and =5, if $700>.	427	2.71	1.10	0.233
Pinc	5	Portion of personal income in family income, =1, if <25%, =2, if 26%-50%, =3, if 51%-75%, =4, if 76%-99%, and =5, if 100%.	411	2.47	1.48	0.318
Trust	5	Trust towards financial system, =1, if very low, =2, if low, =3, if average, =4, if high, and =5, if very high.	187	2.94	1.24	**0.000***
Fls	5	Financial literacy score, =1, if very low, =2, if low, =3, if average, =4, if high, and =5, if very high.	481	2.67	0.96	**0.016***

* the significance level is p-value<0.1

In the P-value column of Table 1, the Pearson chi-square test results for explanatory variables are presented. The ones, which are going to be included in the model, are chosen based on the significance. In order to make sure that no important variable is excluded from the model, the variables with P-value less than 0.1, which are mentioned in bold, were included in the model. In addition, based on the experience and literature mentioned before, it was also decided to include the variables "edu" and "inc" in the model, even though p > 0.1 for these variables.

Before applying logistic regression, it is also important to test the variables, which are chosen for the model, for mutual collinearity. As some of variables are ordinal Spearman's rank correlation is used. The analysis results for collinearity are presented in Table 2.

Table 2: Spearman's rank correlation

	female	edu	fedu	emp	inc	trust	fls
female	1	-	-	-	-	-	-
edu	0.16	1	-	-	-	-	-
fedu	-0.06	**0.17***	1	-	-	-	-
emp	**-0.17***	**-0.40***	0.01	1	-	-	-
inc	-0.08	**0.30***	**0.17***	**-0.21***	1	-	-
trust	-0.03	-0.05	0.05	-0.01	-0.01	1	-
fls	**-0.23***	0.15	0.01	-0.07	**0.21***	-0.07	1

* the significance level is p-value<0.05

There is no big correlation between any of the variables included in the model, even though only some of the values are significant. The number of observations for the analysis was 135. The positive Spearman's coefficient shows positive relationship between the variables, while the negative sign shows negative relationship, as in case of some variables. Relatively high correlation has "edu" in relation towards "emp" and "inc", respectively 0.4041 and 0.3048 in absolute terms. As there is no high collinearity between any of the variables, all of them were included in the model.

After the steps described above, the model might be described by the following way:

$$G(p)=\beta_0+\beta_1 sex+\beta_2 edu+\beta_3 fedu+\beta_4 emp+\beta_5 inc+\beta_6 trust+\beta_7 fls \quad (5)$$

During the analysis process of the model (model 1) it turned out that the presence of "inc" variable and constant impact the quality of the model, thus the "inc" variable was removed from the model and constant was suppressed by building a new model (model 2). Even though both model 1 and model 2 were globally significant Prob > chi2 less than 0.05 with a Chi2 statistic of 33.89 and 38.32 respectively, the specification error test shows better results for model 2.

Results

The results of the estimation for model 2 are shown in the Table 3. According to the output, 3 out of 6 variables are statistically significant to the threshold of 5%. The significance of "edu" is close to the level.

Table 3: Binary Logistic regression output

Q2_deposit	Coef.	Std. Err.	z	P>|z|	[95% Conf. Interval]	
female	-0.78	0.39	-2.01	**0.044***	-1.54	-0.02
edu	-0.29	0.15	-1.9	0.057	-0.59	0.01
fedu	0.44	0.45	0.96	0.336	-0.45	1.32
emp	0.11	0.09	1.23	0.22	-0.07	0.29
trust	-0.47	0.15	-3.04	**0.002***	-0.77	-0.17
fls	0.59	0.2	3.02	**0.002***	0.21	0.98

* the significance level is p-value<0.05

The values presented in column Coef. show the relationship between the explanatory variables and the dependent variable, where the dependent variable is on the logit scale. These estimates tell the amount of increase in the predicted log odds of Q2_deposit = 1 that would be predicted by a one-unit increase in the predictor, holding all other predictors constant. For the variables "edu", "fedu" and "emp", which are not significant, the coefficients are not significantly different from 0. In case of the variable "female" one-unit increase in the predictor, in this case going from male to female, it is expected a 0.78 decrease in the log-odds of dependent variable, holding all other explanatory variables constant. On other hand, from cross tabulation with financial literacy score it is obvious that women have significantly low level of financial literacy than men by 4 percentage points, p=0.021.

Similar relationship is observed between trust and respondents saving preferences as one-unit increase in the trust towards financial system results to the 0.47 decrease ceteris paribus. From Table 3, it can be inferred that the significance level for this variable is very high. The importance of trust may be explained by the historical evidence, which shaped the negative attitude of people towards financial system. In the beginning of 1990s many people lost their savings in the banks. It is also assumed to explain the fact that family income has no significant impact on the preferences of respondents regarding saving in deposits.

Table 3 indicates that financial literacy score has very high significance and one-unit increase leads to 0.59 increase in the log-odds of the dependent variable, holding all other explanatory variables constant.

However, as coefficients in are in log-odds units, they are often difficult to interpret, so it is better to use odds ratios. Odds ratio shows the ratio of probability of success and probability of failure. So given equation (4) and changing it according to the model 2 parameters, the equation for odds ratio will be:

$$p=\exp(\beta_1 sex+\beta_2 edu+\beta_3 fedu+\beta_4 emp+\beta_5 trust+\beta_6 fls)/(1+\exp(\beta_1 sex+\beta_2 edu+\beta_3 fedu+\beta_4 emp+\beta_5 trust+\beta_6 fls)) \quad (6)$$

Table 4: Odds ratio

Q2_deposit	Coef.	Std. Err.
female	0.46	0.18
edu	0.75	0.11
fedu	1.55	0.7
%emp	1.12	0.1
trust	0.63	0.1
fls	1.81	0.36

Table 4 presents the odds ratios for explanatory variables of the study. The odds ratio study given in Table 4 shows that the probability of success in case of financial literacy score is high and equal to 1.81, which means that one-unit increase of financial literacy score, will change the saving preference towards deposits with the probability of 64.5%.

Conclusion

Based on this research results, it can be concluded that the financial literacy has a relatively high importance in terms of shaping preferences of consumers towards deposits. However, on the other hand, there are several other factors, which affect saving preferences such as gender and trust towards the financial system. The importance of trust in emerging countries like Armenia and in developed countries as well is highly probable to be connected with historical evidence. In order to understand the causal relationship between saving preferences and trust towards financial system a deeper qualitative research should be initiated.

The policymakers in the area of the financial literacy, financial stability and inclusion may significantly benefit from the results of this study. Currently in frame of National Strategy for Financial Education, Central Bank of Armenia is putting a lot of efforts in the area of the financial literacy. Various projects for various target groups such as women, rural, youth are implemented. Having in mind the results of this study, it is important to note that even though financial literacy programs positively affect saving preferences of consumers with the probability of 64.5%, it does not necessarily mean that the desired behavior will be achieved. There is still an urgent need to study the relationship between the transformation of saving preferences into actions.

References

1. Beckmann, E. (2013). Financial Literacy and Household Savings in Romania. Numeracy, 6(2).
2. Boisclair, D., Lusardi, A., & Michaud, P.-C. (2014). Financial Literacy and Retirement Planning in Canada. NBER Working Paper No. 20297.
3. Cull, R., Ehrbeck, T., & Holle, N. (2014, April). Financial Inclusion and Development: Recent Impact Evidence. Focus Note No. 92.
4. Deuflhard, F., Georgarakos, D., & Inderst, R. (2015, September). Financial literacy and savings account returns. European Central Bank.
5. Lewis, S., & Lindley, D. (2015). Financial Inclusion, Financial Education, and Financial Regulation in the United Kingdom. ADBI Working Paper 544.
6. Lusardi, A., & Bucher-Koenen, T. (2011, October). Financial Literacy and Retirement Planning in Germany. Journal of Pension Economics and Finance, 10(4), 565 - 584.
7. Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011, October). Financial Literacy and Retirement Planning in the United States. Journal of Pension Economics and Finance, 10(4), 509-525.
8. Lusardi, A., Alessie, R. J., & Rooij, M. (2011, October). Financial Literacy, Retirement Preparation and Pension Expectations in the Netherlands. Journal of Pension Economics and Finance, 10(4), 527 - 545.
9. Lusardi, A., J. Alessie, R., & van Rooij, M. (2012). Financial Literacy, Retirement Planning and Household Wealth. Economic Journal, Royal Economic Society, 122(560), 449-478.
10. Mahdzan, N. S., & Tabiani, S. (2013). The Impact of Financial Literacy on Individual Saving: an Exploratory Study in the Malaysian Context. Transformations in Business and Economics, 12(1-28), 41-55.

11. Nelder, J. A., & Wedderburn, R. M. (1972). Generalized linear models. Journal of the Royal Statistical Society, Series A 135(3), 370-384.

12. Russia Trust Fund. (2013). The role of financial education in financial inclusion: OECD/INFE evidence, policies, and illustrative case studies.

ფინანსური განათლება და დანაზოგებთან დაკავშირებული პრეფერენციები: კვლევა სომხეთის რეგიონების მაგალითზე

არტურ პოკრიკიანი
შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
სომხეთის ცენტრალური ბანკის ექსპერტი
ფინანსური განათლების საკითხებში

საერთაშორისო ორგანიზაციებმა და სხვადასხვა ქვეყნის პოლიტიკოსები ყურადღებას ამახვილებენ საზოგადოების ფინანსურ განათლებაზე, როგორც ეკონომიკური ინტეგრაციისა და ფინანსური სტაბილურობის მნიშვნელოვან წინაპირობაზე. დადებითი კორელაციაზე ფინანსურ განათლებასა და დანაზოგების მფლობელთა ქცევას შორის ხაზგასმულია არაერთ სამეცნიერო კვლევაში. ამასთან, ჯერ კიდევ სამეცნიერო კვლევის საგანია რამდენად ვლინდება იგივე ტენდენცია განითარებად ქვეყნებში, მათ შორის სომხეთში.

წარმოდგენილ ნაშრომში შესწავლილია კავშირი რეგიონების მოსახლეობის ფინანსური განათლებასა და მათი დანაზოგების განკარგვისას დეპოზიტებისატვის უპირატესობის მინიჭებაზე. კვლევა ჩატარდა სომხეთის ექვსი რეგიონის 24 სოფელში ლოგიკური რეგრესიული ანალიზის გამოყენებით. ანალიზის შედეგები მიუთითებს დადებით კავშირზე განათლებასა და დანაზოგების მფლობელთა ქცევას შორის და რომ ფინანსური განათლების დონეს ერთი ერთეულით ამაღლება 64.5% ალბათობით იწვევს გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში დეპოზიტებისათვის უპირატესობის მინიჭებას. მეორე მნიშვნელოვანი ფაქტორი რომელიც გავლენას ახდენს დანაზოგებთან დაკავშირებულ პრეფერენციებზე, არის ნდობა ფინანსური სისტემისადმი, რაც სავარაუდოდ აიხსნება ისტორიული ფაქტებიტა და გამოცდილებით.

Impact of consumer loans on real GDP growth: Case of Armenia

Narek Mkrtchyan
Doctoral Student at International Black Sea University
Head of Business Analyses and Financial Reporting Department
Unibank OJSC, Armenia
E-mail: n.mkrtchyan@iset.ge
Mobile: +374 93224289

Concerning recent developments in the global financial system stability issues, regulatory authorities are building a new framework of banking regulation which may assume tightening the credit standards and restricting credit supply. Taking into account the fact that one of the risky banking segments in Armenia is consumer loans sector, this paper concentrates on modeling and analyzing the impact of consumer loans supply on the real GDP growth for the case of Armenia. The question, that is made an attempt to give an answer to, is whether binding the consumer loans supply, for the sake of financial stability, has significant impact on the real GDP growth. Finally, the work does find enough evidence to claim that at this point of time growth of the consumer loans level in Armenia brings to a worse state of the economy by decreasing the real GDP growth rate; hence contraction of the sector for increasing financial stability could be accompanied by real GDP growth.

Introduction

Economic history of the entire world shows how devastating consequences shocks in financial system can bring to the real sector of a particular economy. There is an experience of The Great Depression, the most recent financial crisis in the US that shook all the world and dozens of crises across the globe. These crises showed that the financial sector of a country and financial institutions operating there can be vulnerable and, thus, can trigger crises. This issue gave rise to the new wave of Basel accord 3 which is a global regulatory framework on banks' capital adequacy, stress testing and market liquidity risks.

With the appearance of the need to improve the steadiness of the financial sectors, that is to make banking sectors throughout the globe more stable and firm, the new regulations are assuming tightening the credit standards and banks' lending activities. In the leading economic giants like USA, Japan or European Union central banks or regulatory authorities have already set the required target for the level of capital banks must hold. There have been set other requirements on the components of capital, such as the level of tier 2 capital. In many other countries the tool for increasing a bank's liquidity has been the capital adequacy ratio instead of the absolute level of total capital. However one could think that these two ways of increasing banks' capitalization level are the same if the banks have satisfied all the demand for the credits at the moment of introduction of new regulations.

Regarding the concern of financial instability International Monetary Fund (IMF) propounds the project of Financial Soundness Indicators (FSI) and Stress testing as a tool of assessing that instability. FSIs are indicators of the current financial health and soundness of the financial institutions in a country, and of their corporate and household counterparts. The purpose of FSIs is to support the macroprudential analysis [1]. After compiling FSIs one can do Stress testing which will show how FSIs are affected by macroeconomic fundamentals. Let us assume for a moment that the stress testing analysis revealed that one of the FSIs, non-performing loans ratio, has increased and is going to be uncontrollable in the near future. It means that regulatory authorities have to do something to increase banks' capitalization level in order to be able to absorb the upcoming negative shocks in the credit quality. There possible action is to increase the risk weight of the credits or a particular type of credit (mortgages, consumer loans, business loans) in the calculation of capital adequacy ratio. However these actions will bring to the situation where future bank investments are bound with the level of capital banks have accumulated. It means that financial institutions have to attract more capital for more investments and, taking into account the fact that regulatory authorities are increasing banking supervision and regulation standards during the crisis times, investors will probably not be willing to invest more money in the banking activities.

As far as the recent developments in the financial regulation framework are bringing to the point where regula-

tory authorities try to make the banking sector more stable, they will indirectly cause a decrease in the bank loans supply. Hence an attempt is made in this work to answer the question whether the level of consumer loans in Armenia affects the real GDP growth. Summarizing all above the central banks and governments will encounter the trade-off between the financial system stability and the growth rates of the economy.

Theoretical background

A bulk of literature touches the abovementioned issues trying to figure out the significance of the relations between the financial sector and the real sector in different countries and different time periods.

Traditional models of business cycle developments are neutral to the developments in credit market, being based on Modigliani-Miller theory, that financial markets are efficient, and there is no information asymmetry [2]. However, part of the literature shows the dual nature of the relationship between credit and GDP growth. The credit flow increases aggregate demand. Then, this is reflected in the formation total output in the economy, in the range of a positive elasticity of GDP to the lending dynamics. However, the recent financial crises reveal that credit rationalization can have a negative impact on the real economy. Bernanke [3] and Friedman and Kuttner [4] have found evidence showing that the downturn in the U.S. in early 1990 was strengthened by credit supply restrictions, while following studies have included financial sector dynamics as an explanatory function of business cycle ups and downs. Bernanke, Gertler and Gilchrist developed a dynamic general equilibrium model that includes credit market frictions in explaining the evolution of the business cycle. The key point is that the existing framework assumed that the financial system is not an independent and it behaves as an intermediary of exogenous events. This approach shows the role of financial markets in spreading of macroeconomic shocks [5].

Bogdan-Gabriel Moinescu and Adrian Codirlasu in their work ''Lending, economic growth and nonperforming loans: empirical evidences from the new EU member states'' under the project managed by the Romanian American University state that not every supplement of economic growth is positive for the long-term welfare of society, especially when it is obtained through increasing indebtedness. Sustainable welfare is not created by excessive debt. The desire to rapidly advance in increasing living standards by resorting to bank loans proved to be also part of the ingredients of the unsustainable growth for a significant number of CEE countries. GDP growth above its potential, determined by the volume and quality of the production factors of a country, is the clear signal of overheated economy, which may amplify the country's vulnerability to external shocks. Beneficiaries of bank financing, mostly individuals, have boosted domestic consumption above internal production capacity and prices have followed an upward trend masked by a pseudo convergence process, not only for consumer goods and services or real estate assets, but mostly for labor costs. Reducing the propensity of savings decreases the ability to finance investment using domestic resources [7, pp. 2-3].

Koivu specifies that increase in credit has not always been sustainable and it may have led to a decline in growth rates. It is demonstrated that, in transition economies, the presence of an efficient banking sector accelerated economic growth. Evolving from the Soviet model, banking sector in transition economies has known a rapid expansion in the second half of the 1990s. Analyzing the link between economic growth and the amount of credit to the private sector in 25 countries in transition, over a period of almost 7 years, from 1993 until 2000, Koivu notes some characteristics of transition economies: decreases of gross domestic product have been caused by large amount of credit, there are still budgetary constraints which may have promoted counterproductive investments [6].

Concerning the methodological part, one can find many works on different countries using simple OLS methodology to find the relationship between the credit supply and the GDP growth rates. Elena Raluca Duican (Moisescu) and Alina Popa [8] have built up the following model for the eight regions of Romania:

$GDP_{i,t} = \alpha_0+\alpha_1 X_{i,t}+\delta_{i,t}+\gamma_{i,t}+E_t$

Where $GDP_{i,t}$ stands for the GDP growth rate for the time period t and region i

α_0 Constant, α_1- slope of the regression line, $X_{i,t}$- explanatory variable (level of credits), $\delta_{i,t}$ and $\gamma_{i,t}$ stand for the random and fixed effects, t - time period, i – region

Estimating by using the OLS method for the data from 2005 till 2014 the authors have found significant evidence that credit supply affects the GDP growth rates in the eight regions of Romania [8, pp. 199-200].

Another paper by Safdar Husain Tahir, Iqra Shehzadi, Ishfaq Ali and Muhammad Rizwan Ullah conducted a research for Pakistani banking sector using the following model specification:

$RGDP=\alpha+\beta_1 BP+\beta_2 IR+\beta_3 GC+\beta_4 IGDP+\beta_5 INF+\varepsilon$

Where RGDP stands for Real Gross Domestic Product, which is the dependant variable

α-intercept, β-s are the coefficients

BP is bank credit to private sector which is independent variable.

IR is Interest rate/rate of banks on lending to private sector,

INF is Inflation/change in consumer price index,

IGDP is investment to GDP and GC is government consumption to GDP, these are all controlling variables.

e denotes the error term.

Tahir and others have conducted a vector error correction model analysis, as far as the variables showed to be co-integrated, and the bank lending showed a negative impact on real GDP " [9]. The abovementioned papers used a methodology in which the key assumption is the independency of bank loans. However, there is another notable paper by John C. Driscoll, who answers the question whether bank lending affects output or not in the US, that conducts the analysis without the assumption of loan supply being independent. Instead, he allows that loans may endogenously rise in response to expected future increases in output. The endogeneity of bank loans imply using the two-stage least squares method, where the first regression is the one were loans are regressed on the shocks in money demand (which is the instrumental variable). Then on the second stage the level of output is regressed on the instrumental variable, which reveals the possible relationship between bank loans and output [10].

Methodology and Data Description

Current research makes an attempt to answer the question whether the level of consumer loans affect the real GDP growth rate or not for Armenian economy. To reach the abovementioned goals, we construct a model and conduct a set of estimations to find out how the lending channel affects the economic growth. The model equation that is going to be estimated will be the one where growth will depend on the past values of bank lending and a list of exogenous control variables.

$Growth_t = \alpha_0 + \alpha_1 bank\ lending_{t-1} + \alpha_2 X_{t-1} + Et$

Where Growth will stand for the real GDP growth, bank lending is the level of disbursed consumer loans by all the banks in the economy divided by the level of GDP (level of consumer loans is divided by the level of GDP because banks have introduced the consumer loans to the customers from the year of 2005, and before that the level of consumer loans was almost zero, that is why it has started to increase during the following years, which would spoil the results of the estimation) X_{t-1} is the vector of all the control variables and E_t is the vector of model errors. α_i is the vector of coefficient estimates. The model parameters will be estimated by using OLS regression and assuming that bank lending is an exogenous variable, hence OLS will give unbiased and consistent results. This model will allow arguing that the estimates do not suffer from the model misspecification if the tests show that there is no co-integration and the data series are stationary processes. The control variables will contain the inflation rate, interest rate on AMD loans, remittances and trade volume.

For reaching that goal the data is collected from different sources, particularly from the national statistical service of Armenia, the online database of the Central Bank of Armenia and the World Bank data catalog. Even though for the post-Soviet Union countries the data availability is a big problem, for the current study data is available with monthly frequency. The data for Armenia starts from January of 2005 until the December of 2015 (131 observations). The Republic of Armenia is relatively young and the detailed data from the first years of its existence is not available mainly because of two reasons: the inexperienced system of the statistical agencies and not well developed and organized financial system.

Estimation and Results

Finally, for the GDP growth analysis was done based on the following main regression equation and the dataset of the period from January 2005 to December 2015.

$GDPgrowth = cons + \beta_1 l_rate_amd + \beta_2 l_rate_usd + \beta_3\ inf_prevmonth + \beta_4 trade + \beta_5 l1debtgdp + \beta_6\ dexch + \beta_7\ dremm + \varepsilon$

Where, GDP growth is the dependent variable standing for the real GDP growth rate, l_rate_amd and l_rate_usd are respectively showing the interest rates on the loans in Armenian drams and US dollars, inf_prevmonth is the inflation rate (comparing prices of the current month with the prices of the previous month), trade is the variable of the trade level, which is the sum of imports and exports, l1debtgdp variable is showing the first lag of the division of consumer loans level and the level of GDP, dexch is the first difference of the AMD/USD exchange rate, dremm is the first difference of the remittances.

The reason why the first differences of the AMD/USD exchange rate and the remittances are taken is that these variables failed to pass the Augmented Dickey-Fuller test of unit root processes. There average did not change over time, and taking the first difference solved that problem. The variable showing the ratio of the level of consumer loans and the GDP is taken with its first difference by the economic intuition that time is needed to transfer the effect of household indebtedness to GDP growth.

Table 1 shows the regression output of the abovementioned model, which is done using OLS. One can notice that the R-squared is quite low in the model, however one needs to pay attention to the value of the F statistic, which shows that jointly all the included variables in the model

are statistically significant. The signs of the explanatory variables are what were expected before the analysis besides the one, trade variable. Minus sign in front of the variables l_rate_amd and l_rate_usd shows that when the interest rates on loans go up the real GDP growth is going down, which is quite logical, as it means that the loans are getting more expensive and the income generated from the economic agents may not be enough to pass the credit scoring. Inflation rate and the exchange rate also have negative effect on the real GDP growth but they are not statistically significant. The variable of our interest shows a negative effect on the real GDP growth by taking a minus sign. This means that the deepening heavy load of the credits on households is having a negative effect on the overall real GDP growth. The only variable that shows a positive effect on GDP is the variable, remittances. This was also expected, as far as the capital inflow must have a positive effect on the economic growth. However, remittances also do not prove to be statistically significant.

Table 1. Regression output: Armenia

OLS	
Dependent Variables	Linear
I_rate_amd	-2.93***
	0.61
I_rate_usd	-0.71
	0.64
inf_prevmonth	-0.72
	1.69
Trade	-0.02*
	0.01
l1debtgdp	-1.38***
	0.46
dexch	-0.095
	0.08
dremm	0.00004
	0.0000314
Constant	82.6***
	19.8
R-square	0.29
Number of observation	130

where * means significant at 10%,
** means significant at 5%,
*** means significant at 1%

Conclusion

Recent developments in the global financial markets put a start to a new wave of banking regulations. In the pursuit of achieving financial stability regulatory authorities build a new framework which may assume tightening the credit standards and restricting credit supply. Here comes a need to analyze whether the level of credits may have a significant effect on the real economy or not.

Current work has tried to answer the question whether the level of consumer loans in Armenia bring to a real GDP growth or not. What triggered the interest towards this issue is the trade balance of the Republic of Armenia. Armenia imports almost three times more than exports goods and services, which give a rise to the suspect that consumer loans trigger the import of goods mostly, hence having not so high or even negative effect on the real GDP growth. In the process of research it became clear that the level of consumer loans relative to the level of GDP has a negative effect on the real GDP growth rate. This result can be backed with the explanation that the credit load has already reached higher levels than households can bear. Here rises another question at which level do consumer loans have positive effect on real GDP growth rates. That is already a question of another research.

Bibliography

1. IMF, 2006, Financial Soundness Indicators: Compilation Guide
2. Modigliani Franco and Merton H. Miller, (1958). The cost of capital, corporation finance and the theory of investment, The American Economic Review, Vol. XLVIII, no. 3
3. Bernanke, B. (1993), Credit in the macroeconomy, Federal Reserve Bank of New York Quarterly Review, 18, 821-856.
4. Friedman, B. and K. Kuttner, (1993), Economic activity and the short-term credit markets: an analysis of prices and quantities, Brookings Papers on Economic Activity, 2, 193-283
5. Bernanke, Ben S., Mark Gertler, and Simon Gilchrist (1999). The Financial Accelerator in a Quantitative Business Cycle Framework, in handbook of Macroeconomics, Volume 1C, Handbooks in Economics, Volume 15, Amsterdam: Elsevier, pp. 1341–93

6. KOIVU, T. (2002) Do efficient banking sectors accelerate economic growth in transition countries?, Bank of Finland Institute for Economies in Transition, BOFIT, Discussion Paper, no 14/2002

7. Moinescu Bogdan-Gabriel and Codirlasu Adrian (2011), ''Lending, economic growth and nonperforming loans: empirical evidences from the new EU member states'' in the project of Romanian American University ''UNCERTAINTY, COMPLEXITY AND FINANCIAL STABILITY''

8. Elena Raluca Duican (Moisescu) and Alina Popa, (2015), The implications of credit activity on economic growth in Romania, Bucharest University of Economic Studies, Bucharest: Elsevier, pp. 195-201

9. Safdar Husain Tahir, Iqra Shehzadi, Ishfaq Ali and Muhammad Rizwan Ullah, (2015), Impact of Bank Lending on Economics Growth in Pakistan: An Empirical Study of Lending to Private Sector, American Journal of Industrial and Business Management, 5, pp. 565-576

10. Driscoll C. J., (2003), Does bank lending affect output? Evidence from the U.S. states, Federal Reserve Board

სამომხმარებლო კრედიტების გავლენა რეალური მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდაზე: სომხეთის მაგალითი

ნარეკ მკრტჩიანი
შავი ზღვის საერთაშორისო უნივერსიტეტის დოქტორანტი
ბიზნესის ანალიზისა და ფინანსური ანგარიშგების
სამმართველოს უფროსი , სს „უნიბანკი"-ს (სომხეთი)

გლობალური ფინანსური სისტემის სტაბილურობის პრობლემების გათვალისწინებით, მარეგულირებელი ორგანოები ცდილობენ განავითარონ საბანკო რეგულირების ახალი ჩარჩო, რომელიც შეძლებს გაამყაროს დაკრედიტების სტანდარტები. იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ დღეისათვის სამომხმარებლო კრედიტების სექტორი სომხეთის საბანკო საქმიანობის ერთერთი ყველაზე რისკიანი სეგმენტია, ნაშრომი კონცენტრირებულია სამომხმარებლო კრედიტების მოწოდების მთლიან შიდა პროდუქტზე გავლენის ანალიზზე და მოდელირებაზე.

ანალიზის მიზანია პასუხი გაეცეს კითხვას: „ახდენს თუ არა არსებით გავლენას სამომხმარებლო კრედიტების შემცირება (ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფისათვის) რეალური მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტემპებზე სომხეთში?". კვლევის შედეგები საფუძველს გვაძლევს ვამტკიცოთ, რომ მიმდინარე ეტაპზე სამომხმარებლო კრედიტების მოცულობის ზრდა უარყოფითად აისახება რეალური მთლიანი შიდა პროდუქტის ზრდის ტემპზე და აუარესებს ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობას. შესაბამისად, ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად სამომხმარებლო დაკრედიტების სექტორის შეზღუდვა იმავდროულად გამოიწვევს რეალური მთლიანი შიდა პროდუქტის უფრო მაღალი ტემპით ზრდას.

კონკურენციის პოლიტიკის პრაქტიკული რეალიზაციის ასპექტები საქართველოში

ლაშა მგელაძე
ეკონომიკის მაგისტრი
ტელ: (+995) 577229889
ელ.ფოსტა: lmgeladze@gmail.com

სტატია ეხება, ქვეყანაში ფართო საზოგადოებრივი ინტერესიდან გამომდინარე, კონკურენციის (ანტიმონოპოლიური) თემატიკას. ხშირად საუბრობენ კონკურენციის მარგულირებელი ორგანოს არ არსებობას, ან მის არასათანადოდ ფუნქციონირებას ან შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის არასაკმარის გამართულობას, ეკონომიკაში და მის სხვადასხვა დარგებში მიმდინარე ამა თუ იმ პროცესის არაეფექტურად წარმართვას.

აღნიშნულიდან გამომდინარე სტატიაში მიმოხილულია კონკურენციის პოლიტიკის პრაქტიკული რეალიზაციის ასპექტები საქართველოში, რომელიც პირობითად 4 ნაწილად არის დაყოფილი და მოიცავს 1992 წლიდან დღემდე პერიოდს. განხილულია თითოეულ ეტაპზე კონკურენციის მარეგულირებელი ორგანოსა და კანონმდებლობის შექმნის და განვითარების ისტორია. გადმოცემულია ავტორის შეფასება თითოეულ ეტაპთან დაკავშირებით. ბოლოს, დასკვნის სახით, მოკლედ არის წარმოდგენილი ავტორის ხედვა კონკურენციიის სფეროს როგორც სამართლებრივი ისე ინსტიტუციური მოწყობის მოდელის შესახებ.

დასკვნაში აღნიშნულია, რომ მიზანშეწონილია შეიქმნას ერთიანი დამოუკიდებელი მარეგულირებელი ორგანო, რომელიც მოიცავს ბაზრის ყველა სექტორს, მათ შორის, როგორც რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებს, ისე სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარს. უწყება უნდა იყოს მაქსიმალურად გამჭვირვალე და რეგულირებისთვის საჭირო მინიმალური (მხოლოდ გარდაუვლად აუცილებელი) ფუქციებით აღჭურვილი. იქვეა განმარტებული, რომ დასკვნაში მოცემული მოდელის მიზანშეწონილობის საკითხი შემდგომი კვლევის საგანია.

როგორც მოგეხსენებათ ქვეყანაში ფართო საზოგადოებრივი ინტერესია კონკურენციის (ანტიმონოპოლიური) თემატიკის ირგვლივ. ხშირად აბრალებენ კონკურენციის მარგულირებელი ორგანოს არ არსებობას, ან მის არასათანადოდ ფუნქციონირებას ან შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის არასაკმარის გამართულობას, ეკონომიკაში და მის სხვადასხვა დარგებში მიმდინარე ამა თუ იმ პროცესის არაეფექტურად წარმართვას. ხშირად ფასების რეგულირების საკითხსაც კი კონკურენციის ორგანოს უფლოებამოსილებას მიაწერენ.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე გადავწყვიტეთ მოკლედ განგვეხილა კონკურენციის მარეგულირებელი ორგანოს შექმნის ისტორია, რომელიც პირობითად 4 ეტაპად დავყავით. გადმოგვეცა ჩვენი შეფასება თითოეულ ეტაპთან დაკავშირებით.

აღნიშნულ თემაზე ფართო მიმოხილვები აქვს გაკეთებული კონკურენციის დარგში მოღვაწე ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორს, სლავა ფეტელევას, ეკონომიკის მეცნიებრებათა დოქტორს შალვა გოგიაშვილს და სხვა არაერთ ცნობილ ქართველ ეკონომისტს, რომელთა კვლევები გახდა ძირითდი დასაყრდენი ჩვენი სტატიის მომზადებისათვის.

გამომდინარე იქიდან, რომ ჩვენი ქვეყნის დამოუკიდებლობა სულ რაღაც 25 წელს (საუბარია უახლეს ისტორიაზე) ითვლის მიზანშეწნილად ჩავთვალეთ სტატიაში განგვეხილა ქვეყნის დამოუკიდებლობის მიღებიდან დღემდე პერიოდი.

შესაბამისად, პირველი პერიოდი სწორედ 90-იანი წლებიდან იწყება.

ქვეყნის დამოუკიდებლობის მოპოვებასთან ერთად შეიცვალა ქვეყნის მოწყობის საბაზრო პრინციპები, იგი გეგმიური ეკონომიკიდან საბაზრო რეგულირების მქონე ეკონომიკურ

მოწყობაზე გადავიდა. შესაბამისად, საჭირო გახდა ახალი, რადიკალურად განსხვავებული და თანამედროვეობაზე მორგებული რეფორმების გატარება. ქვეყნის ახლებურად განვითარების პროცესში ჩაითვალა, რომ ეკონომიკის განვითარებას მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელ კონკურენციის (ანტიმონოპოლიური) კანონმდებლობის და შესაბამისი მარეგულირებელი ორგანოს შექმნა.

პირველი ნაბიჯი ამ მიმართლებით 1992 წელს გადაიდგა, როცა 1992 წლის 16 ოქტომბერს მიღებული იქნა საკონკურენციო სამართლებრივი ნორმა, სახელმწიფო საბჭოს დეკრეტი - „მონოპოლიური საქმიანობის შეზღუდვისა და კონკურენციის განვითარების შესახებ“. დოკუმენტით განისაზღვრა კონკურენციის განვითარების, მონოპოლიური საქმიანობის და არაკეთილსინდისიერი კონკურენციის თავიდან აცილების, შეზღუდვისა და აღკვეთის ორგანიზაციული და სამართლებრივი საფუძვლები.

დოკუმენტის აღსურლებაზე ზედამხედველობისა და კონტროლის ფუნქცია დაეკისრა ეკონომიკის სამინისტროში შექმნილ ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის სამმართველოს, რომელიც შეიქმნა 1992 წლის თებერვალში (1993-1995 წლებში სამმართველოს ერქვა კონკურენციის განვითარების, მონოპოლიზმის შეზღუდვისა და მომხმარებელთა ინტერესების დაცვის სამმართველო) [1, გვ.132-133]. უნდა აღინიშნოს, რომ სამმართველოს ფუქციებს მომხმარებელთა უფლებების დაცვის საკითხიც განეკუთვნებოდა. ასევე, 1995 წლიდან ფუნქციებს დაემატა (1995 წლის მარტში მიღებული პრეზიდენტის #60 ბრძანებულების საფუძველზე - „არაკეთილსიდისიერი რეკლამისაგან მომხმარებელთა დაცვის შესახებ“) სარეკლამო საქმიანობაზე კონტროლის განხორციელებაც. ამავე პერიოდში, დაიწყო სახელმწიფო კონტროლს დაქვემდებარებული ობიექტების (კერძო კომპანიები) განსაზღვრა. მათი საქმიანობის შემდგომი რეგულირების მიზნით (მინისტრთა კაბინეტის დადგენილება 26.04.95წ #325).

ამავე პერიოდში მოხდა ეკონომიკის სამინისტროს ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის სამმართველოს რეორგანიზაცია (საქართველოს რესპუბლიკის მინისტრთა კაბინეტის 1995 წლის 20 მარტის #160 დადგენილება), გაიზარდა საშტატო რიცხოვნობა და სამმართველო გადაკეთდა ანტიმონოპოლიური რეგულირების მთავარ სამმართველოდ, რომლის შემადგენლობაში შედიოდა ორი 1. კონკურენციის განვითარებისა და 2. მომხმარებელთა უფლებების დაცვისა და სარეკლამო საქმიანობაზე ზედამხედველობის სამმართველო.

მიუხედავად კონკურენციის სფეროში განხორციელებული მთელი რიგი საკანონმდებლო თუ ინსტიტუციური ცვლილებებისა, 1995 წლიდან კიდევ უფრო გამყარდა და შეიცვალა ნორმატიული ბაზა და კონკურენციის მარეგულირებელი ორგანოს ინსტიტუციური მოწყობა.

ამ პერიოდში მოხდა ქვეყანაში კონკურენციის სამართლის კოსტიტუციურ საფუძველზე განსაზღვრა. ქვეყნის ახალი კონსტიტუციის მიხედვით (24.08.95წ.) „სახელმწიფო ვალდებულია ხელი შეუწყოს თავისუფალი მეწარმეობისა და კონკურენციის განვითრებას. აკრძალულია მონოპოლიური საქმიანობა, გარდა კანონით დაშვებული შემთხვევებისა. მომხმარებელთა უფლებები დაცულია კნონით“. (მუხლი 30, პუნქტი 2). [1, გვ.137] მიღებული იქნა ძირითადი ჩარჩო კანონი „მონოპოლიური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ“ (25.06.1996წ.). ასევე, „მომხმარებელთა უფლებების დაცვის შესახებ“ (1996 წ.) და „რეკლამის შესახებ“ (1998 წ.) საქართველოს კანონები.

ამასთან, „მონოპოლიური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ“ საქართველოს კანონის საფუძველზე პრეზიდენტის ბრძანებულებით (28.12.1996წ. #848) შეიქმნა საქართველოს ეკონომიკის სამინისტროს სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულება - საქართველოს სახელმწიფო ანტიმონოპოლიური სამსახური. სამსახურის საშტატო რიცხოვნობა (საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება 14.03.1997წ. #137) განისაზღვრა 150 კაცის ოდენობით - 65 კაცი ცენტრალურ აპარატში, ხოლო 85 ავტონომიური რესპუბლიკებისა და მხარეების შესაბამის სამსახურებში. მოგვიანებით საშტატო რიცხოვნობა 20 ერთეულით გაიზარდა [2, გვ.54]. უნდა აღინიშნოს, რომ სამსახურის უფროსს ეონომიკის მინისტრის წარდგინებით თანამდებობაზე ნიშნავდა საქართველოს პრეზიდენტი. შესაბამისად, სამსახური ანგარიშვალდებული იყო საქართველოს პრეზიდენტთან, რაც მეტნაკლებად უზრუნველყოფდა მარეგულირებელი ორგანოს დამოუკიდებლობას.

უნდა აღინიშნოს, რომ „მონოპოლიური საქმიანობისა და კონკურენციის შესახებ“ კანონი იყო ძირითადი ჩარჩო კანონი. იგი ემსახურებოდა ქვეყანაში სამეწარმეო საქმიანობის ხელშეწყობას, კონკურენციული გარემოს შექმნისათვის

ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ბაზის შექმნასა და მომხმარებელთა უფლებების დაცვას (მუხლი 1, პუნქტი 1) [2, გვ.42].

გატარებული ცვლილებების შედეგად მკვეთრად გაიზარდა ანტიმონოპოლიური სამსახურის ფუნქციები და დამოუკიდებლობის ხარისხი. იგი მოიცავდა, ეკონომიკის სხვადასხვა სასაქონლო თუ მომსახურების ბაზრების, მათ შორის რეგულირებადი ეკონომიკური სფეროების (კავშირგაბმულობა ენერგეტიკა და სხვ.) კონტროლს. ასევე, ბაზარზე მოქმედი ეკონომიკური სუბიექტების კონტროლს, სახელმწიფო მოხელეთა პასუხისმგებლობას ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის დარღვევისათვის, მომხმარებელთა უფლებების დაცვისა და სარეკლამო საქმიანობის მონიტორინგს, ნორმატიული ბაზის დახვეწისათვის წინადადებების/პროექტების შემუშავებას და სხვა.

მოგვიანებით, 2002 წელს, შესაბამისი საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელების შედეგად, საქართველოს სახელმწიფო ანტიმონოპოლიური სამსახურის რეგულირების კომპეტენციიდან გამოყვანილი იქნა ის სფეროები, სადაც დამოუკიდებელი მარეგულირებელი ეროვნული კომისიები არსებობდნენ (ენერგეტიკის მარეგულირებელი ეროვნული კომისია, კომუნიკაციების ეროვნული კომისია, ნავთობისა და გაზის რესურსების მარეგულირებელი სახელმწიფო სააგენტო). შედეგად მნიშვნელოვნად შემცირდა ანტიმონოპოლიური სამსახურის უფლებამოსილება შესაბამის დარგებში სრულფასოვანი კვლევის ჩატარების კუთხით.

პირობითად შეიძლება ჩაითვალოს, რომ აღნიშნული ცვლილელებით დასრუდა კონკურენციის მარეგულირებელი ოგანოს და კანონმდებლბის შექმნის/განვითარების პირველი პერიოდი.

ზემოაღნიშნული პერიოდი შეიძლება განხილულ იქნეს, როგორც კონკურენციის მარეგულირებელი ორგანოსა და კანონმდებლობის შექმნისა და განვითარების დასაწყისი საქართველოში.

პირველ პერიოდთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ:

- მიუხედავად, როგორც საკანონმდებლო ისე აღმასრულებელ დონეზე გაწეული უდიდესი სამუშაოსი, ნაჩქარევი იყო ანტიმონოპოლიური ორგანოს შექმნის გადაწყვეტილება. ქვეყანაში, ფაქტიურად სულს ღაფავდა ეკონომიკა. ეკონომიკის ზოგიერთი დარგი საერთოდ არ არსებობდა. ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი 1996-2003 წლებში საშუალოდ 5 981 422 000 ლარი იყო [19], ხოლო სახელმწიფო ბიუჯეტი ვერ სრულდებოდა და პერიოდულად განიცდიდა სეკვესტრს/შემცირებას. ასეთ პირობებში, მსუბუქად რომ ვთქვათ, მიზანშეუწონელი იყო 170 კაციანი უწყების შექმნა თავისი ტერიტორიული ორგანოებით. მითუმეტეს, რომ უწყების ბიუჯეტი დაახლოებით 170 000 ლარს შეადგენდა (ანუ ერთ ადამიანზე თვეში საშუალოდ 83 ლარს.). ჩვენი აზრით აღნიშნული ცვლილებებით მნიშვნელოვნად გაიზარდა წნეხი კერძო ბიზნესზე, გაიზარდა კორუფციის რისკი (ვგულისხმობთ, არსებულ რელაობასთან მიმართებაში როგორც მკვეთრად მაღალ/გაზრდილ უფლებებს, ისე ძალიან მცირე ბიუჯეტს).
- ხარვეზად შეიძლება ჩაითვალოს ისიც, რომ კანონი არ განსაზღვრავდა გამონაკლისებს, რაც კიდევ უფრო ხისტს და მიუქნელს ხდიდა მას. აღნიშნული, ჩვენი აზრით, ზრდიდა ბაზარზე ნეგატიური გავლენის მოხდენის ალბათობას (კანონის მიხედვით გამონაკლისების დაშვების უფლება ჰქონდა პარლამენეტს ქვეყნის ინტერესებიდან გამომდინარე). [2, გვ.42-43]
- სტრუქტურა, რომლის ფუნქციები, როგორც სასაქონლო და მომსახურების ბაზრის, ასევე სახელმწიფო ორგანოების/სახელმწიფო მოხელეების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების კონკურენციის დაცვის კუთხით კონტროლი იყო, არ შეიძლებოდა (შეიძლება ითქვას დაუშვებელიც კი იყო) ყოფილიყო რომელიმე პოლიტიკური თანამდებობის პირის გავლენის ქვეშ. მითუმეტეს, ეკონომიკის მინისტრის. სულ მცირე სამსახურის უფროსი მაინც უნდა ყოფილიყო ვადით დანიშნული/არჩეული. სტრუქტურის დამოუკიდებლობის ხარისხი იყო არასაკმარისი.
- სრულიად ზედმეტი იყო, როგორც მომხმარებელთა უფლებების დაცვის ისე რეკლამის კონტროლის კუთხით, როგორც შემუშვებული კანონმდებლობა, ისე ანტიმონოპოლიური სამსახურისათვის აღნიშნული კუთხით დაკისრებული მონიტორინგის ფუნქციები. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ ზრდიდა ბიუროკრატიული წნეხის ხარისხს კერძო სექტორზე (რომელიც ფაქტიურად სულს ღაფავდა) და ქმნიდა კორუფციის მაღალ რისკს. ასევე, რკლამის კონტროლი და განსაკუთრებით მომხმარებელთა უფლებების დაცვა შინაარსობრივად არ განეკუთვნება კონკურენციის მარეგულირებელი ორგანოს უფლებამოსილებას.
- მნიშვნელოვან ხარვეზად შეიძლება ჩაითვალოს კონკურენციის პოლიტიკის დარგობრივ ჭრილში დაქუცმაცება და სხვადასხვა დარგებში კონკურენციის პოლიტიკის შესაბამისი მარეგულირებელი ინსტიტუტების საშუალებით

განხორციელება. მიზანშეუწონელია ქვეყანაში, სადაც ბიზნესი ფეხს იდგამს დაქსაქსო მისი მაკონტროლებელი სახელმწიფო ორგანოები და შექმნა რეგულირების უფრო მეტი ბიუროკრატიული ბარიერები/მექანიზმები.

• მიზანშეუწონელი იყო აესევე კანონმდებლობით მათ შორის კონსტიტუციის დონეზე მონოპოლიური მდგომარეობის აკრძალვა. უნდა აკრძალულიყო დომინირებული მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება და არა თვითონ მონოპოლიური მდგომარეობა.

კომპანიას, რომელმაც თავისი შრომით, ყველა წესის დაცვით, მიაღწია მონოპოლიურ მდგომარეობას, იხდის გადასახადებს და არ იყენებს ამ მდგომარეობას ბოროტად რატომ უნდა შეუზღუდო ფუნქციონირება ან დააკისრო სანქციები გაუგებარია.

• მიგვაჩნია, რომ არ იყო მიზანშეწონილი მუდმივ სახელმწიფო დაკვირვების ქვეშ მყოფი ობიექტების (კერძო კომპანიები) პერიოდულად განსაზღვრა (მინისტრთა კაბინეტის დადგენილება 26.04.95წ #325).

აღნიშნული კიდევ უფრო აფრთხობდა ბიზნესს და ქმნიდა შთაბეჭდილებას რომ სახელმწიფო ყველა ფეხის ნაბიჯზე დაგსდევს და გაკონტროლებს, რაც ინვესიტიციების მოზიდვის და ახალი, მსხვილი ბიზნესის წამოწყების სურვილის გაქრობას გამოიწვევდა. ზრდიდა რისკს, რომ სახელმწიფოსგან ან კერძო ჩინოვნიკებისაგან მიღებული გარანტიების (მათთან გარიგების) გარეშე არ წამოგეწყო ან გეგევითარებინა ბიზნესი.

შესაბამისად, ზემოაღნიშნული გადაწყვეტილება. ჩვენი აზრით. უკუპროპორციულად იმოქმედებდა კონკურენციის განვითარებაზე.

მეორე ეტაპი, რომელიც პირობითად 2004 წლიდან იწყება, უკავშირდება კონკურენციის პოლიტიკის ფორმირების სრულიად ახალ ხედვას.

უნდა აღინიშნოს, საქართველოს დამოუკიდებლობა უკვე 14 წელს ითვლიდა, მაგრამ ქვეყანაში ისევ უმძიმესი სოციალური და ეკონომიკური მდგომარეობა იყო. შესაბამისად მიღებული იქნა გადაწყვეტილება ქვეყნის განვითარების ხედვა მკვეთრად შეცვლილიყო. ქვეყანაში დაიწყო მასშტაბური, ყოვლისმომცველი და რადიკალური რეფორმების განხორციელება ყველა მიმართულებით. რეფორმირების პროცესი შეეხო ქვეყნის კონკურენციის სფეროსაც როგორც საკანონმდებლო ისე ინსტიტუციურ ნაწილს.

ახალი მიდგომების მიხედვით გადაწყდა, რომ ქვეყანა უნდა წასულიყო ღია ეკონომიკური განვითარების კურსით. ჩაითვალა, რომ ღია ეკონომიკის პირობებში, ბაზარზე მონოპოლიური/დომინირებული მდგომარეობა, ცალკეულ შემთვევებში არც თუ ისე ადვილად მიღწევადია, რიგ შემთვევებში კი შეუძლებელიცაა. მონოპოლიური მდგომარეობის მიღწევა და მისი, ხანგრძლივი ვადით შენარჩუნება შესაძლებელი ხდება მხლოდ იმ შემთხვევაში როცა ეკონომიკურ აგენტს ლობირებს სახელმწიფო. შესაბამისად გადაწყდა: 1. ქვეყანაში, რომელიც ფაქტობრივად განადგურებულ ეკონომიკურ მდგომარეობამდე იყო მისული არ საჭიროებდა ზედმეტი ბიუროკრატიული ბერკეტებით აღჭურვილ კონკურენციის მარეგულირებელ ორგანოს. 2. თუ აღნიშნული ორგანო იარსებებდა, იგი უნდა ყოფილიყო აღჭურვილი მხოლოდ სახელმწიფო უწყებებისა და საჯარო მოხელეების გადაწყვეტილებების კონკურენციის კუთხით კონტროლის ფუნქციით.

შესაბამისად, შემუშვდა და 2005 წლის 3 ივნისს მიღებული იქნა კანონი „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ", რომელმაც გააუქმა ქვეყანაში მანამდე არსებული ყველა საკონკურენციო სამართლის ნორმა შესაბამის აღმასრულებელ ინსტიტუტებთან ერთად, გარდა რეგულირებად სფეროებში არსებული კანონებისა.

კანონის მიზანს წარმოადაგენდა ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის, მათი ორგანიზაციულ-სამართლებრივი და საკუთრების ფორმის მიუხედავად, საქართველოში თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციისათვის ბარიერების მოხსნა. კერძოდ:

ა) ეკონომიკური აგენტების კონკურენციისათვის ხელის არშეშლა;

ბ) ბაზარზე შესვლის ადმინისტრაციული ბარიერების აღკვეთა და ბაზარზე ეკონომიკური აგენტების თავისუფალი დაშვებისათვის ხელის არშეშლა;

გ) სახელმწიფო ან ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების მხრიდან დისკრიმინაციული ბარიერების არსებობის აღკვეთა ან მათი შექმნის დაუშვებლობა;

დ) შეზღუდული კონკურენციის პირობებში რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებში საზოგადოების სასიცოცხლო და ეკონომიკური ინტერესების დაცვა;

ე) სახელმწიფო ან ადგილობრივი ხელისუფლების ორგანოების მიერ ისეთი საერთაშორისო ვალდებულებების აღების დაუშვებლობა, რომლებიც შეაფერხებენ თავისუფალ ვაჭრობას ქვეყნის შიგნით და გარეთ.

კანონის მიზნებიდან ნათლად ჩანს, რომ იგი ძირითადად მიმართულია ბიუროკრატიული

ბარიერების მაქსიმალურად შემცირებასა და სახელმწიფო მოხელეების მხრიდან არაკონკურენციული ადაწყვეტილებების მიღების აღკვეთის/გაუქმებისაკენ. აესევე, მნიშვენელოვან საიხლედ შეიძლება ჩაითვალოს ის ფაქტი, რომ კანონის მიხედვით (მუხლი 8 და 9) აკრძალული იყო ისეთი სახელმწიფო დახმარების და მიზნობრივი პროგრამის გაცემა რომელიც აფერხებს კონკურენციას.

კანონის მიღების შედეგად გაუქმდა მანამდე არსებული საქართველოს ანტიმონოპოლიური სამსახური და ეკონომიკური განვითარების მინისტრის 2005 წლის 23 აგვისტოს ბრძანებით შეიქმნა სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულება - თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო [2, გვ.56]. სააგენტოს უფროსს, ეკონომიკური განვითარების მინისტრის წარდგინებით, თანამდებობაზე ნიშნავდა საქართველოს პრემიერ მინისტრი. ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ სააგენტოს საშტატო რიცხოვნობა განისაზღვრა 12 საშტატო ერთეულით, რომელიც შემდგომში შემცირდა 6 საშტატო ერთეულამდე. სააგენტოს ასევე დაევალა სახელმწიფო დახმარების გაცემის პროცედურის ზოგად წესის და ეკონომიკური ხასიათის სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამების მიღების ზოგად წესის შემუშვება და დამტკიცება (კანონის 8 (3) და 9 (2) მუხლები).

აღნიშნული ცვლილებებით დასრულდა კონკურეენციის სფეროს მარეგულირებელი ორგანოსა და კანონმდებლობის რეფორმის მეორე ეტაპი, რომელიც არსებული ფორმით გაგრძელდა 2009-2010 წწ-მდე

ზემოაღნიშნული პერიოდი პირობითად შეიძლება განვიხილოთ, როგორც ქვეყანაში კონკურენციის პოლიტიკის ფორმირების მეორე ეტაპი.

მეორე ეტაპთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ:

- მიუხედავად კონკურენციის სფეროს რეფორმის ახლებური, სრულიად განსხვავებული და ჩვენის აზრით პროგრესული ხედვის დანერგვისა, კონკურენციის ახალ ორგანოს მასზე დაკისრებული უფლებამოვალეობები ფაქტობრივად არ განუხორციელებია. იგი ვერ ახერხებდა ძირითადი ფუნქციის, სახელმწიფო დახმარებებისა და მიზნობრივი პროგრამების გაცემის მონიტორინგს.

სააგენტოსგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო, მისი არსებობის მანძილზე, ვერ მოხერხდა სახელმწიფო დახმარების გაცემის პროცედურის ზოგად წესის და ეკონომიკური ხასიათის სახელმწიფო მიზნობრივი პროგრამების მიღების ზოგად წესის დამტკიცება. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნული ნორმატიული აქტების პროექტები ჯერ კიდევ 2006 წლის დასაწყისში ჰქონდა შემუშავებული და შესათანხმებლად წარდგენილი თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტოს (რაც სააგენტოს მიერ 2008 წელს გაწეული მუშაობის შესახებ ანგარიშიდან მკაფიოდ და დაწვრილებით ჩანს) [4, გვ. 17-20].

- როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ არ იყო მიზანშეწონილი სტრუქტურა, რომლის ფუნქციები სახელმწიფო ორგანოების/სახელმწიფო მოხელეების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებების კონკურენციის დაცვის კუთხით კონტროლი იყო, ყოფილიყორომელიმეპოლიტიკურითანამდებობის პირის დაქვემდებარებაში. მითუმეტეს, ეკონომიკის განვითარების მინისტრის დაქვემდებარებაში. სულ მცირე სამსახურის უფროსი მაინც უნდა ყოფილიყო ვადით დანიშნული/არჩეული.

სტრუქტურის დამოუკიდებლობის ხარისხი იყო არასაკმარისი. ნიშანდობლივია, თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ საქართველოს კანონის VI თავის მიხედვით (მე-15 მუხლის გ) პუქტის) 9 თვის მანძილზე უნდა მომხდარიყო საქართველოს პარლამენტისათვის შესაბამისი საკანონმდებლო ცვლილებების წარდგენა სააგენტოს მთავრობისაგან დამოუკიდებლ სტრუქტურლ ერთეულად ფორმირების მიზნით. მიუხედავად კანონის მოთხოვნისა ცვლილებები არ განხორციელებულა და სააგენტო 2010 წლამდე კვლავ ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს დაქვემდებარებაში იყო (აღნიშნული მუხლის მოთხოვნა გაუქმდა 2012 წლის მარტში კანონში განხორციელებული ცვლიელებების შედეგად).

- სააგენტოს თანამშრომელთა საშტატო რიცხოვნობა იმდენად მცირე იყო (ჯერ 12 და შემდგომ 6 ადამიანი), რომ ფიზიკურად შეუძლებელი იყო დაკისრებული მოვალეობების სრულფასვნად შესრულებას.

უმჯობესი იქნებოდა კონკურენციის სააგენტოს საერთოდ გაეუქმებინათ, ან თუ დარჩებოდა, როგორც ეს გადაწყდა, მას უნდა ჰქონოდა საშუალება სრულფასოვანად განეხორციელებინა მისი უფლება-მოვალეობები. შეიძლებოდა იგი ეკონომიკური განვითარების ან იუსტიციის სამინისტროს დეპარტამენტის/ცენტრალური აპარატის სტრუქტურული ერთეულის სახითაც ჩამოყალიბებულიყო. როგორც ჩანს შექმნილი ვითარება რეფორმის (როგორც ხედვის შემუშვების ისე განხორციელების ნაწილში) სრულფასოვნად განხორციელების საშუალებას არ იძლეოდა.

მესამე ეტაპი შეიძლება ითქვას, რომ

პირობითად 2010 წლიდან იწყება. ხელსუფლებამ მიიღო პოლიტიკური გადაწყვეტილება დაეწყო მოლაპარაკებები ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის რეჟიმით სარგებლობასათვის. იმისათვის, რომ მოლაპარაკებები დაწყებულიყო, ევროკომისიამ შეიმუშვა რეკომენდაციების ნუსხა რომელთა შორის ერთ-ერთი კონკურენციის სფეროსთან დაკავშირებული სამართლებრივი ბაზის სრულყოფა და შესაბამისი ორგანოს ინსტიტუციური რეფორმა (როგორც დამოუკიდებლობის ხარისხის ამაღლების, ისე ფუნქციური გაუმჯობესების კუთხით) იყო.

ევროკომისიის რეკომენდაციების სფუძველზე გადაწყდა თავისუფალი და სამართლიანი კონკურენციის პოლიტიკის ყოვლისმომცველი სტრატეგიისა და სამოქმედო პროგრამის შემუშავება [7, გვ.1].

პარალელურად, 2010 წლის 29 თებერვალს საქართველოს პრეზიდენტის #143 ბრძანებულებით შეიქმნა ახალი დამოუკიდებელი სსიპ-თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო. 2010 წლის 12 მარტს ცვლილებები შევიდა თავისუფალი ვაჭრობისა და ნკონკურენციის შესახებ საქართველო კანონში. ცვლილებების შედეგად ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს შემადგენლობიდან უნდა გამოსულიყო თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო და უნდა შექმნილიყო დამოუკიდბელი ს აჯარო სამართლის იურიდიული პირი.

შედეგად, რეფორმის პირველ საფეხურზე, ევროკომისიის რეკომენდაციების შესაბამისად, შეიქმნა დამოუკიდებელი საგენტო, რომელიც არ ექვემდებარებოდა არცერთ სახელმწიფო ორგანოს (იგი პირდაპირ პრემიერ-მინისტრის დაქვემდებარებაში გადავიდა). საგენტოს ხელმძღვანელს თანამდებობაზე ნიშნავდა და ათავისუფლებდა საქართველოს პრემიერ-მინისტრი.

სააგენტოს თანამშრომელთა რიცხოვნობა განისაზღვრა 6 საშტატო ერთეულით. შეიძლება ითქვას, რომ სააგენტო შემქნილი იყო გარდამავალ ეტაპზე, რეფორმის სრულად განხორციელებამდე, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მოიცავდა სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის შემუშავებას, საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელებას და კონკურენციის სააგენტოს შემდგომ ინსტიტუციურ გაძლიერებას. რეფორმის პროცესს უძღვებოდნენ პრემიერ-მინისტრის მრჩევლები და პროცესში აქტიურად იყო ჩართული პრემიერ მინისტრის მრჩეველთა ჯგუფიც. შესაბამისად ვთვლით, რომ საგენტოს საშტატო რიცხოვნობა შეესაბამობოდა მიმდინარე პერიოდს.

ევროკომისიასთან აქტიური მოლაპრაკებებისს და მათთან შეთანხმების შედეგად 2010 წლის 3 დეკებერს მთავრობის #1551 განკარგულებით დამტკიცდა კონკურენციის პოლიტიკის ყოვლისმომცველი სტრაეგია.

სტრატეგიის მიხედვით, ქვეყნის კონკურენციის კანონმდებლობის საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით, უნდა შემუშავებულიყო კონკურენციის ჩარჩო კანონი. კანონს უნდა მოეცვა ეკონომიკის ყველა სექტორი, მათ შორის, არალიბერალურ სექტორები. შესაბამისად, ცვლილებები უნდა შესულიყო სექტორულ კანონმდებლობაში, რომელიც შესაბამისობაში უნდა მოსულიყო ჩარჩო კანონთან.

კონკურენციის ჩარჩო კანონით უნდა განსაზღვრულიყო კონკურენციიის სამართლის ისეთი მნიშვნელოვანი დეფინიციები, რეგულირებები და იმპლემენტაციის დებულებები, როგორიცაა:

დომინირებული მდგომარეობის ბოროტად გამოყენება, კონცენტრაციის რეგულირება, შემზღუდველი შეთანხმებები, შეთანხმებული ქმედებები და ეკონომიკური აგენტების გადაწყვეტილებები, სახელმწიფო დახმარება, შესაბამისი ბაზრის განმარტება და გამონაკლისთა ჯგუფისპრინციპები,ინსტიტუციურიდებულებები, რომელთა მიზანს წარმოადგენდა შესაბამისი უფლებამოსილების მქონე დამოუკიდებელი კონკურენციის სააგენტოს ჩამოყალიბება" [7, გვ.23].

ასევე, „კონკურენციის სააგენტოს მიზანი უნდა ყოფილიყო, ხელი შეეწყო ეფექტურ კონკურენციისათვის საჯარო სექტორში და უზრუნველეყო სახელმწიფო შესყიდვების ეფექტურობა საზოგადოებისა და ბაზარზე მონაწილე ეკონომიკურ აგენტთა სასარგებლოდ. ამრიგად, კონკურენციის სააგენტო იქნებოდა სახელმწიფო ორგანო, რომელიც უზრუნველყოფდა კონკურენციის დაცვას და ზედამხედველობას გაუწევდა სახელმწიფო შესყიდვებს ,,სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ" საქართველოს კანონის შესაბამისად."

სტრატეგიითვე იყო გაწერილი კონკურენციის სააგენტოს მენეჯმენტის სტრუქტურა:

„კონკურენციის სააგენტოს საქმიანობა უნდა განხორციელიყო საბჭოს და შესაბამისი პალატების/დეპარტამენტების მიერ. საბჭოს წევრებად განისაზღვრებოდა კომისიონერები, რომლებიც დანიშნული იქნებოდნენ განსაზღვრული ვადით. კომისიონერების დანიშვნის გამჭვირვალობა განისაზღვრებოდა ჩარჩო კანონით.

გადაწყვეტილებები მიღებული იქნებოდა კომისიონერების საბჭოს კრებაზე. საბჭოს კრებას ექნებოდა უფლებამოსილება, მიეღო გადაწყვეტილება კომისიონერების უმრავლესობის დასწრების შემთხვევაში.

კონკურენციის სააგენტოს ადმინისტრაციულ მენეჯმენტს განახორციელებდა აღმასრულებელი მდივანი [7, გვ.17].

სტრატეგიის მოთხოვნის შესაბამისად კონკურენციის სააგენტოს შემდგომი ინტიტუციური გაძლიერების მიზნით 2011 წლის 19 დეკემბერს გამოიცა პრეზიდენტის #3829 ბრძანებულება. ბრძანებულების მიხედვით, რეორგანიზებული იქნა სსიპ-სახელმწიფო შესყიდვებისა და სსიპ-თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტოები და 2012 წლის 1 იანვრიდან შეიქმნა სსიპ-კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო. ცვლიელების შედეგად ახლად შექმნილ სააგენტოს ევალებოდა როგორც თვისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ, ისე სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ კანონების აღსრულების მონიტორინგი.

სააგენტოს ფუნქციები განისაზღვრა საქართველოს მთავრობის 2011 წლის 27 დეკემბრის #497 დადგენილებით საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს დებულების დამტკიცების შესახებ. დადგენილების მიხედვით: საგენტოს სტრუქტურა ჩამოყალიბდა შემდეგი ფორმით: ა) კონკურენციის დეპარტამენტი; ბ) საინფორმაციო ტექნოლოგიების დეპარტამენტი; გ) მონიტორინგის დეპარტამენტი; დ) იურიდიული დეპარტამენტი; ე) ადმინისტრაციული დეპარტამენტი; ვ) ანალიტიკური ჯგუფი [15, მუხლი 5. პუნქტი 2]. ხოლო სტრუქტურული ერთეულების ფუნქციები და საქმიანობის წესი უნდა განსაზღვრულიყო შინაგანაწესით [15, მუხლი 5. პუნქტი 2].

ამასთან, სააგენტოს რეორგანიზაციის შემდეგ, 2012 წლის 8 მაისს მიღებული იქნა საკნანონმდებლო ცვლილებები (ცვლილებები შევიდა „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ" საქართველოს კანონში). „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ" საქართველოს კანონში, კონკურენციის კანონმდებლობის საერთაშორისო სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანის მიზნით აისახა/დარეგულირდა: დომინირებული მდგომარეობის ბოროტად გამოყენების; კონკურენციის შემზღუდველი ხელშეკრულებების, გადაწყვეტილებებისა და შეთანხმებული ქმედებების; კონცეტრაციის რეგულირების; სახელმწიფო დახმარებების; ეკონომიკური აგენტების გადაწყვეტილებების; გამონაკლისთა ჯგუფის საკითხები. კანონის გარდამავალი დებულებებით განისაზღვრა შემდეგი კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების შემუშავების ვალდებულება: ინდივიდუალური სახელმწიფო დახმარების უმნიშვნელო ოდენობის განსაზღვრის შესახებ; სააგენტოს საქმიანობის პრიორიტეტული მიმართულებების შესახებ; სახელმწიფო დახმარების გაცემის პროცედურის ზოგადი წესის შესახებ; საქმის მოკვლევის წესისა და პროცედურის შესახებ; განცხადებისა და საჩივრის ფორმების, მათი წარდგენის წესისა და განცხადებისა და საჩივრის დასაშვებობასთან დაკავშირებული პროცედურებისა და ვადების შესახებ [11, თავი VII, მუხლი 34. პუნქტი 5].

აღნიშნული ცვლილებებით პირობითად დასრულდა კონკურენციის სფეროს რეფორმის მესამე ეტაპი, რომელიც მიღებული ფორმით გაგრძელდა 2014 წლის 21 მარტამდე (როცა დამტკიცდა თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ კანონში შემდგომი ცვლილებები 21.03.2014).

მესამე ეტაპთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ:

- განხორციელებული რეფორმა რიგ შემთვევებში არ შეესაბამებოდა საქართველოს მთავრობის 2010 წლის 3 დეკებერს მთავრობის #1551 განკარგულებით დამტკიცებულ, კონკურენციის პოლიტიკის ყოვლისმომცველი სტრაეგიას.

შეცვლილი კანონმდებლობა არ მოიცავს ეკონომიკის ყველა სექტორს, როგორც ეს სტრატეგიით არის განსაზღვრული. შეიძლება ითქვას, რომ იგი სექტორულ მარეგულირებლებთან ნებაყოფლობითი თანამშრომლობით შემოიფარგლება მხოლოდ.

- სტრატეგიასთან არ არის შესაბამისობაში და საერთოდ სხვაგვარად არის გადაწყვეტილი კონკურენციის მარეგულირებელი ორგანოს ინსტიტუციური მოდელი. საბჭოს შექმნისა და კომისიონერების ვადით არჩევის ნაცვლად იგი ისევ მთავრობის დაქვემდებარებაში დარჩა. კონკურენციის საგენტოს ხემძღვანელიც კი არ არის ვადით დანიშნული. მას თანამდებობაზე ნიშნავს და ათავისუფლებს საქართველოს პრემიერ-მინისტრი [11, თავი I, მუხლი 4. პუნქტი 2].

- მიზანშეუწონელი იყო ასევე კონკურენციის სააგენტოსა და სახელმწიფო შესყიდვების საგენტოს რეორგანიზაციისა და ახალი კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს სასწრაფო წესით (კანონში ახალი ცვლიელების

განხორციელებამდე/ამოქმედებამდე) შექმნა. ახალი სააგენტო შეიქმნა 2011 წლის დეკემბერში, ხოლო საკანონმდებლო ცვლილებები განხორციელდადა 2012 წლის მაისში.

აღნიშნულმა გამოიწვია ის, რომ ზემოაღნიშნული სააგენტოები ფაქტიურად მექანიკურად გაერთიანდა და ასეთად დარჩა ბოლომდე. ახალად შექმნილი საეგენტოს დებულება ჯერ კიდევ შეუცვლელი ფორმით მოქმედი თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის კანონის შესაბამისად გაიწერა (კანონმდებლობაში ჯერ არ იყო განხორციელებული ცვილებები მთავრობის #1551 განკარგულების შესაბამისად).

აღნიშნულს მოყვა ისიც, რომ კანონმდებლობაში ცვლილებების განხორციელების შემდეგ აღარ შეიცვლა (სააგენტოების კვლავ გაყოფამდე) კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების საგენტოს 2011 წლის 27 დეკემბრის #497 დადგენილებით მიღებული დებულება.

სააგენტო თავისი არსებობის მანძილზე (სანამ ისევ ორ სააგენტოდ გაიყოფოდა) მოქმედებდა დებულებით რომელიც არ იყო შესაბამისობაში საკნონმდებლო აქტებში განხორციელებულ ახალ (გაერთიანებული სააგენტოს შექმნის შემდეგ მიღებულ საკანონმდებლო ცვლილებებზეა საუბარი) ცვლილებებთნ.

- აღსანიშნავია ისიც, რომ კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს არსებობის მანძილზე (2011 წლის 27 დეკემბერი 2014 წლის 14 აპრილამდე) არ შემუშავებულა შინაგანწესი. არადა საგენტოს სტრუქტურული ერთეულების ფუნქციები და საქმიანობის წესი სწორედ შინაგანწესით უნდა განსაზღვრულიყო [15, მუხლი 5. პუნქტი 3].

აღნიშნული კიდევ ერთხელ ადასტურებს მოსაზრებას, რომ ორი უწყების გაერთიანება მექანიკურ ხასიათს ატარებდა. ასევე, სააგენტოს რომელი სტრუქტურული ერთეული რაზე იყო პასუხისმგებელი ფატობრივად დაურეგულირებელი იყო. აღნიშნული ზრდიდა საქმის ქაოტურად და არაეფექტურად წარმართვის რისკს.

- კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს არსებობის მანძილზე არ ამოქმედებულა ასევე თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ კანონით განსაზღრული კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები ინდივიდუალური სახელმწიფო დახმარების უმნიშვნელო ოდენობის განსაზღვრის შესახებ; სააგენტოს საქმიანობის პრიორიტეტული მიმართულებების შესახებ; სახელმწიფო დახმარების გაცემის პროცედურის ზოგადი წესის შესახებ; საქმის მოკვლევის წესისა და პროცედურის შესახებ; განცხადებისა და საჩივრის ფორმების, მათი წარდგენის წესისა და განცხადებისა და საჩივრის დასაშვებობასთან დაკავშირებული პროცედურებისა და ვადების შესახებ [11, თავი VII, მუხლი 34. პუნქტი 5].

კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტების არარსებობა ფაქტობრივად უმოქმედოს ხდიდა კონკურენციის კანონის აღსრულების კუთხით ახლად შექმნილ სააგენტოს და როგორც ზემოთ აღვნიშნე მექანიკური არსებობის ჭრილში გადაჰყავდა იგი.

საერთო ჯამში შეიძლება ითქვას, რომ მიუხედავ სისტემის რეფორმის ჯანსაღი ხედვისა, მესამე ეტაპი გამოირჩეოდა ფრაგმენტულობით და რეფორმის განხორციელების არათანმიმდევრულობით. როგორც ჩანს შექმნილი სიტუაცია არ იძლეოდა რეფორმის თანმიმდევრულად და სრულყოფილად განხორციელების საშუალებას.

მეოთხე ეტაპი შეიძლება ითქვას 2014 წლიდან დაიწყო და დღემდე გრძელდება.

2014 წლის 21 მარტს ცვლილებები შევიდა „თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ" საქართველოს კანონში.

ცვლილებების მიხედვით შეიცვალა კანონის სათაური და ჩამოყალიბდა როგორც „კონკურენციის შესახებ" საქართველოს კანონი (21.03.2014).

ახლებურად ჩამოყალიბდა და ცვლილებები შევიდა მთელ რიგ მუხლებში. კერძოდ შეიცვალა კანონის რეგულირების სფეროსთან, კანონში გამოყენებული ტერმინთა განმარტებებთან, უფლებამოსილი ორგანოსთან, დომინირებული მდგომარეობასთან, კონკურენციის შემზღუდველ ხელშეკრულებებთან, კონცეტრაციისთან, არაკეთილსინდისიერ კონკურენციასთან. სახელმწიფო დახმარებებთან, რეგულირებადი სფეროს მარეგულირებლებთან საგენტოს ურთიერთობასა და სააგენტოს გადაწყვეტილებების გასაჩივრებასთან დაკავშირებული მუხლები.

კანონის საფუძველზე 2014 წლის 14 აპრილს საქართველოს მთავრობის #288 დადგენილებით შეიქმნა დამოუკიდებელი საჯარო სამართლის იურიდიული პირი -კონკურენციის სააგენტო. საგენტოს სრულფასოვანი ფუქციონირება დაიწყო 2014 წლის ოქტომბრიდან, როდესაც დასრუდა კანონით განსაზღვრული ყველა კანონქვემდება ნორმატიული აქტის მიღება.

ჩვენ არ დავიწყებთ რეფორმის მე-4 ეტაპის დეტალურ შეფასებას. დრო გვიჩვენებს რამდენად ეფექტური და მიზანშეწონილია შესაბამისი ფორმით

განხორციელებული რეფორმა.

- ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარი კონკურენციის სააგენტოსათვის იგივე დაკვირვების სფეროა როგორც ეკონომიკის სხვადახხვა სექტორების ბაზრები

უფრო მეტიც სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარი ერთ ერთი უმსხვილესია. იგი ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის დაახლოებით 10%-ს უტოლდება [8, გვ.9]. 2014 წელს სახელმწიფო შესყიდვების ხელშეკრულებების ჯამურმა ღირებულებამ 2,846,942,257 ლარს მიაღწია [8, გვ.9], ხოლო 2015 წელს 3,203,258,126 ლარი შეადგინა [9, გვ.10].

შესაბამისად, სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარზე კონკურენციის დაცვა/კონკურენტული გარემოს შექმნა და ბაზრის კონკურენციის კუთხით მონიტორინგი ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფაქტორს წარმოადგენს.

აღნიშნული, სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ საქართველოს კანონითაც დასტურდება. კანონის ერთ-ერთი მიზანია „სახელმწიფო საჭიროებისათვის აუცილებელი საქონლის წარმოების, მომსახურების გაწევისა და სამშენებლო სამუშაოს შესრულების სფეროში ჯანსაღი კონკურენციის განვითარება" (მუხლი 2. პუნქტი. ბ).

კანონის მე-13 მუხლით განსაზღრულია, რომ „ . . . შესყიდვაში მონაწილეობის მისაღებად . . . საკვალიფიკაციო მონაცემებისთვის წაყენებული მოთხოვნები უნდა იყოს სამართლიანი და არადისკრიმინაციული და ხელს უნდა უწყობდეს ჯანსაღი კონკურენციის დამკვიდრებას."

კანონის V თავის მიხედვით რომელიც შეეხება შესყიდვების მონიტორინგს და კონტროლს, 22-ე მუხლის მიხედვით „შესყიდვის პროცესის გამჭვირვალობის უზრუნველყოფის მიზნით სააგენტო ახორციელებს მონიტორინგს შესყიდვის პროცესში ისეთი პრინციპების დაცვაზე . . . ღია და ეფექტიანი კონკურენციის უზრუნველყოფა, რაციონალური და თავისუფალი არჩევანის შესაძლებლობა" [13].

სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარზე მიღებული ნებისმიერი გადაწყვეტილება პირდაპირ-პროპორციულად აისახება როგორც აღნიშნული ბაზრის, ისე ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაზე (გამომდინარე ბაზრის მასშტაბიდან). საკითხს მგრძნობიარობას მატებს ისიც, რომ ბაზარზე მოქმედი შემსყიდველები არიან სახელმწიფო ორგანიზაციები, ანუ ორგანიზაციები, რომლიც არ არის ორიენტირებული მოგებაზე. მათზე არ მოქმედებს ეგრეთ წოდებული „უხილავი ხელის" პრინციპი და არ არის კონკურენტულ მდგომარეობაში სხვა შემსყიდველებთან.

შესაბამისად უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება აღნიშნულ ბაზარზე კონკურენციის დაცვას, საქმიანობის გამჭვირვალობას და სიმარტივეს, რომლისკენაც უნდა იყოს მიმართული შესაბამისი მარეგულირებელი აქტები.

სწორედ ზემოაღნული მიზეზების გამო მოხდა კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოების გაერთიანება. შესაბამისად, ჩვენი აზრით მიზანშეუწონელი იყო ამ სტრუქტურის ისევ ცალ-ცალკე საგენტოებად დაშლა (ერთიანი ორგანოს/სააგენტოს სტრუქტურულ, ფუნქციურ და რეგულირების კუთხით უპირატესობაზე აქ ამჯერად აღარ შევჩერდებით). უკეთესი იქნებოდა მომხდარიყო ერთიანი სააგენტოს შიდა რეორგანიზაცია და ფუქციური დახვეწა ვიდრე, ისევ ცალცალკე სააგენტოებად დაშლა.

ორი სააგენტოს გაერთიანება (სახელმწიფო შესყიდვებისა და კონკურენციის რეგულირების ერთ სააგენტოში თავმოყრა) არ იყო რაიმე „ახალი ველოსიპედის გამოგონება". გადაწყვეტილება, ზემოთ მოყვანილ მიზეზებთან ერთად, დაფუძნებული იყო ინსტიტუციური მოწყობის კუთხით განხორციელებულ კვლევაზე. კვლევებისას განხილული იქნა ევროპის სხვადასხვა ქვეყნების გამოცდილება კონკურენციის მარეგულირებელი ორგანოს ინსტიტუციური მოწყობის შესახებ. არჩევანი შეჩერდა შვედურ მოდელზე, რომელიც აპრობირებულია და ერთ-ერთ წარმატებულ მოდელად ითვლება ევროპაში. შვედური მოდელის მიხედვით სახელმწიფო შესყიდვებისა და კონკურენციის კანონმდებლობის განხორციელების მონიტორინგი ერთ უწყებაშია თავმოყრილი. ჩაითვალა, რომ საქართველოს ბაზრის მოცულობისა და ქვეყანაში არსებული ეკონომიკურ მდგომარეობის გათვალისწიებით, უმჯობესი იქნებოდა კონკურენციის მარეგულირებელი ორგანოს ინსტიტუციური მოწყობის რეფორმა შვედური (ევროპაში აპრობირებული და მისაღები) მოდელის საფუძველზე განხორცილებულიყო.

შვედური მოდელის მიხედვით, შვედეთის კონკურენციის სააგენტოს მართავს დირექტორი, რომელსაც ჰყავს მოადგილე. სააგენტოს სტრუქტურა მოიცავს 7 დეპარტამენტს: კონკურენციის აღსრულების/ზედამხედველობის დეპარტამენტი (Competition Enforcement Department (AK)), სახელმწიფო შესყიდვების აღსრულების/ზედამხედველობის დეპარტამენტი (Public Procurement Enforcement Department (AU)), ადმინისტრაციული დეპარტამენტი (Administrative Department), კომუნიკაციებისა და საერთაშორისო

ურთიერთობზების დეპარტამენტი (Department for communications and international affairs), იურიდიული დეპარტამენტი (Legal Department), მთავარ ეკონომისტთა დეპარტამენტი (Chief Economist's Department), ადვოკატირების დეპარტამენტი (Advocacy Department) [20].

- როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მთავრობის 2010 წლის 3 დეკეზერს #1551 განკარგულებით დამტკიცებულ, კონკურენციის პოლიტიკის ყოვლისმომცველ სტრატეგიასთან არ არის შესაბამისობაში და საერთოდ სხვაგვარად არის გადაწყვეტილი კონკურენციის მარეგულირებელი ორგანოს ინსტიტუციური მოდელი. სააგენტო ისევ საქართველოს მთავრობის დაქვემდებარებაშია. ხელმძღვანელი არ ინიშნება ვადით. ჩვენი აზრით, უწყების დამოუკიდებლობის ხარისხი არასაკმარისია.

მიგვაჩნია, რომ მიზანშეწონილი იქნება შეიქმნას ერთიანი დამოუკიდებელი მარეგულირებელი ორგანო, რომელიც მოიცავს ბაზრის ყველა სექტორს, მათ შორის, როგორც რეგულირებად ეკონომიკურ სფეროებს, ისე სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარს. უწყება უნდა იყოს რეგულირებისთვის საჭირო მინიმალური (მხოლოდ გარდაუვლად აუცილებელი) ფუქციებით აღჭურვილი. თუმცა აღნიშნული საკითხი შემდგომი კვლევის საგანია. ჩვენ გავაგრძელებთ საკითხის შესწავლას და ეტაპობრივად მოგაწვდით კვლევის შედეგებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. სლავა ფეტელავა, „კონკურენციის თეორია და ანტიმონოპოლიური რეგულირება საქართველოში" - გამომცემლობა „ლოი", თბილისი 2007 წელი.
2. სლავა ფეტელავა, შალვა გოგიაშვილი, „კონკურენცია და ანტიმონოპოლიური რეგულირება (ლექციების კურისი)" - გამომცემლობა „ლოი", თბილისი 2007 წელი
3. სლავა ფეტელავა, შალვა გოგიაშვილი, „ანატიმონოპოლიური რეგულირების პრაქტიკა" - გამომცემლობა „ახალი საქართველოს", თბილისი 2013 წელი
4. გ. წერეთელი, ს. ფეტელავა, დ. შაბურიშვილი, „საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულების თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო - გაწეული მუშაობის ანგარიში (2008 წელი)" - გამომცემლობა „ლოი", თბილისი 2009 წელი
5. გ. წერეთელი, ს. ფეტელავა, დ. შაბურიშვილი, „საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სახელმწიფო საქვეუწყებო დაწესებულების თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტო - გაწეული მუშაობის ანგარიში (2007 წელი)" - გამომცემლობა „ლოი", თბილისი 2008 წელი
6. შალვა გოგიაშვილი, „კონკურენციის ეკონომიკური პოლიტიკა და საკანონმდებლო პრაქტიკა საქართველოში" - საგამომცემლო სახლი „ინოვაცია", თბილისი 2009 წელი
7. საქართველოს მთავრობის 2010 წლის 3 დეკემბრის #1551 განკარგულება „კონკურენციის პოლიტიკის ყოვლისმომცველი სტრატეგიის დამტკიცების შესახებ"
8. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო 2014 წლის ანგარიში - თბილისი 2015 წელი http://procurement.gov.ge/getattachment/ELibrary/AnalyticalStudiesReports/2014-tslis-angarishi-geo.pdf.aspx
9. სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტო 2015 წლის ანგარიში - თბილისი 2016 წელი http://procurement.gov.ge/getattachment/ELibrary/AnalyticalStudiesReports/2015-wlis-angarishi.pdf.aspx
10. საქართველოს კანონი თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ - 03.06.2005
11. საქართველოს კანონი თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის შესახებ - 22.08.2012
12. კონკურენციის შესახებ საქართველოს კანონი - 21.03.2014
13. სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ საქართველოს კანონი - 23.12.2015
14. საქართველოს პრეზიდენტის 2010 წლის 29 თებერვალს #143 ბრძანებულება, ,,საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – თავისუფალი ვაჭრობისა და კონკურენციის სააგენტოს შექმნის შესახებ"
15. საქართველოს მთავრობის 2011 წლის 27 დეკემბრის #497 დადგენილება, „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს დებულების დამტკიცების შესახებ"
16. საქართველოს პრეზიდენტის 2011 წლის 19 დეკემბერის #829 ბრძანებულება, „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის - კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს შექმნის შესახებ"
17. საქართველოს მთავრობის 2011 წლის 27 დეკემბრის #497 დადგენილება „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – კონკურენციისა და სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს დებულების დამტკიცების შესახებ"

18. საქართველოს მთავრობის 2014 წლის 14 აპრილს #288 დადგენილება, „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის - კონკურენციის სააგენტოს დებულების დამტკიცების შესახებ“

19. საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს ვებ-გვერდი www.mof.ge, http://www.mof.ge/4760. (15.09.2016)

20. შვედეთის კონკურენციის სააგენტოს ოფიციალური ვებ-გვერდი http://www.konkurrensverket.se/en, http://www.konkurrensverket.se/en/omossmeny/about-us/organisation/ (15.09.2016)

Aspects of practical implementation of the competition policy in Georgia

Lasha Mgeladze
Magister of economics

Considering broad public interest in the country, the article is about the subject of competition (anti-monopoly) policy. People often talk about nonexistence of the authority regulating competition, or its improper functioning or insufficient sophistication of the respective legal base, ineffective management of various processes taking place in the economy or its different branches.

Because of the above said, the article reviews the aspects of practical implementation of the competition policy in Georgia which is conditionally divided into 4 parts and covers the period from 1992 up to now. The history of creation and development of the competition regulatory authority and legislation is reviewed at each stage. Author’s assessment of each stage is provided. At last, author’s view about legal model, as well as the institutional arrangement is briefly presented in form of a conclusion.

In the conclusion it is mentioned that it is recommended to create a single independent regulatory authority which will cover all segments of the market, among them the regulated economic sectors, as well as the state procurement market. The authority must be as transparent as possible and it must be equipped with minimal functions (critically necessary only) required for regulation. It is also explained that the issue of appropriateness of the model given in the conclusion is the subject of further research.

ცოტა რამ ევკალიპტის შესახებ

სიმონ ზაქარაია
სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა დოქტორი

ევკალიპტების მასობრივი ნარგაობა ხალხის სამსახურში

„ეძლევა რა უდიდესი მნიშვნელობა ევკალიპტების გავრცელებას საქართველოს სუბტროპიკულ რაიონებში, საქართველოს კ/პარტიის ცენტრალური კომიტეტი შემდეგშიაც შეუნელებელ მოთხოვნებს წაუყენებს სუბტროპიკულ რაიონებში განლაგებულ ყველა წარმოების ხელმძღვანელს, რათა მუდმივი ყურადღება არ შეანელოს ევკალიპტის გეგმიური გაშენების მიმდინარეობაზე. უახლოეს წლებში ევკალიპტის ხეები უნდა ხარობდეს ყველა კოლმეურნეობისა და საბჭოთა მეურნეობის ტერიტორიებზე. სოფლის მოსახლეობის გარშემო, ქუჩების გასწვრივ, მისთვის ცალკე გამოყოფილ ფართობებზე, სკოლების, საბავშვო ბაღების, საავადმყოფოების და სხვა დაწესებულებების მიმდებარე ტერიტორიებზე. ასევე მთლიანად უნდა გამწვანდეს ქალაქები და სოფლის ცენტრები.“

საქ. კ/პ ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივანი
ლავრენტი ბერია.
თბილისი.1934 წ.

მცირე ცნობები ევკალიპტების შესახებ

ევკალიპტები კონტინენტ ავსტრალიისა და კუნძულ ტასმანიის ენდემია, ასევე მცირე რაოდენობით გვხვდება მის ჩრდილოეთით გაბნეულ ზონდის კუნძულებზე და ახალი გვინეის ტერიტორიაზე. ოკეანისა და ზღვის გენიალურ მცურავებს ეს გიგანტური მცენარე მსოფლიოს არც ერთ მხარეში არ შეუნიშნავთ. პირველად ეს უცნაური სიდიდის - 100 მეტრზე მეტი სიმაღლის მცენარეები აღწერეს ინგლისელმა ბოტანიკოსებმა ვ. ანდერსონმა და დ. ნელსონმა, რომლებიც ჯეიმს ჰუკს ახლდნენ მესამე ექსპედიციის დროს 1777 წ. ავსტრალასა და კუნძულ ტასმანიაში. ჯ. ჰუკმა კუნძულ ტასმანიაზე სპეციალურად დაამზადებინა ერთი ხისგან ფიცარი, რომლის სიგრძე 70 მეტრი იყო, სიგანე 3 მეტრი, სისქე 6-7 სმ. რომელმაც ლონდონში მნახველთა უსაზღვრო განცვიფრება გამოიწვია. ბოტანიკოსების მონაცემებით (მიულერი; 1879 -1884; მეიდანი; 1903 – 1933; ბლეკლი; 1943 – 1955;) ავსტრალიაში და კუნძულ ტასმანიაზე ევკალიპტების 522 სახეობა და 150 სახესხვაობაა აღწერილი. გვარი Eucalyptus, ოჯახი Myrtaceae. ევკალიპტების უმრავლესობა მარადმწვანეა გარდა 10 სახეობის ფოთოლმცვენი ბუჩქოვანებისა. გიგანტურ სექვოიასთან ერთად ისინი მსოფლიოს მერქნიან მცენარეთა შორის როგორც სიმაღლეში, ასევე შტამბის გარშემოწირულობით, ყველაზე დიდია. მის სამშობლოში ევკალიპტის ზოგიერთი სახეობა 100 მეტრ სიმაღლეს აღწევს, მათი მერქნის დიამეტრი ფესვის ყელთან 10 მეტრამდეა. სამშობლოს გარეთ ევკალიპტ (E –regnans F .V.) რეგნანსი განსაცვიფრებელ სიდიდეს მხოლოდ ბრაზილიაში, მდინარე ამაზონის ხეობებში, სადაც მისმა სიმაღლემ - 150 მეტრს მიაღწია, ხოლო დიამეტრმა კი ფესვის ყელთან 10-12 მეტრს.

Рис. 2 Ствол эвкалипта E. regnans F. v. M. в штате Виктория (Австралия)

მერქნის სიმაღლე 100 მეტრია, ხოლო დიამეტრი ფესვის ყელთან - 10 მეტრი. ევკალიპტის E –regnans F .V (M. B. Герасимов)

ევკალიპტები მსოფლიოში

ევკალიპტების ძვირფასი ბიოლოგიური და სამეურნეო მნიშვნელობის თვისებების გამო, დედამიწის ზურგზე არ ყოფილა ისეთი შემთხვევა, როცა ასეთი სისწრაფით და რაოდენობით გავრცელებულიყოს სხვა რომელიმე, თუ გნებავთ სასურსათო კულტურაც კი. ამჟამად იქ, სადაც ტემპერატურის აბსოლუტური მინიმუმი - 20^0 C დაბლა არ ეცემა, ევკალიპტები ყველა კონტინენტზეა გავრცელებული. მას დიდი წარმატებით იყენებენ გამწვანებაში, მერქნის წარმოებაში, ქარსაფარ ზოლებსა და ტყეების გასაშენებლად, ძვირფასი ეთეროვანი ზეთების მისაღებად და სხვა. ისე ბუნებრივი არეალი ევკალიპტების გავრცელებისა არის ჩრდილოეთი განედის 58^0, რომელიც გადის შოტლანდიაზე და სამხრეთის განედი 46^0, რომელიც გადის ახალ ზელანდიაში.

ევკალიპტი 40-50 წლის განმავლობაში გახდა მრავალი დიდი თუ პატარა ქვეყნების ეკონომიკური შემოსავლის წყარო. მისი ხე-ტყისა და მისგან დამზადებული სამშენებლო მასალების ხვედრითი წილი მსოფლიოში ერთ-ერთ პირველ ადგილზეა.

ბოლო ასი წლის განმავლობაში, თავისი სამშობლოს გარეთ ევკალიპტები გავრცელებულია ჩრდილოეთ და სამხრეთ ამერიკის მატერიკზე, ევროპის უმრავლეს ქვეყნებში, აფრიკის კონტინენტზე, ირანის, პაკისტანის, ინდოეთის, ჩინეთის (ეს ქვეყანა ძვირფასი ეთეროვანი ზეთების წარმოებით ბოლო 50 წ. მანძილზე პირველ ადგილზეა მსოფლიოში), იაპონიის, ლაოსის, ვიეტნამის, ტაილანდის, ფილიპინების და სხვა ქვეყნებში. მას ამჟამად ათეულობით მილიონი ჰექტარი უჭირავს მსოფლიოში. მარტო ავსტრალიაში 8 მილიონზე მეტი ჰექტარი უჭირავს მის საწარმოო პლანტაციებს. აი როგორ გამოიყურება ევკალიპტების გავრცელების არეალი მსოფლიო ქვეყნებში:

ბრაზილია - 400 ათასი ჰა.
ესპანეთი - 170 --- " ----
სამხრეთ აფრიკის კავშირი - 170 --- " ----
კუნძული მადაგასკარი - 135 --- " ----
ურუგვაი - 65 --- " ----
პორტუგალია - 60 --- " ----
ჩილე - 50 --- " ----
არგენტინა - 35 --- " ----
მაროკო - 25 --- " ----
აშშ - 25 --- " ----
ინდოეთი - 15 --- " ----
კენია - 010 --- " ----
ახალი ზელანდია - 8 --- " ----
ალჟირი - 5 ათასი
ეთიოპია - 4 --- " ---
ისრაელი - 3 --- " ----

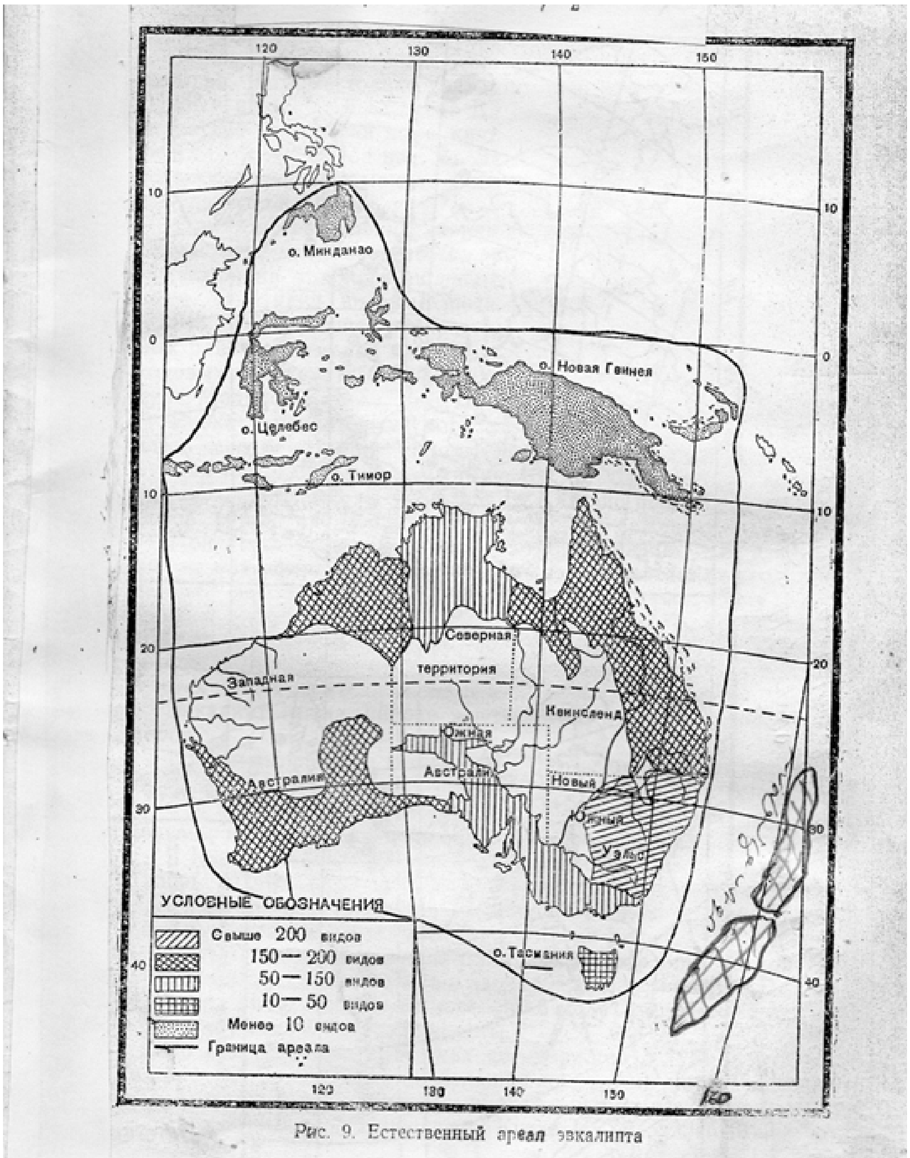

Рис. 9. Естественный ареал эвкалипта

ევკალიპტების სახეობების გავრცელების არეალი საკუთარ სამშობლოში - ავსტრალიაში.

გარდა ამისა ათას ჰექტარზე მეტი ან ნაკლები ფართობები აქვთ გაშენებული კუბას, პერუს, ნიგერიას, როდეზიას ეკვადორს და სხვ. აქ ჩინეთი ჯერ კიდევ მცირე იმპორტიორთა რიცხვში იყო, თუმცა ახლა ეს უდიდესი ქვეყანა ერთ-ერთ პირველ ადგილზეა ევკალიპტის ეთეროვანი ზეთის წარმოებით მსოფლიოში, მან უკვე მოასწრო რუსეთის, უკრაინის, ბელორუსიისა და სხვა დიდი ქვეყნების ბაზრების დაპყრობა და მონოპოლია.

ეს მონაცემები საკმარისია ნათელი წარმოდგენა ვიქონიოთ თუ რა საოცარი სისწრაფით დაიპყრო ევკალიპტებმა მსოფლიოში ახალ-ახალი სივრცეები და როგორ „დაეპატრონა" ახალი ქვეყნის ეკონომიკურ ბერკეტებს მისი მრავალმხრივი გამოყენებით.

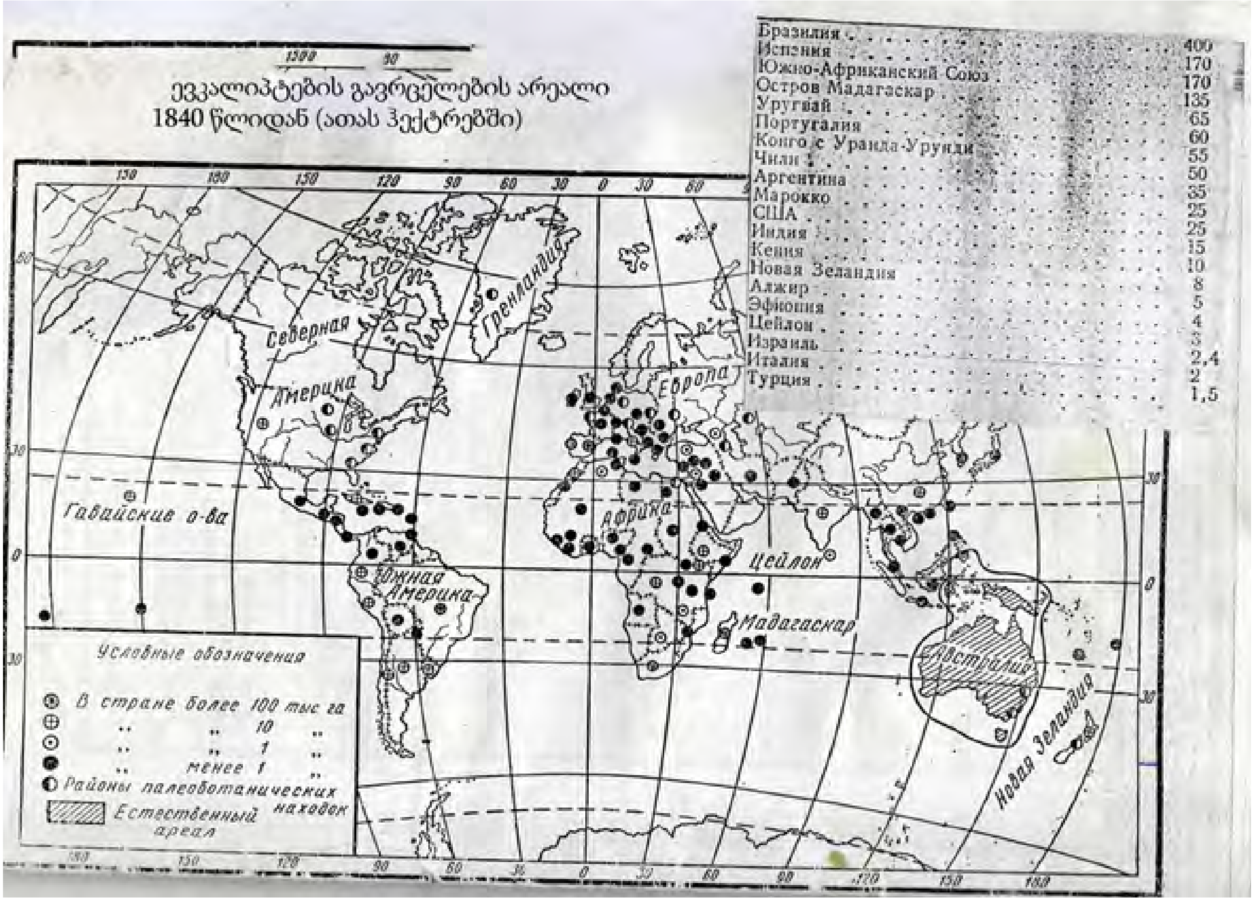

ევკალიპტები საქართველოში

რევოლუციამდელ რუსეთში და მის კოლონიურ ქვეყნებში პირველად ევკალიპტები შემოიტანეს ყირიმის ნახევარკუნძულზე, ნიკიტის ბოტანიკურ ბაღში - 1816 წ; სოჭში - 1891 წ; თბილისში 1863 წ; (თუმცა თბილისის ბოტანიკურ ბაღში ყველა შემოტანილი სახეობები დაბალი ყინვების მოქმედებით ყველა დაიღუპა). სოხუმში - 1868 წ; ფოთში - 1870 წ; ქუთაისში - 1870 წ; ბათუმში - 1882 წ. (М. Б. Герасимов, эвкалипт. Гослесбумиздат, Москва – 1962).

სწორედ ცენტრალური კომიტეტის ზემოთხსენებული დადგენილების შესრულებისათვის დიდი სამუშაოები გაჩაღდა დასავლეთ საქართველოში, შეიქმნა ევკალიპტების სპეციალიზირებული სანერგე მეურნეობები, წინასწარ იქნა გამოყოფილი ევკალიპტის მუდმივ ადგილზე დასარგავი ფართობები, წარმოებდა ბაღ-პარკებისა და გზისპირების გამწვანება, შენდებოდა ქარსაფარები, ტყეები და სხვ. ასეთი ტემპებით და რაოდენობით ნერგების გამოყვანა, (მილიონობით ძირი) და დარგვის პროცესები რამდენიმე წლით შეაჩერა დიდმა სამამულო ომმა, მაგრამ იგი განახლდა 1944-45 წწ. სახელმწიფოს სტატისტიკური მონაცემებით 1934–1949 წწ. დასავლეთ საქართველოში დარგული და გახარებული იქნა 50 მილიონი ევკალიპტის სხვადასხვა სახეობის მცენარე. ამ ჭეშმარიტად გრანდიოზულ ღონისძიებას მოულოდნელად დიდი ზარალი მიაყენა 1949-50 და 1953-54 წწ.-ის ზამთრის ძლიერ დაბალმა ყინვებმა, (-8-120C

და ზოგან -17⁰C. სუსხიან ზამთარში მთლიანი ნარგაობის 95% გაიყინა! მხოლოდ 2,5 -3% გადარჩა მცირე დაზიანებით ან დაუზიანებლად.

საქმის რეალობა იმაში მდგომარეობდა, რომ თესლები, რომელიც საზღვარგარეთიდან შემოჰქონდათ დარგის სპეციალისტებს, დაშვებული იქნა მექანიკური შეცდომა, მათი უმრავლესობა აღმოჩნდა სუსტი ყინვაგამძლე ეგზემპლიარებისგან დამზადებული. რამაც ევკალიპტებზე ინტენსიური მუშაობა რამდენიმე წლით შეაფერხა. აღნიშნული ზამთრების კრიტიკულად დაბალი ყინვებისაგან გადარჩენილი ევკალიპტები დღესაც დაუზიანებლად ხარობენ და შეიძლება თამამად ითქვას, რომ ეს ეგზემპლიარები დასავლეთ საქართველოს ნიადაგობრივ-კლიმატურ პირობებში უკვე აკლიმატიზირებულია.

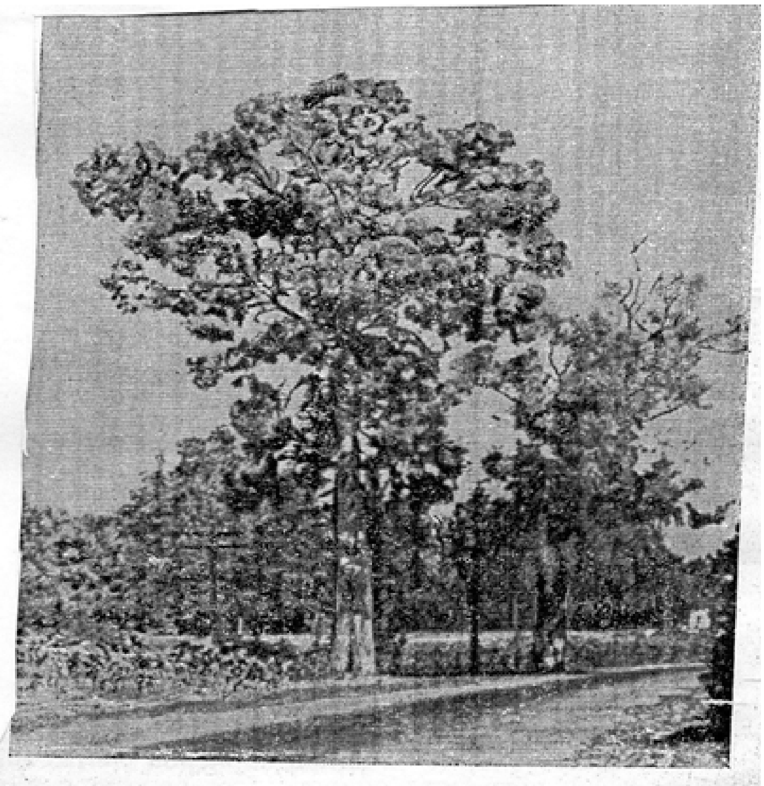

Рис. 1. Эвкалипт в возрасте 67 лет в Чакве (Аджарская АССР). Фото А. Е. Проценко

ევკალიპტების გამოყენება

მარადმწვანე ევკალიპტები უნიკალური დეკორაციული მცენარეებია

ფოთლების ფორმის, წამტაცი შეფერილობისა და სივრცეში ამაყად ატყორცნილი ვარჯის განუმეორებელი სილამაზის გამო, ევკალიპტები მსოფლიოში აღიარებულია, როგორც ერთ-ერთ უმშვენიერეს დეკორატიულ მცენარედ.

ევკალიპტების მწავნე ხეივანში გამვლელი თუ მოსეირნე ადამიანები ძალაუნებურად ხდებიან ამ გასაოცარი სილამაზის თანაზიარნი, რის გამოც მათმა გუნება-განწყობილებამ არ შეიძლება არ განიცადოს დიდი ესთეტიკური სიამოვნება, მით უფრო, როცა ამ მცენარეებთან დაყოვნებას სამკურნალო მნიშვნელობაც გააჩნია.

ევკალიპტების ბიოლოგიური თვისებებიდან გამომდინარე, ამ მცენარის ტოტებზე თითქმის მთელი წლის განმავლობაში ერთდროულად შეიმჩნევა მწიფე კოლოფები, ახალგამონასკვული ნაყოფები და გაშლილი ყვავილები, რომელნიც სასიამოვნო და მიმზიდველი სურნელებით ხასიათდება.

ევკალიპტები თაფლოვანი ყვავილების მქონე მცენარეებია

საქართველო განსაკუთრებული ჯიშის ფუტკრის სამშობლოა, სადაც ტრადიციულად ათასეული წლების განმავლობაში მზადდებოდა საუკეთესო ხარისხის თაფლი და მისი თანმდევი ნაწარმი. მას ისეთი რაოდენობით აწარმოებდნენ და გაჰქონდათ ქვეყნის გარეთ, რომ იგი მოსახლეობის შემოსავლის ერთ-ერთ წყაროსაც წარმოადგენდა. ლიტერატურული წყაროები მოწმობენ, რომ

დასავლეთ საქართველოში ფუტკრის ოჯახები არა მარტო მოსახლეობაში იყო მასობრივად გავრცელებული არამედ, ისინი ტყის ფუღურო ხეების ხშირი ბინადრებიც ყოფილან, საიდანაც ხდებოდა მაღალი ხარისხის თაფლის მოპოვება. ასეთი ფაქტის მომსწრე ჩვენც ვყოფილვართ, როცა სოფლის ხანდაზმული მაცხოვრებლები ტყეში მიდიოდნენ და წინასწარ მოძებნილი და შესწავლილი ფუღურო ხეებიდან თავს მოიპოვებდნენ.

მაგრამ საუბედუროდ ეს საუკუნოვანი ტრადიცია საბჭოთა სისტემის დანერგვის პერიოდში ტყეების მასობრივმა ამოძირკვამ, ველ-მინდვრების გამასივებამ გაანადგურა და მოსპო, როგორც მერქნიანი ყვავილოვანი, ასევე მინდვრის სურნელოვანი ბალახოვანი მცენარეები. ასევე მცენარეებზე პერიოდულად შხამქიმიკატების ხსნარებით შესხურებამ სხვა მწერებთან ერთად მნიშვნელოვნად შეამცირა ფუტკრის ოჯახებიც, ამ პროცესმა თითქმის შეანელა საუკეთესო და საამაყო დარგის -- მეფუტკრეობისა და თაფლწარმოების ინტენსიური პროცესი საქართველოში. ამიტომ ევკალიპტების ტყეებისა და ქარსაფრების გაშენება, სხვა რიგ სიკეთეებთან ერთად, როგორც თაფლოვანი მცენარე, საუკეთესო საშუალება იქნება მეფუტკრეობის დარგის აღსადგენად.

ტრანსპირაციის მაღალი კოეფიციენტი ანუ მისი ტურგორული ძალა

ევკალიპტის ფოთლებს, ნიადაგში არსებული ჭარბი ტენის ტრანსპირაციის დიდი უნარი აქვს. მეცნიერების მიერ სპეციალური ხელსაწყოების გამოყენებითდადგენილია,რომევკალიპტისტოტმა, რომლის ფოთლების წონა 20 კილოგრამამდეა, 24 საათის განმავლობაში, როცა ჰაერის ტემპერატურაა 25-280C, აორთქლა ათეულობით კგ. წყალი. ამდენად მათი ხშირი ნარგაობა საუკეთესო საშუალებაა ჭარბტენიანი ნიადაგებიდან ზედმეტი ტენის მოსაცილებლად. ნიადაგის წყლის ასეთი ინტენსივობით აორთქლების შედეგად, ნარგაობის გარშემო ჰაერის ტენიანობა მატულობს, ხდება პაპანაქება სიცხისას ჰაერის ტემპერატურის დაწევა 3-40C -ით, რითაც ბაღში მოსეირნეები დიდ სიამოვნებას განიცდიან.

ევკალიპტები ფიტონციდური მცენარეებია, ისინი განეკუთვნებიან სამედიცინო-სამკურნალო მცენარეთა ჯგუფს

სამკურნალო და ეთერზეთოვანმა სურნელოვანმა მცენარეებმა დიდი ხანია განსაკუთრებული ყურადღება მიიქცია ისეთი დარგის სპეციალისტებისა, როგორიცაა ბიოლოგები, მიკრობიოლოგები, ფარმაკოლოგები, იმუნოლოგები, ჰიგიენისტები, პულმონოლოგები (მეცნიერება, რომელიც სწავლობს ფილტვების არასპეციფიკურ დაავადებებს, როგორიცაა ქრონიკული პნევმონია, ბრონქიანული ასთმა, ფილტვების კიბო) და სხვა.

ევკალიპტების მრავალ სასარგებლო თვისებათა შორის ერთ-ერთია მისი ფიტონციდურობა, რომელიც ადამიანის ჯანმრთელობაზე დადებითად მოქმედებს, ხელს უწყობს მის ორგანიზმში იმუნოგენური თვისებების გაძლიერებას.

ფიტონციდი ორი სიტყვისგან შედგება პირველი -- ბერძნული piton ნიშნავს მცენარეს, მეორე ლათინური -- cacdoc კი აქროლად, დამცავ ნივთიერებას, რომლებიც თრგუნავენ ბაქტერიების, ვირუსებისა და სხვა უმარტივესთა ზრდა-განვითარებას.

არაერთი მეცნიერისა და მეცნიერთა ჯგუფის მიერ დადასტურებულია, რომ ევკალიპტის ნარგაობის მწვანე მასა, ნელ-ნელა, მაგრამ მუდმივად გამოყოფს ბიოლოგიურად აქტიურ, ტოქსიკური თვისებების მქონე აქროლად ნივთიერებებს, რომლის სივრცეში მოხვედრილი პათოლოგიური ვირუსები და ბაქტერიები იღუპებიან.

... თუმცა ევკალიპტის ერთეული ნარგავების ზეგავლენა გაბინძურებულ გარემოზე, რა თქმა უნდა უმნიშვნელოა. იმისათვის, რომ ეს ღვთიური მცენარე მუდმივად ჩავაყენოთ ადამიანის ჯანმრთელობის ყოველდღიურ სამსახურში, საჭიროა ქალაქებსა და დასახლებული პუნქტების გარშემო გაშენდეს მათი მეტი რაოდენობა, შევქმნათ მწვანე მასის სიუხვე, რაც გამოყოფილ სასარგებლო აქროლად ნივთიერებას სასურველ რაოდენობამდე გაზრდის. ერთი სიტყვით, ფიტონციდური აირის კონცეტრაცია ჰაერში პირდაპირ პროპორციულია ევკალიპტების ნარგაობის სიხშირეზე.

ევკალიპტების მწვანე მასის მიერ გამოყოფილი აქროლადი ნივთიერება გროვდება ნარგავების გარშემო ნისლივით, რომელიც ნიავსა და სუსტი ბრიზების ზემოქმედებით ჰაერთან ერთად ის აღწევს საცხოვრებელი ბინების, საბავშვო ბაღების, სკოლებისა და სხვა საზოგადოებრივ შენობებში და იქ იწვევენ, ყოველგვარი პათოგენური, უხილავი ანტისხეულების წინააღმდეგ მოქმედებას, თრგუნავს მათ და აჯანსაღებს როგორც გარეთა, ასევე შენობების შიგნითა სივრცეს.

ცნობილმა მეცნიერმა ა. კომაროვამ ხანგრძლივი გამოკვლევებით დაადგინა, რომ მცენარეული, კერძოდ ევკალიპტის აქროლადი ნივთიერებებით საბავშვო ბაღის შიდა ოთახების გამდიდრება იწვევს

მათ სტერილიზაციას. ევკალიპტების გარემოცვაში მთლიანად შეზღუდულია გრიპის გამომწვევი ეპიდემიის გავრცელება ადამიანთა შორის. ევკალიპტების ფიტონციდურობა საქართველოში დაადასტურა ბათუმის ბოტანიკური ბაღის მეცნიერ-თანამშრომელმა რ. ს. ჩიჯავაძემ და დღეს, როცა დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიების მნიშვნელოვანი ნაწილი ბუნებრივი ტყეებისაგან გაჩეხილია, როცა ყოველდღიურად გლობალურ ხასიათს ღებულობს სხვადასხვა ვირუსული და ბაქტერიული დაავადებების ფაქტები, შინაური და გარეული ფრინველებისა და ცხოველების ასი ათასობით დახოცვა, როცა მოსახლეობაში იხმარება ტონობით სხვადასხვა ფორმისა და ქიმიური შემცველობის პრეპარატები, ასეთ დროს ევკალიპტების ნარგაობის მასშტაბურად გავრცელება, მოსახლეობის ჯანმრთელობის გამყარების ერთ-ერთი საუკეთესო საშუალება იქნება.

კონკრეტულად თუ ვიტყვით, მაქსიმალურად უნდა გავამწვანოთ ევკალიპტებით ქალაქებისა და სოფლის ტერიტორიები, განსაკუთრებით საბავშვო ბაღები, სკოლები, საავადმყოფოები, დასასვენებელი სახლები, ასევე კერძო საკარმიდამო ნაკვეთების განაპირა ზოლები, სოფლის გზის პირები და სხვ.

საკურორტო ზონის გარშემო ტერიტორიებზე უნდა შეიქმნას ევკალიპტების ნარგაობის მტკიცე ბაზა, სადაც ამ მცენარეების ვარჯის მწვანე მასა შექმნის გაბმულ უქყვეტ სივრცეს, ამ მასის მიერ გამოყოფილი აქროლადი აირი,თანდათან ტერიტორიებიდან გააძევებს სისხლისმწოველ, განებივრებულ კოღოებს, რომლებიც უხსოვარი დროიდან მოსვენებას არ აძლევს მოსახლეობას. გარდა ამისა, ქალაქში ევკალიპტების ხშირი ნარგაობა შთანთქავს ნახშირორჟანგა გაზს და სხვა მომწამვლელ აირებს, გამოყოფს ჟანგბადს ოზონის სახით, ჰაერს ასუფთავებს მტვრისაგან, ახშობს ხმაურს, ახდენს წყლის ტრანსპირაციას, არბილებს ზაფხულის სულისმხუთველ სიცხეს, მის ხეივანში აქროლადი ნივთიერებების გამოყოფის გამო ჰაერის ტემპერატურა 3-40C -ით დაბალია ნებისმიერი სხვა მწვანეთა ხეივანთან შედარებით.

ევკალიპტების მწვანე ხეივანში ხშირად მოსეირნე ფილტვების ანთებით დაავადებული ადამიანები თითქმის იკურნება ამ სენისაგან, რადგან ავადმყოფობის გამომწვევი კოკები ფიტონციდურ გარემოში იღუპებიან. ზოგიერთი მეცნიერის კატეგორიული მტკიცებით, ევკალიპტის ფიტონციდებით ტუბერკულიოზი უფრო დამაჯერებლად იკურნება, ვიდრე ცნობილი ანტისეპტიკური პრეპარატების პენიცილიუმისა და სტრეპტომიცინის მოქმედებით.

როგორც ავსტრალიაში, ასევე სხვა ქვეყნებში მიზნობრივად აშენებენ მეცხოველეობისა და მეფრინველეობის ფერმებს ევკალიპტის ტყის განაპირას, რადგან მის ტყეში ისინი დაცულია სიცხისაგან და სისხლისმწოველი მწერებისაგან.

ევკალიპტების ნარგაობა საუკეთესო ქარსაფარია

ძლიერი ქარების საწინააღმდეგო ღონისძიებათა შორის ევკალიპტების ნარგაობის ქარსაფარად გამოყენება მსოფლიოში აღიარებულია. განსაკუთრებით ეფექტურია იგი ოკეანეებისა და ზღვების სანაპიროებზე განლაგებული ქვეყნებისათვის, სადაც მძლავრ ქარებს ხშირად დამანგრეველი შედეგები მოჰყვება.

ეს ყოველმხრივ ძლიერი, მაღალი ტანის მერქნიანი მცენარე თავისი მძლავრი ფესვთა სისტემით, რომელიც ღრმად ვრცელდება ნიადაგში, უძლებს ძლიერი ქარების ხანგრძლივ დარტყმებს. მსოფლიო პრაქტიკიდან გამომდინარე, გაბატონებული ქარების სიხშირის, სიმძლავრისა და მიმართულების გათვალისწინებით შენდება ევკალიპტების მრავალმწკრივიანი (4, 6, 8 , 10) და მრავალსაფეხურიანი ქარსაფარი ზოლები ან მისი ტყეები, რომელთა სიმაღლე ნიადაგობრივ-კლიმატური პირობებისა და მცენარეთა სახეობების მიხედვით 25-30 მეტრამდე ხოლო ზოგან 80 მ სიმაღლესაც აღწევს, ასეთი მცენარეული ევკალიპტების მწვანე ქარსაცავი კედელი მნიშვნელოვანწილად ასუსტებს სტიქიური ქარების მიმართულ-მოწესრიგებულ ქროლვას და ამცირებს მის მიერ მიყენებულ ზარალს სახალხო მეურნეობისათვის.

როგორც ცნობილია, ჩვენი ქვეყნის შავი ზღვის სანაპირო ქალაქები: ბათუმი, ფოთი, ქობულეთი, გურიის საკურორტო ზონა, ანაკლია და სხვა დასახლებული პუნქტები ხშირად განიცდიან ზღვიდან მონაბერი ციკლონების არასასურველ ზემოქმედებას, რომელიც სხვადასხვა სიდიდის ზარალით მთავრდება, ყოფილა ადამიანური მსხვერპლიც. ეს გარემოება აუცილებელს ხდის უპირველეს ყოვლისა ზემოხსენებული ქალაქების, დასახლებული პუნქტების და კურორტების დასაცავად შავი ზღვის სანაპიროზე ბათუმიდან ანაკლიამდე გაშენდეს ევკალიპტების რამდენიმე მწკრივიანი და საფეხურიანი ქარსაფრები, რაც მნიშვნელოვანწილად შეასუსტებს სტიქიის სიმძლავრეს და ატმოსფეროს გაამდიდრებს ჟანგბადითა და სხვა სასარგებლო აირებით.

ევკალიპტები ყველაზე სწრაფმზარდი მერქნიანი მცენარეა

დარგვიდან მე-5, მე-6 წელს ევკალიპტების სიმაღლე 7-8 მეტრს აღწევს, მსოფლიოში მერქნიან მცენარეებს შორის ყველაზე სწრაფმზარდია. იგი ჩვენში მთელი წლის განმავლობაში მეტ-ნაკლები ინტენსივობით იზრდება. ევკალიპტის ხელოვნური ტყე 18-20 წლის განმავლობაში ჰექტარზე გადაანგარიშებით იძლევა 1000 კუბ. მეტრ დასახერხ მორებს. ასეთივე ოდენობის ხე-ტყის მისაღებად მუხასა და წაბლს 100 წელი სჭირდება. ევკალიპტის მერქანს სიმკვრივის, სიმტკიცისა და გამძლეობის გამო დიდი გამოყენება აქვს, როგორც სამშენებლო მასალას. დახერხილი მასალის გაშალაშინებისა და გაპრიალების შემდეგ, წაბლისა და მუხის მსგავსად, მისი ზედაპირი მოწითალო ფერის ხაზებითა და ნახატებით ირთვება, ამიტომ მასზე დიდი მოთხოვნილებაა ძვირფასი ავეჯის წარმოებაში, ასევე მისგან მზადდება მრავალი სახის სამშენებლო მასალა. ევკალიპტის მერქნისაგან მზადდება მსოფლიოში მაღალი ხარისხისა და ღირებულების ქაღალდები, რომელიც გამოიყენება ფულის ქაღალდის კუპიურების დასამზადებლად.

უკანასკნელ 40-50 წწ. განმავლობაში ევკალიპტები ახალ ქვეყნებში გახდა ეკონომიური სიძლიერის წყარო. ისინი არა მარტო იკმაყოფილებენ თავიანთ მოთხოვნებს მისი ძვირფასი მერქნისაგან და ეთეროვანი ზეთებისაგან, არამედ გარკვეული რაოდენობით საზღვარგარეთაც გააქვთ.

ევკალიპტებზე მეცნიერული მუშაობის შედეგები

1970 წლიდან მე დავიწყე მუშაობა სოხუმის ეთერზეთოვანი კულტურების საცდელ სადგურში უმცროს მეცნიერ-მუშაკად, მაშინ ახალი დამთავრებული მქონდა ასპირანტურა ლენინგრადის მემცენარეობის საკავშირო ინსტიტუტში, სადაც წარვადგინე საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე „კოლხეთის ახალდაშრობილი ნიადაგების ათვისება ერთწლიანი მარცვლეული და პარკოსანი კულტურებით“.

სოხუმის საცდელ სადგურში, მისმა დირექტორმა, სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა ევგენ ჩიქვანაიამ მაშინათვე შემომთავაზა ახალი საკვლევი თემა - დასავლეთ საქართველოს სუბტროპიკულ რაიონებში 1949-50 და 1953-54 წწ. „დაბალი კრიტიკული ყინვებისაგან გადარჩენილი ევკალიპტების სახეობრივი შემადგენლობის შესწავლა და მათი წარმოებაში დანერგვის შესაძლებლობა.“

უპირველეს ყოვლისა თემის შესწავლა დავიწყე მასზე არსებული ლიტერატურული წყაროების გაცნობით, მთელს მაშინდელ საბჭოთა კავშირში. ამ მიზნით მივლინებული ვიყავი თბილისისა და ბათუმის ბოტანიკურ ბაღებსა და მოსკოვისა და ლენინგრადის ცენტრალურ ბიბლიოთეკებში. ორი წლის განმავლობაში დავამუშავე, როგორც სამამულო ასევე, შესაძლებლობის ფარგლებში უცხოური ლიტერატურული წყაროები. ამ სამუშაოების პარალელურად სამი წლის განმავლობაში ექსპედიციებს ვაწყობდი აფხაზეთის, იმერეთის, გურიის, სამეგრელოს და აჭარის რაიონებში, ვსწავლობდი იმ სახეობებს, რომელიც გადაურჩა ზემოთ დასახელებულ წლებში დაბალ ყინვებს, არ დარცენილა არც ერთი უბანი ხსენებული რაიონებისა , სადაც ჩვენი ექსპედიცია ფეხით არ მისულიყოს და არ გვენახა თუნდაც ერთეული ძირებიც კი. თავიდანვე ჩემი ყურადღება მიიქცია ორმა, კარგად გამოკვეთილმა სახეობებმა -- ეს იყო მაღალი 15-30 მეტრის სიმაღლის თეთრი ქათქათა შტამბის მქონე, ულამაზესი ხე-მცენარე, ტირიფისებური ანუ ევკალიპტ ვიმინალისი (E. Viminalisi) და ნაცრისფერი, შედარებით დაბალმოზარდი ევკალიპტ ცინერეა (E. cinerea) . შემდეგში მთელი ჩემი სამეცნიერო და პრაქტიკული მუშაობა წარიმართა ამ ორი სახეობის გარშემო. ლიტერატურული წყაროებიდან ცნობილი იყო, რომ დასავლეთ საქართველოს სუბტროპიკულ რაიონებში 1934 წლიდან 1950 წლამდე დარგული და გახარებული იყო 50 მილიონი ძირი ევკალიპტები, გარდა ზემოხსენებული 2 სახეობისა დარგული და გახარებული იქნა ათამდე სხვადასხვა სახეობები, რომლებიც დაბალი ყინვების დროს უმრავლესობა დაიღუპა. (აჭარის ტერიტორიაზე არ აღგვირიცხავს. ს.ზ.)

1975 წლიდან ტრესტი საქეთერზეთი მთლიანად გადავიდა მოსკოვის „საკავშირო ეთერზეთმრეწვის“ გაერთიანებაში და მათ შორის ჩვენი - სოხუმის ეთერზეთოვანი კულტურების სამეცნიერო ორგანიზაციაც. რა თქმა უნდა, რომელიმე პერსპექტიული საკითხის დამუშავებისათვის ფინანსების მხრივ არანაირი დაბრკოლება არ გვქონდა, ამიტომ ევკალიპტებზეც გაიშალა ფართომასშტაბიანი კვლევა. ამასთან ერთად, მოსკოვმა მოგვცა დავალება - უახლოეს წლებში დაგვემუშავებინა ევკალიპტის პერსპექტიული, მაღალზეთოვანი სახეობებიდან ამონაყარი კულტურის გაშენების მეცნიერულად

დამუშავებული მეთოდები, რითაც მიღწეული იქნებოდა მწვანე მასის მაღალი მოსავლის მიღება და მისგან ევკალიპტის ძვირფასი ეთეროვანი ზეთის წარმოება. ამით უნდა დაკმაყოფილებულიყო მაშინდელი საბჭოთა კავშირის მზარდი მოთხოვნილებები ევკალიპტის ეთეროვან ზეთებზე.

საქმე ის გახლდათ, რომ ეთერზეთოვანი კულტურების წარმოება, როგორც საქართველოში, ასევე შემდეგ მთელს საბჭოთა კავშირში უფრო წამგებიანი იყო. ამ დანაკლისის შესავსებად, დასავლეთ საქართველოში განლაგებულმა მეურნეობა - ქარხნებმის დირექტორებმა მოახერხეს, თხოვნა-მოლაპარაკება რაიონის ხელმძღვანელობასთან, რათა ნება დაერთოთ იმ ევკალიპტებისაგან მწვანე მასის დამზადებისა, რომლებიც თავიანთი სილამაზითა და ახოვანებით ალამაზებდნენ რ-ნის ბაღ-პარკებს,სოფლი გზისპირებს და სხვ. მოხდა გაუთვალისწინებელი, არასასიამოვნო შემთხვევა: ყოველ რაიონში აღმოჩნდნენ ისეთი მცოცავები ევკალიპტების ხეებზე, რომლებმაც მთლიანად ჩამოჩეხეს ყველა ტოტები და კენწეროს ქოჩორიც კი გადაჭრეს! მართალია მომდევნო წლის სავეგეტაციო პერიოდში ასეთმა გადაჩეხილმა ევკალიპტებმა კი ამოიყარეს, თუმცა ისინი ფორმით დაემსგავსა პირამიდალურ კიპაროსებს, მაგრამ დაბალ ყინვიან ზამთარში, ასეთი გაშიშვლებილი ევკალიპტების უმრავლესობა ძირამდე გაიყინა, ხოლო ის მცენარეები გადაურჩა დაღუპვას, რომლებსაც მწვანე ტოტები შერჩათ ზამთარში. შემდეგმა შესწავლამ გვიჩვენა, რომ ევკალიპტები, როგორც ტროპიკული და სუბტროპიკული კლიმატის წარმოშობის მცენარე, ზამთრის ყინვების დროსაც, როცა ჰაერის ტემპერატურა თბება მზის სხივებით, +5 -100C მცენარეში მცირედ, მაგრამ მაინც მიმდინარეობს წვენთა მოძრაობა, ხე როგორც ცოცხალი ორგანიზმი უფრო გამძლეა ღამის დაბალი ყინვებისადმი, ვიდრე ის ხეები, რომლებიც მთლიანად გასხვეპილია მწვანე ტოტებისაგან და წვენთა მოძრაობა აბსოლუტურად არ მიმდინარეობს. იმისათვის, რომ მრავალი კრიტიკული ყინვებისაგან გადარჩენილი ევკალიპტების უძვირფასესი ხეები შეგვენარჩუნებინა შემდეგისათვის, ჩვენ გაზეთ „კომუნისტის" საკუთარ კორესპონდენტთან, იოსებ გობეჩაიასთან ერთად დავიწყეთ უკომპრომისო ბრძოლა გადარჩენილ ევკალიპტებზე იმ ვანდალური მოპყრობის წინააღმდეგ, რასაც იმ დროს ადგილი ქონდა დას. საქართველოს სუბტროპიკულ რაიონებში, რასაც ზოგიერთი რაიონის ხელმძღვანელიც კი გადაყვა მისი სიჯიუტის გამო.

როგორც ზემოთ ავღნიშნეთ 1975-დან სოხუმის ეთერზეთოვანი კულტურების სამეცნიერო ორგანიზაცია გადავიდა მოსკოვის საკავშირო ეთერზეთმრეწვის გაერთიანებაში, რომელსაც ჰყავდა თავისი სამეცნიერო საბჭო. როდესაც აღნიშნული საბჭო გაეცნო ჩვენი საცდელი სადგურის მეცნიერული კვლევის შედეგებს, მე შემომთავაზეს ავსტრალიაში რამდენიმე თვით გამგზავრება, რათა ადგილზე შემერჩია დასავლეთ საქართველოს სუბტროპიკული რაიონების ნიადაგურ-კლიმატური პირობების შესატყვისი სახეობების შერჩევა და ჩამოტანა, რა თქმა უნდა თესლის სახით. მაგრამ მე ამ შემოთავაზებაზე უარი ვუთხარი, რადგან იმ პერიოდისთვის მე დათვალიერებული და შესწავლილი მქონდა თითქმის ყველა სახეობა და სახესხვაობა, აფხაზეთის, სოჭის, სამეგრელოს, იმერეთის და გურიის რაიონებში, რომლებიც 1949-50, 1953-54 წწ დაბალ ყინვებს გადაურჩა. შესწავლის შედეგად გამოვლინდა ყინვაგამძლე და მაღალზეთოვანი ფორმები, რომლებიც უკვე მთლიანად აკლიმატიზირებულნი იყვნენ . ძირითადად ჩვენს მიერ შერჩეული იქნა ორი სახეობის ევკალიპტი -- ტირიფისებური ანუ ვიმინალისი (E. viminalis) და ნაცრისფერი ანუ ცინერეა (E. cinerea). ტირიფისებური ევკალიპტი ძირითადად გამიზნული იყო სამერქნე ტყეების, ქარსაფარი ზოლების გასაშენებლად ქალაქისა და სოფლის დასახლებული ადგილების, გზისპირების გასამწვანებლად.

ევკალიპტ - ცინერეაზე ფართო მასშტაბიანი ცდები წარმოებდა, მისი ამონაყარი კულტურებიდან მწვანე მასის სტაბილური მოსავლის მისაღებად და ეთეროვანი ზეთის საწარმოებლად. ჩვენს მიერ შესწავლილი იქნა მოსავლის აღების ოპტიმალური ვადები, ამონაყარი კულტურის პლანტაციების გაშენებისათვის კვებისოპტიმალურიარე.მართალია რუსული სამეცნიერო ჟურნალები და სამეცნიერო ბიულეტინები სავსე იყო ამონაყარი კულტურის შესახებ უამრავი მეცნიერული შრომებით, მაგრამ სტაბილური ამონაყარი კულტურის პლანტაცია არსად არავის არ შეუქმნია. ყოველი ასეთი პლანტაციები მე-3, მე-4 წელს ფესვებიანად ლპებოდა და იღუპებოდა. ჩვენს მიერ შექმნილი ამონაყარი კულტურა ევკალიპტ-ცინერეასი, ათი წლის განმავლობაში ყოველწლიურად იჭრებოდა და იძლეოდა მწვანე მასის რეკორდულ საჰექტარო მოსავალს - 22-25 ტონას, ასევე ზეთის გამოსავალიც სარეკორდო იყო ტონიდან 20 კგ-მდე. მეცნიერული გამოკვლევებით მიღებული შედეგები 100 %-ით ამართლებდა წარმოებაში დანერგვისას. გადამამუშავებელი ქარხნები ერთი ტონა მწვანე

მასიდან 20 კგ ზეთს ღებულობდა, ხოლო ჰექტრიდან 400 კგ-ს. გასული საუკუნის 80-იან წლებისათვის ჩვენი საცდელი სადგური დაუქვემდებარეს სიმფეროპოლის ეთერზეთოვანი კულტურების საკავშირო ინსტიტუტს, როცა ჩემი გამოკვლევები და წარმოების დანერგვის შედეგები განიხილეს სამეცნიერო საბჭოზე, მის დასაზუსტებლად გამოიყო სპეციალური კომისია, რომელიც 1 თვის განმავლობაში ეცნობოდა დასავლეთ საქართველოში, როგორც ლაბორატორიულ, ისე საველე ცდების შედეგებსა და წარმოებაში დანერგვის ეფექტს. შემოწმების შედეგები კომისიამ მოახსენა დიდ-გაფართოებულ საბჭოს, სიმფეროპოლის საკავშირო ინსტიტუტში, (1970-82 წწ). კომისიის მუშაობის შედეგები მთლიანად დადასტურდა და ჩემი 12 წლიანი მეცნიერული მოღვაწეობის მიღწევები.

აფხაზეთისა და სამეგრელოს რაიონებიდან ჩემი მეთოდით გაშენებულმა ამონაყარი კულტურის პლანტაციებიდან 5 ტონაზე მეტი ევკალიპტის ეთეროვანი ზეთი იქნა მიღებული, რაც რა თქმა უნდა სარეკორდო მონაცემები გახლდათ.

ჩემი მაღალი შედეგების გამო, სიმფეროპოლის საკავშირო ინსტიტუტმა რამდენიმე მოწვევა შემომთავაზა, ევროპის სხვადასხვა სამეცნიერო კონფერენციებზე მონაწილეობის მისაღებად, მაგრამ ცნობილი მიზეზების გამო ყველაფერი სისტემის ნგრევით დასრულდა, რასაც დარგზე მუშაობის შეწყვეტა მოჰყვა. თუმცა არც შემდგომ წლებში შემიწყვეტია ჩემი მოღვაწეობა ევკალიპტებზე. როგორც ცნობილია საქართველოში ეთერზეთოვან კულტურებზე მუშაობა თითქმის შეწყდა, მაგრამ 2000 წლიდან მას ჩაენაცვლა გერმანული ფირმა „ფაზის ფლენთი“, რომლის ოფისის ცენტრი მდებარეობს ქ. თბილისში, ჭავჭავაძის პროსპექტზე, ვისოლის შენობასთან. მან მიწები შეიძინა მთელს სქართველოში ეთერზეთოვანი კულტურების გასაშენებლად და ზეთის საწარმეობლად. მე მიმიწვიეს მთავარ სპეციალისტად, დიდი ბაზა ქონდა ზუგდიდში, ხობისა და სენაკის რაიონებში, სანერგე მეურნეობა სოფ. ცაიშში. მე მათ გამოუყვანე 200 ათასამდე ევკალიპტის ნერგები, რითაც ხობის რ-ნ სოფ. ხეთაში გავუშენე 15 ჰექტარი ამონაყარი კულტურის პლანტაცია და ქარსაფრები. მწვანე მასის მოსავლის გადასამუშავებლად გერმანიიდან ზუგდიდის რ-ნ სოფ ონარიაში ჩამოიტანეს და დაამონტაჟეს ეთერზეთების გამოსახდელი უახლოესი ტექნიკით აღჭურვილი ქარხანა. საიდანაც პირველსავე წელს ერთ ტონამდე ეთეროვანი ზეთი იქნა მიღებული.

ჩვენ დღესაც შენარჩუნებული გვაქვს ევკალიპტების ძვირფასი თვისებების მქონე სადედე მცენარეები, საიდანაც შესაძლებელია მილიონობით სტანდარტული ნერგების გამოყვანა. ქვეყანას ძალიან დიდ სარგებლობას მოუტანს ევკალიპტის ტყეების გაშენება სამერქნედ, რაც მთლიანად დააკმაყოფილებს მოთხოვნებს სამშენებლო მასალებისადმი. ასევე ხელი უნდა შეუწყოთ დასავლეთ საქართველოს რაიონებში ევკალიპტებიდან მაღალი ხარისხის ქაღალდის წარმოებას, რომელიც მსოფლიო პრაქტიკაში დიდი ხანია დაინერგა.

ევკალიპტების ძვირფასი ეთეროვანი ზეთები

ევკალიპტები ძირითადად ფოთლებში, ხოლო ნაწილობრივ კანში და ახალგაზრდა ტოტებში შეიცავენ ძვირფას ეთეროვან ზეთებს, რომლებსაც გამოყენების მიხედვით ყოფენ სამ ძირითად ჯგუფად:

ფარმაცევტული, რომლის ძირითადი კომპონენტია ცინეოლი. მედიცინაში მას იყენებენ ანტისეპტიკური პრეპარატების დასამზადებლად, პათოგენური ვირუსებისა და ბაქტერიების საწინააღმდეგოდ და სხვ.

პარფიუმერული ზეთები, რომლებიც შეიცავენ კომპონენტებს: ციტრანელოლს, გერანიოლს, აცეტატს, პინენს და სხვ. ეს ზეთები ძირითადად გამოიყენება პარფიუმერულ-კოსმეტიკური ნაწარმის დასამზადებლად, როგორიცაა დუხები, ოდეკალონები, სუნამოები, საპონი და სხვა სურნელოვანი საშუალებები.

ტექნიკური მიზნებისათვის, ეს ზეთები შეიცავენ კომპონენტ-ფილანდრენს, გამოიყენება მეტალურგიაში და ტექნიკაში. მისგან ამზადებენ განსაკუთრებული ხარისხის და გამძლეობის საღებავს, გამოიყენება გემების წყალქვეშა ნაწილების შესაღებად, რომელიც ოკეანეებისა და ზღვების მლაშე წყლებში ათეული წლობით იცავს მათ.

ევკალიპტი ოთახის კულტურა

ამჟამად გაბინძურებული ატმოსფეროსაგან თავის დასაღწევად აუცილებლად მიგვაჩნია ინდივიდუალური საცხოვრებელი სახლების, ბინებისა თუ სამუშაო ადგილების ხელოვნურად გამდიდრება ანტისეპტიკური ნივთიერებებით.

ჩვენში ყველაზე ეფექტურ ღონისძიებად უნდა ჩაითვალოს ევკალიპტების ბუჩქების შეტანა საცხოვრებელ ბინებში, საბავშვო ბაღებში, სასწავლო

კორპუსის აუდიტორიებში, ოფისებში და სხვ. სადაც ადამიანები თავის სიცოცხლი უმეტეს დროს ატარებენ. როგორც ზემოთ იყო საუბარი ოთახში ევკალიპტის ბუჩქი, მის გარშემო სივრცეში მეტ-ნაკლები ინტენსივობით გამოყოფს ანტისეპტიკური ნივთიერებებით გამდიდრებულ აირებს, რის წიაღშიც მოხვედრილი სხვადასხვა დაავადებების გამომწვევი ბაქტერიები და ვირუსები ისპობა. განსაკუთრებით ეს პირობები ეფექტურია გრიპის გამპომწვევი ვირუსების მიმართ. ჩვენ გვაქვს შესაძლებლობა თბილისის, რუსთავის, ქუთაისი და სხვა ქალაქების ყოველ საცხოვრებელ ბინებში მივაწოდოთ პლასტმასის ქოთნებში ასეთი ნახევარი მეტრის სიმაღლის ევკალიპტის ბუჩქი, რომლის ეფექტური მოქმედება 2-3 წლით განისაზღვრება.

ოთახში ბუჩქის განთავსების პირობები:

ა) ბუჩქი უნდა დაიდგას ფანჯარასთან ან კარებთან განათებულ ადგილას (სინათლის მოყვარულია);

ბ) ოთახში ოპტიმალური ტემპერატურა +100 C -ზე მაღალი უნდა იყოს, რათა ბუჩქის ცხოველმოქმედება გააქტიურდეს;

გ) მორწყვა -- ზაფხულში ყოველდღე, ერთი ან ორი ჭიქა სუფთა წყლით. (მჟავე ან მლაშე რეაქციის წყალი მომაკვდინებლად მოქმედებს), ზამთარში ყოველ მესამე დღეს 2-2 ჭიქა;

დ) ფოტოსინთეზის ეფექტირად წარმართვისათვის თვეში ერთხელ ევკალიპტების ფურცლები უნდა გაირეცხოს სუფთა წყლით. პულივიზატორის გამოყენებით.

დასკვნა

როგორც ზემოთ ავღნიშნავდით, ევკალიპტები მრავალმხრივი გამოყენების მერქნიანი მცენარეა, რომელიც სხვა ადგილობრივი ფლორის წარმომადგენლებთან ერთად უაღრსად აქტიურ როლს ითამაშებს მოსახლეობის ცხოვრებაში.

მათგან გამოვყოფდით ევკალიპტებიდან ტყისა და ქარსაფარი ზოლების გაშენებას, რომელიც უახლოეს 20-25 წლების განმავლობაში, რაიონისა და სოფლის მოსახლეობას დააკმაყოფილებს მათთვის საჭირო რაოდენობის ხე-ტყის მასალით. ტყის გეგმიურ ჭრასთან დაკავშირებით დაგროვდება მწვანე მასის დიდი რაოდენობა, რაც ევკალიპტის ძვირფასი ეთეროვანი ზეთის წარმოებისათვის იაფფასიანი ბაზა იქნება. ასევე ტყე და ქარსაფრები დაიცავს როგორც სახელმწიფოებრივ დიდ ხეხილის პლანტაციებს, ასევე მოსახლეობის წვრილ მეურნეობებს ძლიერი ქარების მავნე მოქმედებებისაგან. გარდა ამისა ტყე იქნება, როგორც შინაური, ასევე გარეული ცხოველების და ფრინველების თავშესაფარი ალაგი, სადაც ისინი დაცული იქნებიან მკბენარა მწერებისაგან (კოღოები და სხვა სახის სისხლისმწოველი მოსკიტებისაგან).

ტყეში და ტყის გარშემო სივრცეებში ხდება ჰაერისა და ნიადაგის ტენის რეგულ;ირება, ჰაერის გამდიდრება, გამაჯანსაღებელი ფიტონციდური აირებით. ტყე მოსახლეობის უპირველეს მოთხოვნას შეშაზე, სარებზე და წნელზე სრულად დააკმაყოფილებს.

The issues of language barriers in international communication

Ekaterine Lomia
Master student of University of Porto, (Portugal)
Faculty of arts: history, international relations and cooperation
Contact information: +351 935 110 118
eka_lomia@yahoo.com

Abstract

The present article describes the role and importance of communication in international relations. More concretely, it refers to one of the main issues of international communication - language barrier.

Today, we are living in a society of cultural diversity due to globalisation. As our world is becoming more and more connected, the value of intercultural relations is increasing greatly. People are more frequently involved in situations where connections among them are highly required. When societies from different nations interact with one another, cultures and social groups create international relationships. People, of different origin, religious, ethnic, educational background share information, exchange ideas, make a various interpretation and understanding of all the circumstances which is considered highly acceptable for their culture and philosophy.

As mentioned before, one of the main obstacles that surround international communications is language barrier. Since, language itself presents a key element of effective communication the question of language barrier is getting more and more problematic, lately.

The objective of the article is to emphasize the main challenges and perspectives of the mentioned issue of International communication and find a solution to the problem, respectively.

ახალი ეკონომისტი THE NEW ECONOMIST

Introduction

21st century is the epoch of digital revolution, global economic prosper and success, the era of great scientific and technological achievements. In the 21st century, Marshall McLuhan's ideology of a "global village" is not considered an abstruse idea, but the real fact. Technological changes turned the world into a small planet to inhabit. Cutting-edge jets carry people from one part of the world to another at an amazing speed, which obviously reduces the distance between people of different cultures and societies.

In the era of global revolution the significance of communication, on an international level, has increased greatly. The role of language has become more and more valued and appreciated. Language is what separates human from other animal species and what makes us to maintain our individual uniqueness. Language is a principal element to a person's self-identity. It gives the possibility to a person to express emotions, share feelings, stories. It is defined as the main mechanism that allows us to communicate. Language is more than communication tool. [4, pp. 2].

The total number of languages in the world is more than 7000, but as Wikipedia shows us, it is practically unknown the exact amount languages, existing. After thousands of years of evaluation we reached the age of globalisation. Although, mankind still has some kind of borders that cannot be overcome by the powerful internet, electronic mail or other means of communication. Language is still an important barrier in communication and translations is absolutely required and helpful for the successful communication. Translation is a cultural fact as well, we cannot differentiate language from culture and translation gives us an opportunity to cross the borders, increase the level of understanding etc.

According to Collins English dictionary (1991) language barrier is the absence of communication between people of different languages. Although, it is worth noting that the language barrier might also occur among the societies of the same culture. From this point of view the subject is extremely problematic and one of the most serious issues of international communication.

The role of communication in intercultural relations

History teaches us that culture is an extremely changeable phenomena due to internal and external influences. International communication is the most valuable quality for everyone who belongs to the part of international society. Communication is an extremely challenging process. The importance of the international communication is getting more and more valued, lately. Today's business environment, which is apparently, in its competitive edge, reaches the peak of development. Business creates excellent intercultural interaction among the different nations of the world. People are negotiating about the different issues of primary importance, signing contracts, giving presentations. All these are essential tools in the era of massive development and revolution of the 21st century. Obviously, communication is the fundamental basis all kinds of human relationships. While modern technology has made it easier for us to communicate with people coming from different part of the world, such interactions might be difficult if we do not know how to deal with the people and cultures different from our own.[9]

The United States is a clear example of international communication, as thousands of people migrate to the States yearly and they have a great opportunity to get to know and communicate with people of different cultures, values, and customs. International communication also increases our knowledge and awareness and helps us to adapt in various societies, teaches us to understand the positive and negative sides of the culture in many ways.

Communication is the successful form or interacting when the both parties understand the message of each other properly. "A good interpersonal communicator, therefore, need to be aware of issues surrounding the concept of identity. Before we can communicate with people who are different to ourselves, we need to understand something about how they present themselves as being or belonging to certain groups". [3, pp. 19] It should also be emphasized that the form of making a communication differs from culture to culture. Some cultures are quick to build the relationships and getting the main points easily, while some of them are comparatively slow in understanding the facts and even need the support of another person greatly.

The main issues that surrounds international communications are divided into following aspects: Language barriers, cultural diversity and ethnocentrism.

In the article I am concentrating on studying the issues of language barriers in communication.

The issues of language barrier in communication

The tower of Babel In Babylon in the book of Genesis explains the origin of different languages of the world. After the great flood, the humanity was speaking the same language. In Babylon (Mesopotamia), People forget the punishment, sent to the world by the sign of flood, from the God and their conceit and egoism reached to the complete level of arrogance and they became so egoists that they decided to build the tower so that it could reach the heaven. God confounded their words, so that they could not understand each other. People started speaking different languages and as a result they could not reach the main point of understanding. They ceased building the tower. God scattered them all the earth. Therefore, created different languages, different dialects and tongues. (Genesis 11:1-9).

Within the project of the United Nations, that promoted the excellent opportunities of getting high education, for youth living in less educated and far away districts of the different parts of the world, the requirements for registration has been the following: good knowledge of a computer, the certificate of a secondary education school and good knowledge of English. We can take many examples of different cases which would highlight the importance of English language in 21st century. Around 500 million people speak English nowadays as their mother tongue, including the United States, Great Britain, Australia etc. without doubt, English is becoming the language of science and technology, "Lingua franca".

Other widely spoken languages such as: Hindi, Spanish and Arabic also play an important role in international communication, but their influence from the globalisation point of view, is much less than the influence of English. "English is the de facto language of international communication today" [8, pp.153].

What happens when the problem arises connected with the language barrier? When language becomes the main interfering element in communication? The language barrier can occur among the people of the same culture as well as from the intercultural point of view. If two people, holding a conversation, do not speak the same language or do not have any language in common in which they both speak, there is not any sense of interacting with each other. For instance, an American person goes to India, he does not know Indian language and the majority of the people in India do not speak English. Obviously, communication in such a case is absolutely ineffective and worthless (unless

the person uses mimes and gestures to make the people get his message).

Of course, the language does not make the difference in perceptual world. We all have the same basis of thoughts, changing the ideas, opinions but we have different languages of expressing them. After all, the house might be "სახლი" in Georgian, "дом" in Russian, "casa" in Portuguese but what is the main idea is that we all perceive the house in the same way [5, pp. 221]. As English has been recognized the worldwide language, the significance of the language in communication increases enormously, but what happens to societies who do not speak English as a native language? The problem arises even if they speak English as a second or third language, as the variety of the languages is unlimited. The language as a "living organism" makes significant changes daily. The process is unfinished as long as the language is existing.

The language barrier becomes even more complicated issue when it comes to abbreviations, idioms, slangs, barbarisms, jargons. We can take an example of the internet abbreviation "lol". When the abbreviation first appeared in a language, it used to mean "lots of love". After a certain period of time the meaning has changed to "laugh of loud". For a person, not being aware of the changes or not knowing English well, using the abbreviation might cause serious confusion, if he receives the message "lol" with the meaning of lots of love but another person interprets it with "laugh out loud".

English language is totally rich and outstanding in terms of idioms. They all require the knowledge and the level of understanding from the side of a speaker and receiver. English person uses the following idioms a lot: "hang on"-with the meaning of wait, "you are full of beans"-with the meaning of you are full of energy, "I really dig your new style"-with the meaning I really like your new style. Above mentioned idioms might be very confusing for those do not speak English well.

Jargons are special combination of words which are widely used in everyday, informal communication. They become even more complicated when talking about a specific profession.[10] For instance, the jargons used by a doctor will never be the same as those used by a lawyer and if those two people of different professions start talking using professional vocabulary, they definitely will not understand each other. It causes a language barrier too. The same barrier occurs when talking about slangs in a language, for example the word "grass" expresses marijuana in other words. For people, who do not know it, the word might become a question of misunderstanding as well. Many languages have more than two or three meanings at the same time, if the person does not have high level of literacy in a specific language it could be serious problem while making a conversation. Literacy is "not in isolated bits of knowledge but in students' growing ability to use language and literacy in more and broader activities" [6, pp. 202]. Literacy and education automatically increases a person's ability to use complicated, high level, advanced vocabulary. The person, having low competence in language might not understand a number of difficult words that lead them to misunderstanding as well. Grammar and spelling also become a barrier for people in many cases. Incorrect spelling and pronunciation of the words cause huge misunderstanding. For example the words "heat" and "hit", "eat" and "it" "meal" and "mill". In case a person pronounces them incorrectly the meaning of the word is changing completely. Another case are the words with exactly the same pronunciation but different meanings are like "peace" and "piece", in this case, the receiver gets the right meaning of the word from the context.

The variety of accents makes it difficult to communicate even for people speaking the same language. I remember, how my English friend was complaining about the "language" Scottish people were speaking, according to him Scottish people have a tendency to speak with extremely specific, incomprehensible accent. I also remember my astonishment when he told me, he could not understand the Scottish person in the street at all and seemed very irritated about the fact. We see the similar barrier in case of China which is one of the largest countries in the world. China has many dialects, including Cantonese and Mandarin dialects. It is quite known fact that people speaking with the Cantonese dialect find it extremely hard to understand people speaking with Mandarin dialect. We can take the same example from India.

Norma Mendoza-Darton, famous anthropologist and a professor at the University of California in one of his works gives us an example of a language barrier, caused between the teacher of Biology and the parent of one of the pupils at school.

"When I first came to Sor Juana, I was not doing well in biology. My mum talked to my teacher about it. My mother has a very thick Spanish accent. When she asked my teacher what was wrong, re replied that…my junior high probably did not prepare as well as others for this course. When my mum said that I went to a prestigious school and I had 4.0 he said…"oh, Oh. Laurie's your daughter? I'm sorry, I thought you were someone else's mother". My teacher made an obviously racist assumption that because my mother was Hispanic I went to an inferior junior high and that was the reason for my problems in Biology". [5, pp. 219]

In this specific situation, both, the teacher and parent

could communicate English easily, but the misunderstanding has been caused by the "way" the language was spoken. Parent's specific accent lead the teacher to a confusion which made her thinking absolutely wrongly about the student's academic evaluation, her social class in society etc.

United States of America and United Kingdom are two countries of different cultures, traditions, way of life, thinking etc. but they have the biggest thing in common-language. Both countries are using English as an official language. Obviously, the differences in languages are enormously huge. Conservative Brits, raised to speak the queen's language, find it almost impossible to understand the English of liberal, radical Americans. Huge difference in languages became even the matter of numerous jokes. Italian man is boosting in Rome that he speaks four languages, Italian, French, English and American.[11] Americans have their own variation of English of many of the nouns they are using daily, which without doubt, creates a language barrier for not only British person in America but also for the rest of the world. People find themselves in a great confusion and feeling lost, in terms of language when they arrive to America. They might assume, they speak English and can communicate the language easily but America is "offering" them absolutely new interpretation of the words, phrases, idioms, slangs etc.

The social science has directly focuses on languages and their role to international communication. Language is a complex system which identifies different components within the same language in a broader sense. [12] The main aspects of the language are defined as the combination of perception and thought. In is worth nothing that some anthropologists think the specific language, someone speaks, simply shows us his or her understanding of the world, in other words, how he sees the world. Arabic, Chinese, Indian people have the different perceptibility of the universe, greatly depending on the language they speak. Communication diversity and language barrier creates huge problems for the modern society. Especially, in the epoch of technological and scientific revolution. Language barrier is and always will always be the main issue connected with the effective communication as long as the languages are existing in the universe, which, on the other hand, is an endless process. Psychologists suggest the following advice that should be taken into account in order to overcome the language barrier. They are as follows: [13]

- Speak slowly and clearly: We should separate the words from each another carefully, in order our accent not to be incomprehensible for the listener.
- Always show respect for the local language: Very important aspect of communicating with foreign people, effectively. As by showing our appreciation and respect to the culture of the local people, we increase the level of trust and belief from their side and they will not be suspicious to us anymore.
- Know which language is spoken: We should learn carefully the languages, people communicate in a specific country before arriving there, as, in one country a number of languages can be spoken.
- Make an effort to learn some words and phrases of importance: It will help us much in the long run. We should try to learn how to say "good morning", "good bye", "hello" etc. on a target language.
- Use technology, carry a notebook: If we have a smartphone, it is a good idea to download a language app of local words and phrases or in case we need using a specific word in a shop, or in the street, we can use the Google translator as well. 21st century is offering us various opportunities to overcome a language barrier in some ways.
- Learn local customs: we should be aware of how the locals behave. Try to learn beforehand what is insulting or likeable for the culture of a target country. For example, in India we should not point with our feet and in Japan we should try to avoid entering a house with our shoes on. They assume it with a serious insult obviously.
- Use gestures wisely: using gestures might be really helpful to convey what we want to say but using it should be appreciated as long as we are respectful. e.g. France and Italy are countries in which using gestures is considered a normal thing even in everyday relationships, as they are considered being "emotional" nations, they really find it useful in certain circumstances. We cannot say the same for the Indian, Chinese or Japanese cultures. For them, it might be considered inappropriate.
- Ask for clarification: we should make sure that we understand the information correctly and never pretend that what we have been told is absolutely clear for us, even in reality we really did not get the point. Misunderstanding of the conversation might lead us to a more serious, shameful situation than asking for clarification.
- Avoid using idioms, slangs, jargons: English has many idioms and their understanding is extremely complicated process for someone does not speak English well, as the idiom "hit the floor running" might cause a blank expression on the face of a person we are having a conversation with.
- Don't be too sensitive: we should remember, we are a foreigner in a foreign country. The local people might use some gestures or make comments about our low competence or our inability to communicate in their own language.

Language barrier still can be overcome if the person understands exactly what to do about. Psychologists and

anthropologists emphasize the importance of the above mentioned advises and suggestions to make it easier for us to overcome the problem.

Cross-cultural communication

1. High and low communication contexts;

2. Polychronic and Monochronic cultures

The primary and the most important way in which the cultures differ from one another in terms of communication style is the high context and low context communication. The concepts of high context and low context designate how people communicate in different cultural society. According to Edward D. Hall "A high context communication is in which most of the information is either in the physical context or internalized in the person, while very little is in the coded, explicit, transmitted part of the message". [2, pp.78] . In other words, high context implies that lots if information that is simply unspoken is totally understood during the conversation. Whereas low context implies that the main information is transferred through the message and nothing is implicit or hidden beyond it.

Saudi Arabia is a classic example of a high context culture. People in long-term relationships, as usual, communicate in this form of exchanging ideas. They understand the messages of one another without any verbal form of communication. For instance, a person should send his partner the message of "it is time to go home" with only one glance at her. It is a clear example of non-verbal communication that high-context societies belong to. "Low context communication is when the mess of the information is vested in the explicit code" [2, pp. 78]. The classic example of low context communication is the culture of the United Kingdom. In the country, people are bound to have short-term relationships and they are especially careful to follow the rules properly. "The difference between the high context and low context cultures can cause communication difficulties, even more when the participants share the same mother tongue". [7, pp. 44].

High context and low context communications play a key role in international relations. Especially, when it comes to the society, or groups of people we do not have any close relationships with. For instance, at the workplace we meet the people of absolutely from absolutely different cultures. Knowing which culture they belong, will help us to build a relationship with them effectively. From this point of view Hall's ideology is enormously helpful in many ways.

Below is the list of some characteristics, typical for the high context and low context cultures: [14]

High Context	Low Context
❖ Indirect and implicit messages	❖ Direct, simple and clear messages
❖ Polychronic	❖ Monochronic
❖ High use of non-verbal communication	❖ Low use of non-verbal communication
❖ Low reliance on written communication	❖ High reliance on written communication
❖ Use intuition and feelings to make decisions	❖ Rely on facts and evidence for decisions
❖ Long-term relationships	❖ Short-term relationships
❖ Relationships are more important than schedules	❖ Schedules are more important than relationships
❖ Strong distinction between in-group and out-group	❖ Flexible and open

High context and low context cultures as usual have the direct connecting chain with the polychromic and monochromic cultures. In "silent language" Edward Hall used the terms "polychromic" and "monochromic" to define the differences among cultures in terms of time. According to him, monochronic cultures have a tendency to do one thing at a time. They don't consider factors connected with the time as long as they are stick to their work maximum

while, polychromic cultures, on the other hand, like to do many things at the same time as they really find themselves motivated to do various things simultaneously. Cultures, such as: the United States of America, Canada belong to monochronic cultures as distinct from the people of Latin America or sub-sahara Africa who have a deep tendency to live in polychromic culture. Misunderstanding between the two types of people is created especially if they have "common work", like the same business, as they almost never understand each other's values and priorities.

Below is the list of some preferences of the people belong to polychronic and monochronic societies. [15]

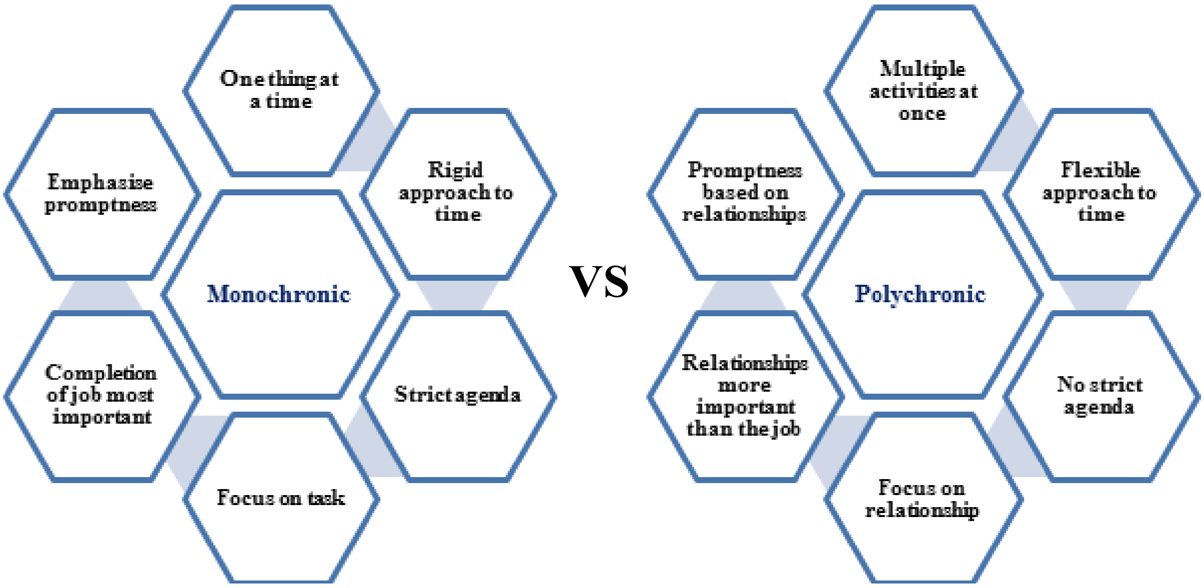

Verbal and non-verbal communication

All forms of communication could be divided as verbal and non-verbal communication. Verbal communication is the process of exchanging the opinion either orally or in a written from. Therefore, verbal communication is divided into written and oral forms.

Verbal communication occurs while having face-to face conversations, interviews, reports, letters, emails etc. Any language, consisting the letters and alphabet belongs to the verbal form of communication. For instance, in the English alphabet the letters are the set of symbols that represent sounds. The letters alone do not give us any significance but if we combine them they become absolutely meaningful. For example (h-o-r-s-e), the letters do not represent any sense but if we say "horse" with the combination of letters, we say the name of an animal. Therefore, by using specific symbols we can easily express our thoughts and ideas. Symbols do not have any connecting link with the words they represent, the letters in a word "horse" do not express any sound or behavior that horse makes, they are used as a tool to form a word. We can also express our thoughts or simply communicate with people without using any oral or written form of communication. It is called, non-verbal communication.

Non-verbal communication is the way of sending and receiving messages without words, in case it becomes necessary. Non-verbal communication occurs when people are using gestures, direct eye contacts, smile, some body languages which defines various things. In other words, it is taking place in a situation where there is no necessary or helpful using the words. Non-verbal communication does not follow any rules, its roots are coming right from the far childhood, acquired by a person even without realizing it. it should also be emphasized that the role of non-verbal communication is very huge, depending on a particular situation. Non-verbal communication is deeply bound into the culture as different cultures represent the non-verbal form of communication differently. From this point of view, the use of non-verbal communication simply depends on the culture, it should be used by the same groups of people who understand the gestures, manners, mimes of each other perfectly. People, in such a case use their own "secret code" that the other societies do not understand. For instance, it is known that criminal world has their own non-verbal language. The phrase "blow a split" symbolizes "to smoke a marijuana".

Specific categories are studying the types of non-verbal communication. Studying field is divided into different categories according to the specific form of non-verbal communication such as: Body language, mimic, facial expressions etc. Smile expresses the feeling of happiness and satisfaction for many cultures but for the rest of the people it might be the "mask" to hide sadness or embarrassment. In China and Indonesia the direct eye contact is considered as disrespectful, uncomfortable form of acting as distinct

from the Arabian cultures where the both a speaker and listener make an eye contact during the whole conversation, as it is considered the respect, consideration and interest of what is being said by the side of a speaker. For the Mediterranean and Latin American cultures, much physical contact, embracing and hugging are considered a normal behavior unlike the Asian countries, where the touching is not used that often. Obviously, non-verbal communication is deeply bound into the culture and different cultures represent the non-verbal form of communication differently.

Conclusion

As we have seen, the language barrier is one of the most problematic issues of International communication. The significance of communication and knowing languages become the main agenda in the 21st century. Obviously, learning a language is a complicated process which requires lots of time and effort. The process is getting more and more difficult when it comes to slangs, idioms, jargons which every language has in common.

The Language barrier occurs between different cultures and languages, as well as, within the same culture. The latter happens when there are many dialects spoken in the same country like India and china for example. In this case, the people from one specific part of the country find it almost impossible to understand those who come from a different part of the same country.

I can take an example of my country, Georgia, which is a small republic in the Caucasus region with the population of only 4 million people. The West part of Georgia is absolutely different from the East in many ways. People in the West are more conservative, traditional, strictly follow the rules left from the ancient ancestors as distinct from the people living in the East where people tend to be comparatively open-minded and modern. Georgia has many dialects, in the West we have "Megrelian" language with its specific dialect which is absolutely different from the official language of the country-Georgian. In General, the people from the capital do not understand what the people of the West are talking about. It is also worth noting that Georgian language, spoken by a Megrelian person, is quite different, in terms of accent, from the one living in the capital.

The above mentioned case is an example of a language barrier too, occurring within the same culture. We can imagine how strong the language barrier is in big countries like: The United States of America, Great Britain, Australia, China etc.

According to psychologists and anthropologists, the best way to overcome a language barrier is to increase the general knowledge and awareness of all the people of the specific culture we are going to communicate with. Avoid using slangs and jargons and speak slowly and clearly. Technological development might be a great help too, we can download special software to both facilitate our learning and increase out speed and understanding.

From my point of view, we all represent a small words in a big universe and we are all equal, absolutely unique creatures. Communication obviously increases our individual development as along as we respect the origins of one another.

References:

1. Dictionary, C.E., 1991. Glasgow. UK: Harper Collins Publishers.
2. Hall, E.T., 1976. Beyond Culture, New York (Anchor Press) 1976.
3. Holliday, A., Hyde, M. and Kullman, J., 2010. Intercultural communication: An advanced resource book for students. Routledge.
4. Kim, E.E.K. and Mattila, A.S., 2011. The Impact of language barrier & cultural differences on restaurant experiences: A grounded theory approach.
5. Martin, J.N. and Nakayama, T.K., 2010. Intercultural communication in contexts.
6. Moll, L. C., & Gonzalez, N. (1994). Lessons from research with language minority students. Journal of Reading Behavior, 26(4), 439-461.
7. Schneider, S.C. and Barsoux, J.L., 2003. Managing across cultures. Pearson Education.
8. Tsuda, Y. (1999). The hegemony of English and strategies for linguistic pluralism: Proposing the ecology of language paradigm. In M. Tehranian (Ed.), Worlds apart: Human security and global governance (pp. 153–167). New York: Tauris.

Internet sources:

9. http://sydney.edu.au/business/__data/assets/pdf_file/0017/90350/Study_intercultural_comms1.pdf
10. https://en.wikipedia.org/wiki/Jargon
11. http://www.language-translation-help.com/british-english.html

12. http://www.santafe.edu/media/workingpapers/08-12047.pdf
13. http://www.business2community.com/travel-leisure/15-tips-to-overcome-language-barriers-0118452#avixYLlIfbQaHTuA.97
14. https://www.communicaid.com/cross-cultural-training/blog/high-and-low-context/
15. https://www.communicaid.com/cross-cultural-training/blog/chronemics-concept-of-time/

ენობრივი ბარიერის პრობლემა საერთაშორისო კომუნიკაციაში

ეკატერინე ლომია
პორტოს (პორტუგალია) უნივერსიტეტის მაგისტრი
ჰუმანიტარული ფაკულტეტი, სპეციალობა: ისტორია,
საერთაშორისო ურთიერთობები და კოოპერაცია
საკონტაქტო ინფორმაცია: +351 935 110 118
eka_lomia@yahoo.com

რეზიუმე

სტატიაში განხილულია კომუნიკაციის ძირითადი როლი და მნიშვნელობა საერთაშორისო კულტურათაშორის ურთიერთობებში. კონკრეტულად, სტატია ეხება ერთ-ერთ უმთავრეს პრობლემას აღნიშნულ სფეროში - ენობრივ ბარიერს.

ჩვენ ვცხოვრობთ ინტერკულტურულ საზოგადოებაში, რაც გამოწვეულია გლობალიზაციისმიერ. ვინაიდან, გლობალიზაციის ეპოქაში თანამედროვე მსოფლიო უფრო და უფრო დაკავშირებული ხდება ერთმანეთთან, საერთაშორისო კულტურათაშორისი ურთიერთობების როლი დიდად იზრდება. საზოგადოება აქტიურად ხდება ჩაფლული სიტუაციებში, სადაც საერთაშორისო უერთიერთობები მზარდად მოთხოვნადია. განსხვავებული ერის, კულტურისა თუ სოციალური ფენის ადამიანების ურთიერთობა ერთმანეთთან იწვევს საერთაშორისო კულტურათაშორისი უერთიერთობების ჩამოყალიბებას. სხვა და სხვა წარმომავლობის, ეთნიკურობის, რელიგიის, განათლების მქონე ადამინები აზიარებენ ინფორმაციებს, ცვლიან იდეებს ქმნიან ურთიერთობებს, რომლებიც დამახასიათებელია მათსავე კონრეტული კულტურისა თუ ეროვნებისათვის.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ენობრივი ბარიერი არის ერთ-ერთი უმთავრესი პრობლემა საერთაშორისო კულტურათაშორის ურთიერთობებში. ვინაიდან ენა თავისთავად წარმოადგენს წარმატებული კომუნიკიციის მთავარ საშენ მასალას. ენობრივ ბარიერთან დაკავშირებული პრობლემა უფრო და უფრო აქტუალური ხდება დღესდღეობით.

სტატიის მთავარი დანიშნულებაა ხაზი გაესვას აღნიშნული პრობლემის ძირითად გამოწვევებსა და პერსპექტივებს, ასევე, შემუშევებულ იქნეს პრობლემის გადაჭრის გზები და მეთოდები.

რუბრიკა მიჰყავს ომარ შუდრას

კორპორაციული მართვის ხარვეზები ქართულ კანონმდებლობაში

მაია ომიაძე
გლდანის პროფესიული მომზადების ცენტრის იურისტი
ელ.ფოსტა: maiaomiadze@gmail.com
ტელ: 577 41 55 91

კორპორაციული მართვის მრავალი დეფინიცია არსებობს, თუმცა ყველა დეფინიციისათვის საერთოა ის, რომ კორპორაციული მართვა წარმოადგენს კორპორაციების ხელმძღვანელობისა და კონტროლის სისტემას. კორპორაციული მართვის ძირითად ორგანოს წარმოადგენს კორპორაციების მმართველი ორგანოების კონტროლის უზრუნველყოფა, რათა მათ ბოროტად არ გამოიყენონ თანამდებობრივი მდგომარეობა და სამართავად მინდობილი ქონების განკარგვის უფლებამოსილება. რათა კორპორაციას სწორი მართვის სტარტეგია ჰქონდეს, აუცილებელია შიდა და გარე კონტროლის კარგი მექანიზმები, რაც საშუალებას აძლევს საწარმოს დიდი უპირატესობით ისარგებლოს საერთაშორისო კონკურენციაში და მიიზიდოს ინვესტორები.

თავიდან, რომ ავიცილოთ კორპორაციულ მართვასთან დაკავშირებული პრობლემები, უზრუნველყოფილი უნდა იყოს კორპორაციების მმართველი ორგანოების მონიტორინგი. შესაბამისად ძლიერი შიდა და გარე კონტროლის არსებობა აღკვეთს წარმოშობილ სიძნელეებს და გზას გაუკვალავს სწორ მენეჯმენტს.

რაც შეეხება შიდა კონტროლს (Insider Control), მას განეკუთვნება კონტროლი აქციონერების მხრიდან, რომლისთვისაც დამახასიათებელია აქციონერთა უფლებების გაზრდა, განსაკუთრებით კი, კორპორაციების მენეჯერული ორგანოების მიმართ. შიდა კორპორაციულ მართვას ახორციელებენ შიდა კორპორაციული ორგანოები, როგორიცაა გამგეობა და სამეთვალყურეო საბჭო.

კომპანიის შიდა კონტროლის გაძლიერება უკავშირდება ძლიერი შიდა აუდიტისა და მონიტორინგის სისტემის გამართულ ფუნქციონირებას. შიდა კონტროლი არის პროცესი, რომელსაც ახორციელებს კომპანიის სამეთვალყურეო საბჭო, დირექტორატი და სხვა პერსონალი. მისი დანიშნულებაა ოპერაციების ეფექტურობის, ფინანსური ანგარიშგების, საიმედოობის, კანონების და წესების სათანადო შესაბამისობის უზრუნველყოფა. მარტო დებულებების, წესებისა და ინსტრუქციების მიღება საკმარისი არ არის იმისათვის, რომ კომპანია მუშაობდეს გამართულად, თუ არ ხორციელდება ეფექტური კონტროლი მის დაცვაზე.

გარე კონტროლის უმნიშვნელოვანეს ელემენტს კი წარმოადგენს კონტროლი ბირჟების, ბანკების და მასმედიის მხრიდან. აღსანიშნავია, რომ მსხვილი კორპორაციები მუდმივად იმყოფებიან მედიისა და პრესის მეთვალყურეობის ქვეშ. მათი მეშვეობით გამოქვეყნებული ინფორმაციები ხშირ შემთხვევაში, დიდ გავლენას ახდენენ საწარმოთა აქციების კურსზე. ასეთი ფაქტორების გათვალისწინებით კი, რომლებიც პერმანენტულად ზემოქმედებას ახდენენ კორპორაციის შიდა სამზარეულოზე, რთულია ეკონომიკური წარმატების მიღწევა.

კორპორაციული მართვის ინსტიტუტი თანამედროვე საკორპორაციო სამართლის ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული და პოპულარული ინსტიტუტია. იგი არ წარმოადგენს საკანონმდებლო ცნებას, ტერმინი კორპორაციული მართვა (Corporate Governance) ბოლო ოცი წლის განმავლობაში ჩამოყალიბდა ამერიკის შეერთებული შტატების მეცნიერებასა და თეორიაში. მასში იგულისხმება კანონით გათვალისწინებულ ნორმათა ერთობლიობა, აგრეთვე ბირჟების, საზედამხედველო

უწყებების, ფასიანი ქაღალდების და ბირჟების კომიტეტი, ცალკეულ საზოგადოებათა წესდებებში დადგენილი წესები, რომლებიც შეეხება პასუხისმგებელ, წარმატებაზე ორიენტირებულ, გრძელვადიანი პერიოდის განმავლობაში ფასეულობათა შექმნასა და წარმატებაზე ორიენტირებულ ხელმძღვანელობასა და კონტროლს ამ საწარმოებზე.

თანამედროვე კორპორაციების მართვის ორგანოთა სისტემა, მათი უფლებამოსილებები, კომპეტენციათა გამიჯვნა ცალკეულ ორგანოებს შორის, პასუხისმგებლობის გადანაწილება თანამდებობის პირებს შორის და მასთან დაკავშირებული სხვა მრავალი საკითხი კორპორაციული მართვის თაობაზე არსებული საერთაშორისო დისკუსიების მუდმივი თემებია.

კორპორაციული მართვის სისტემაში ცენტრალურ როლს ასრულებს დირექტორთა საბჭო. ევროპის მასშტაბით შემუშავებულია საბჭოს ორი საპირისპირო მოდელი: ერთსაფეხურიანი საბჭო (უნიტარული სისტემა) და ორსაფეხურიანი საბჭო (დუალისტური სისტემა). ევროპაში არსებული ტენდენცია მიმართულია მოქნილობის ზრდისაკენ, რაც კომპანიებს საშუალებას აძლევს გააკეთონ არჩევანი სხვადასხვა სისტემას შორის და მოახდინონ მათი ადაპტაცია რთული ბიზნესგარემოს მიმართ.

ერთსაფეხურიან სისტემას, ხშირად მოიხსენიებენ უნიტარულ ან მონისტურ სისტემად. ამ სისტემის მთავარი დამახასიათებელი ნიშანი არის ის, რომ ხელმძღვანელობისა და კონტროლის ფუნქციები თავმოყრილია ერთი ორგანოს ხელში. ეს კი გულისხმობს შემდეგს, რომ კორპორაციული მართვის მთავარი, ორი ერთმანეთისგან განსხვავებული ელემენტი, ხელმძღვანელობა და კონტროლი განხორციელებულია ერთი ორგანოს - დირექტორთა საბჭოს მიერ.

ერთსაფეხურიანი სისტემის დროს დირექტორთა საბჭოს ისეთივე ფუნქციები აქვს, როგორც სამეთვალყურეო საბჭოს. ტენდენცია, რომ აქციონერთა საერთო კრებასა და აღმასრულებელ ორგანოს შორის შუალედური რგოლი ჩამოყალიბდეს, სრულიად ლოგიკურია. განსხვავება მდგომარეობს იმაში, რომ კომპეტენციის განსაზღვრა, როგორც წესი დამოკიდებულია წესდებებზე. სამართლებრივი ურთიერთობის სტაბილურობისა და გარკვეულობისათვის კი სასურველია, რომ კომპეტენციათა გამიჯვნა კანონით იყოს განსაზღვრული.

უდავოა, რომ ორივე ძირითად მოდელს გააჩნია როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მხარეები. ერთსაფეხურიანი სისტემის ნაკლად ასახელებენ ნეიტრალურობის შენარჩუნების პრობლემას მმართველი გუნდის მიერ ერთდროულად ზედამხედველობის და მენეჯმენტის ფუნქციების განხორციელების გამო, ხოლო რაც შეეხება მართვის ორსაფეხურიან სისტემას, აქ ხარვეზად მოიაზრება სამეთვალყურეო საბჭოს არაეფექტური საზედამხედველო ფუნქცია კომპანიის მართვის საქმეში ნაკლებად ჩახედულობის გამო, რითაც შეიძლება ისარგებლონ არაკეთილსინდისიერმა დირექტორებმა და არ მიაწოდონ საბჭოს სწორი ინფორმაცია.

2008 წელს საქართველოს პარლამენტმა მიიღო საკანონმდებლო პაკეტი, რომელიც მიზნად ისახავდა ქვეყნის საინვესტიციო გარემოს ლიბერალიზაციას და მნიშვნელოვნად შეცვალა სამართლებრივ სივრცეში მოქმედი სააქციო საზოგადოებების მმართველობითი ორგანოების არსებული სტრუქტურა და შემოიტანა სრულიად ახალი მოდელი. კერძოდ, მეწარმეთა შესახებ საქართველოს კანონის 55-ე მუხლის 1-ლი პუნქტის თანახმად, სააქციო საზოგადოებაში სამეთვალყურეო საბჭოს არსებობა დასაშვებია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ის წარმოადგენს ანგარიშვალდებულ საწარმოს „ფასიანი ქაღალდები ბაზრის შესახებ" კანონის შესაბამისად, რომლის ფასიანი ქაღალდები სავაჭროდ არის დაშვებული ფასიანი ქაღალდების ბირჟაზე ან ლიცენზირებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ, ან სააქციო საზოგადოების აქციონერთა რაოდენობა აღემატება 100-ს. სავალდებულოა სამეთვალყურეო საბჭოს შექმნა არანაკლებ 3 და არაუმეტეს 21 წევრისაგან, ყველა სხვა შემთხვევაში სამეთვალყურეო საბჭოს შექმნა არ არის სავალდებულო.

აღნიშნულმა ცვლილებებმა ერთსაფეხურიანი მართვის სისტემის (ბორდი) დაკანონებით არა თუ შეცვალა ქართული კორპორაცული მართვის მოდელი, არამედ მრავალი პრობლემური საკითხიც წარმოშვა. გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ მონისტური სისტემის შემთხვევაში, მიუხედავად იმისა, რომ ე.წ. ბორდი წარმოადგენს ერთიან ორგანოს, მასში რეალურად არსებობს ფუნქციათა გადანაწილება მის წევრებს შორის, სადაც კომპანიის მართვა ხორციელდება აღმასრულებელი დირექტორების მიერ, ხოლო კონტროლის ფუნქცია მინდობილია მმართველი გუნდის არააღმასრულებელ წევრებზე. ამ მხრივ გაკეთებული კომენტარი კანონში, რომ სამეთვალყურეო საბჭოს არარსებობის შემთხვევაში კანონით დადგენილი მისი ფუნქციები და უფლებამოსილებები წესდებით გადანაწილდება საწარმოს მართვის სხვა ორ-

განოზე, არ არის საუკეთესო გამოსავალი და ვერ უპასუხებს ყველა იმ კითხვას, რაც ასეთმა ფუნქციათა გადანაწილებამ შეიძლება წარმოშვას.

ორსაფეხურიანი (დუალისტური) მართვის სისტემისათვის, დამახასიათებელია ხელმძღვანელობისა და კონტროლის ორგანოთა მკვეთრი გამიჯვნა. ამავე დროს ამ ორგანოებს შორის არ არსებობს იერარქიული დამოკიდებულება, რაც ნიშნავს იმას, რომ ისინი თანაბარი დონის ორგანოები არიან. მოსამართლეთა ჩატარებული კვლევის თანახმად, მრავალი კითხვა დაისვა კონტროლისა და მართვის განცალკევების მნიშვნელობის შესახებ. აღინიშნა, რომ კარგი კორპორაციული პრაქტიკის თვალსაზრისით აუცილებელია გაიყოს მმართველობა და კონტროლი. ყველაზე ხშირად პრობლემა ასოცირდებოდა ერთ პირთან, ზედამხედველობისა და აღმასრულებელი ფუნქციის გამო. ამიტომ მნიშვნელოვანია სამეთვალყურეო საბჭოს სიძლიერე, რათა არ მოხდეს გადახრები დირექტორატის მხრიდან. სამეთვალყურეო საბჭოს წევრების ჩარევა დირექტორატის საქმეებში არის მავნე ფაქტორი, რადგან ამ დროს დირექტორატი კარგავს დამოუკიდებლობას და ზღუდავს გადაწყვეტილების ადეკვატურად მიღების შესაძლებლობას.

ჩვენ განვიხილეთ კორპორაციული მართვის ორი განსხვავებული: მონისტური და დუალისტური მოდელი. როგორც აღინიშნა ერთსაფეხურიანი სისტემისათვის დამახასიათებელია მართვის და კონტროლის ფუნქციების თავმოყრა ერთი ორგანოს ხელში, ხოლო ორსაფეხურიანი სისტემა ამ ფუნქციებს შორის მკვეთრ გამიჯვნას აკეთებს. არსებული რეალობიდან გამომდინარე, ქართული კანონმდებლობის მიერ შექმნილი მოდელი ცალსახად არ განეკუთვნება არც მონისტურს და არც დუალისტურს. ცვლილების განხორციელებამდე კანონმდებლობით დადგენილი იყო კორპორაციული მართვის ორსაფეხურიანი სისტემა, რაც კორპორაციებისათვის სამეთვალყურეო საბჭოს არსებობის აუცილებლობას ითვალისწინებდა.

დასკვნის სახით, შეიძლება ითქვას, რომ კორპორაციული მართვის იდეალური მოდელი არ არსებობს. შესაძლებელია შევარჩიოთ სისტემა, რომელიც მეტ-ნაკლებად გამართლებულია კონკრეტულ გარემოსა და პირობებში და მაღალი ეფექტურობით ხასიათდება.

კარგი მმართველობა ნიშნავს, რომ რესურსების ეფექტურად გამოყენების გზით, არსებული ინსტიტუტებისა და მიმდინარე პროცესების მეშვეობით ვიღებთ შედეგს, რომელიც პასუხობს საზოგადოების მოთხოვნებს. ანგარიშვალდებულება ეფექტური მმართველობის უმთავრესი მოთხოვნაა. არამარტო სახელისუფლებო ინსტიტუტები,არამედ კერძო სექტორიცა და სამოქალაქო საზოგადოებაც უნდა იყვნენ ანგარიშვალდებული ხალხისა და მათთან ინსტიტუციონალურად დაკავშირებული ადამიანების წინაშე.

საჭიროა მოხდეს ინტერესთა კონფლიქტის დარეგულირება შიდა დებულებების მეშვეობით და საზოგადოებისათვის წლიური ანგარიშის წარდგენა. საქართველოს მოქმედი კანონმდებლობა საჭიროებს დახვეწას კორპორაციული მართვის კუთხით, კერძოდ, უნდა მოხდეს მარეგულირებელი ნორმების გაძლიერება და რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, უნდა ხდებოდეს დადგენილი ნორმების აღსრულება. ყოველივე ზემოაღნიშნულის მიუხედავად, სასურველია სახელმწიფომაც დააფიქსიროს თავისი ნება კორპორაციული პრაქტიკის გაუმჯობესებასთან დაკავშირებით და დანერგოს უფრო მოქნილი, ეფექტური მარეგულირებელი ნორმები, რომლებიც შეიძლება კომპანიებისათვის კორპორაციული მართვის მინიმალურ სტანდარტებს მაინც განსაზღვრავდეს.

მოსამართლეთა რეკომენდაციებში მკვეთრადაა ნათქვამი, რომ კარგი კორპორაციული მართვის თვალსაზრისით აუცილებელია გაიყოს მმართველობა და კონტროლი. საერთაშორისო თვალსაზრისით, კორპორაციული მართვის სამეთვალყურეო საბჭო უნდა შედგებოდეს არააღმასრულებელ წევრთა უმრავლესობისაგან, რომლებიც საბჭოს შემატებენ გარე პერსპექტივას და გადაწყვეტილების მიუკერძოებლობას, დამატებით გამოცდილებას, ცოდნასა და სასარგებლო კონტაქტებს.

დღევანდელი რეალობიდან ჩანს, რომ საქართველოში არათუ კორპორაციული,არამედ ზოგადად სამართლებრივ-ეკონომიკური კულტურა განვითარების ეტაპზეა. შესაბამისად უპრიანი იქნებოდა, სახელმწიფოს მხრიდან სამართლის გზით მეტი რეგულირება. კანონმდებლობის დასახვეწად აგრეთვე საინტერესო იქნება ევროპის კავშირის საკორპორაციო სამართლებრივი დირექტივების გათვალისწინება, რომელიც შესაძლებელია საფუძველი გახდეს ქართული სამართლის ახალი კოდიფიკაციისათვის.

არსებული რეალობიდან გამომდინარე კარგი მმართველობა არის იდეალი, რომლის ერთბაშად მიღწევა ძნელია. ძალზე ცოტა ქვეყანა და საზოგადოება თუ მიუახლოვდა ერთბაშად ეფექტურ მმართველობას. თუმცა, მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფისათვის, საჭიროა გადაიდგას ნაბიჯები, რათა ეს იდეალი რეალობად იქცეს.

რუბრიკა მიჰყავს ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა დოქტორს, ფაზისის საერო-სამეცნიერო აკადემიის ნამდვილ წევრს,ომარ შუდრას

აკადემიკოსი ილია ვეკუა

ილია ვეკუასთან 70-იან წლებში მოსკოვის საავადმყოფოში სანახავად ნაცნობი აკადემიკოსები მივიდნენ. მას ყელის არეში ოპერაცია ელოდებოდა, ის კი ხუმრობდა და იცინოდა მეგობრებთან ერთად. ცნობილი აკადემიკოსი ელფთერ ანდრონიკაშვილი გაოცებული იყო: "ხვალ კაცს ყელი უნდა გამოსჭრან და ის კი ..." ილიას მკურნალი ექიმიც გაკვირვებული იყო: "მე ჯერ არ შემხვედრია ავადმყოფი, თავისი ჯანმრთელობის მდგომარეობა რომ არ ეკითხოსო".

ოპერაციის მეორე დღესვე ვეკუამ საწერ-კალამი მოითხოვა და შეუდგა მუშაობას. ამ მონოგრაფიამ - "გარსთა თეორიის სხვადასხვა ვარიანტის აგების ზოგიერთი ზოგადი მეთოდებისთვის", მისი გარდაცვალებიდან რამდენიმე წლის მერე მიიღო სსრკ სახელმწიფო პრემია.

ბოლო რამდენიმე წელს ილიას ლაპარაკი უჭირდა – ჩურჩულით საუბრობდა. სიცოცხლის ბოლო თვეებში კი არც შინიდან გამოდიოდა და არც არავის იღებდა ...

ილია ნესტორის ძე ვეკუა დაიბადა 1907 წლის 23 აპრილს, სოფელ შეშელეთში, გალის რაიონში. ილია ვეკუამ საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ, 1925 წელს სწავლა განაგრძო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტზე, მიუხედავად იმისა, რომ მას ისტორიკოსობა სურდა ...

1930 წელს ილიამ წარმატებით დაამთავრა ფიზიკა – მათემატიკის ფაკულტეტი და რეკომენდაცია მიეცა ლენინგრადის უნივერსიტეტის ასპირანტურაში ჩარიცხვისთვის. სწორედ აქ გაიცნო ნიკო მუსხელიშვილმა მისი საუკეთესო მოსწავლე ილია ვეკუა ... პროფესორი ნ. მუსხელიშვილი პირველად ილიათი დაინტერესდა მაშინ, როცა დიდი მეცნიერი ა. კრილოვი ვეკუაზე ლაპარაკობდა, ხოლო ვეკუას მოხსენების მოსმენის შემდეგ თავად დარწმუნდა ახალგაზრდა ასპირანტის უნიკალურ ნიჭსა და შესაძლებლობაში. მათი მეგობრობა კი სწორედ ამ სემინარის შემდეგ დაიწყო. ნ. მუსხელიშვილი იხსენებდა, რომ მიუხედავად ასაკობრივი სხვაობისა, ისინი მალე დამეგობრდნენ. ის წერდა: "ილია ვეკუას ლექციები გამოირჩეოდა ღრმა, ფართო ცოდნით, ჩამოყალიბებული ლოგიკური აზროვნებით, გამორჩეული ნიჭით, რომლითაც ის გამოჰყოფდა მთავარ მათემატიკურ აზრს თანმიმდევრული წყობით. მისი მაღალი პროფესიონალიზმის შედეგი იყო ის, რომ მსმენელებს ზუსტად გადასცემდა საგნის მთელ სიღრმესა და სილამაზეს" ...

1937 წელს ილია ვეკუამ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე: "დრეკადი ტალღების გავრცელება უსასრულო ფენაში". იმავე წელს აირჩიეს დოცენტად. 1939 წელს წარმატებით დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია. 1940 წელს იგი უკვე პროფესორია. 1940-1944 წლებში ილია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტის დეკანია.

1944 წელს ილია ვეკუა აირჩიეს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის წევრ-კორესპონდენტად, ხოლო 1946 წელს – აკადემიკოსად.

1944-1947 წლებში ილია იყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პრორექტორი სამეცნიერო ნაწილში, 1947-51 წლებში – თსუ-ის უმაღ-

ფლესი მათემატიკის კათედრის გამგე. 1950 წელს მან მიიღო სსრკ სახელმწიფო, ხოლო 1963 წელს ლენინური პრემია.

1951 წლიდან მოყოლებული მან თოთხმეტი წელი გაატარა მოსკოვსა და ციმბირში, როცა ის ცნობილმა მეცნიერმა სერგი ხრისტიანოვიჩმა მიიწვია ცენტრალური აეროდინამიკის ინსტიტუტში სამუშაოდ. მოსკოვში მუშაობის პერიოდში მან საერთაშორისო აღიარება მოიპოვა. 1952 წელს იგი ლომონოსოვის სახელობის მოსკოვის უნივერსიტეტის დიფერენციალური განტოლებების კათედრის პროფესორად აირჩიეს, სადაც 1959 წლამდე იმუშავა. 1959 წელს კი – სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის ციმბირის განყოფილების ერთ-ერთი ხელმძღვანელია.

1958 წელს აირჩიეს სსრ კავშირის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილ წევრად და ახლად დაარსებული ნოვოსიბირსკის უნივერსიტეტის პირველ რექტორად. იყო რამდენიმე სოლიდური ჟურნალის რედკოლეგიის წევრი.

1964 წელს ილია ვეკუა თბილისში დაბრუნდა. მას პატივი ხვდა წილად, ორჯერ ყოფილიყო უნივერსიტეტის რექტორი – 1953 წლის ივლისიდან სექტემბრამდე და 1966 წლის აპრილიდან 1972 წლამდე. უნივერსიტეტში მან დააარსა რამდენიმე ახალი ფაკულტეტი, კათედრა, კაბინეტი, 1966 წელს უნივერსიტეტთან შეიქმნა გამოყენებითი მათემატიკის პრობლემური ლაბორატორია, რომელიც თანამედროვე ტექნიკური მოწყობილებებით აღიჭურვა. მის ბაზაზე მოგვიანებით ჩამოყალიბდა გამოყენებითი მათემატიკის ინსტიტუტი, რომლის დირექტორი იყო ვეკუა. მისი გარდაცვალების შემდეგ ინსტიტუტს ილია ვეკუას სახელი მიენიჭა.

1969 წელს, როგორც გამოჩენილ მეცნიერსა და საზოგადო მოღვაწეს, ილია ნესტორის ძე ვეკუას სოციალისტური შრომის გმირის წოდება მიენიჭა. დაჯილდოვებული იყო მრავალი ორდენითა და მედლებით. 1972 წელს ვეკუა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტად აირჩიეს. ამ პოსტზე მან თავისი მასწავლებელი ნიკო მუსხელიშვილი შეცვალა.

სიცოცხლის ბოლო თვეებში

ილია ვეკუა გარდაიცვალა 1977 წლის 2 დეკემბერს. დაკრძალულია მთაწმინდის მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.

ომარ შუდრა
ნანა ლომიძე

უკვე გამოსაცემად მზად არის ცნობილი მკვლევარის, ეკონომიკის დოქტორის ნასყიდა დარბუაშვილის წიგნი „ეკონომიკა და აზროვნება“. წიგნი საკმაოდ მოცულობითია (600 გვერდამდე), A5 ფორმატის. ვფიქრობთ, აღნიშნული წიგნი საინტერესო იქნება ეკონომისტთა საზოგადოებისათვის, პირველ ყოვლისა ეკონომიკური თეორიით დაინტერესებულთათვის. ამიტომაც ჩვენს მკითხველს ვთავაზობთ ახალი წიგნის სარჩევს.

სარჩევი

ავტორისაგან 9
შესავალი. 15

ნაწილი I. ეკონომიკის და კაცობრიობის განვითარების უმნიშვნელოვანესი ეტაპები 31
თავი I. საზოგადოების განვითარების მოკლე ისტორიული მიმოხილვა 33
1.1. საზოგადოების ჩამოყალიბება და არსებობისათვის ბრძოლა 33
1.2. ტექნიკური პროგრესი და მისი ზემოქმედება საზოგადოებრივ განვითარებაზე 46
1.3. თანამედროვე ციფრული ტექნოლოგიები და კაცობრიობის მომავალი 60
1.4. ადამიანის გონების ინტერპრეტირებული კვლევა და „ციფრულ აზროვნებასთან” შედარებითი ანალიზი 63
1.5. ტექნიკური პროგრესის ეკონომიკური ასპექტები 70
1.6. ფულის და ფულადი სისტემის წარმოშობის და განვითარების ისტორია და მომავალი 73
1.6.1. ფულის წარმოშობის წინა პირობები 73
1.6.2. ფულის წარმოშობა 76
1.6.3. ქაღალდის ფულის წარმოშობა 79
1.6.4. კრედიტების, უნაღდო ანგარიშსწორების და ბანკების წარმოშობა 82
1.6.5. ოქროს სტანდარტზე უარის თქმა 86
1.6.6. თანამედროვე ფულადი სისტემები, ელექტრონული ფული 89
1.6.7. მომავლის ტექნოლოგიები 91

თავი II. შეცდომები ეკონომიკურ თეორიებში და ეკონომიკურ მოდელებში 94
2.1. შეცდომები ადამს სმითის თეორიებში და საბაზრო ეკონომიკის კლასიკურ მოდელში, უხილავი ხელი “გუდავს” ეკონომიკას. 94
2.2. შეცდომები კარლ მარქსის თეორიებში, შრომა და შრომის ექსპლოატაცია, რა ვერ გათვალა კარლ მარქსმა. 121
2.3. სოციალიზმი და გეგმიური ეკონომიკა, მითები და რეალობა 136
2.4. “ეფექტური მოთხოვნილების ეკონომიკა”, შეცდომები კეინსის თეორიებში 255

ნაწილი II ახალი ეკონომიკა 171
თავი III. ფული და მონეტარული ეკონომიკა 173
3.1. ფულის რაოდენობრივი თეორია და შეცდომები ფიშერის ფორმულაში 173
3.2. “ეკონომიკური განვითარების მონეტარული მოდელი” და შეცდომები მილტონ ფრიდმანის კვლევებში 184
3.3. ფულის ბრუნვის სიჩქარე და მისი ეკონომიკური მნიშვნელობა, ახალი მიდგომა 198
3.4. მონეტარიზაციის დონე და მონეტარიზაციის კოეფიციენტი 206
3.5. რეალური ფულის მასა, მისი ეკონომიკური მნიშვნელობა და გამოთვლის მეთოდი 220
3.6. ფულის ბრუნვის სიჩქარის პროგნოზირება და წინასწარი გამოთვლა 234

3.7. ფულის ფუნქციები და თვისებები. ფულის ახალი ფუნქცია 242
3.7.1. ფული როგორც მიმოქცევის საშუალება 243
3.7.2. არის თუ არა ფული საქონელი? 243
3.7.3. ფული როგორც ღირებულების საზომი 247
3.7.4. ფული როგორც დაგროვების საშუალება 259
3.7.5. ფული ახალი ფუნქცია და მისი მნიშვნელობა ეკონომიკაში 274
3.7.6. ფულის ფუნქციები და თვისებები (დასკვნითი შემაჯამებელი ნაწილი) 282
3.8. ფულის აგრეგატები და მათი მნიშვნელობა 284
3.9. ფულის მასის დასათვლელი ახალი ფორმულა 292
3.10. ფულადი სისტემის და ცენტრალური საემისიო ბანკის როლი და ფუნქციები ეკონომიკის განვითარებაში. 295
3.10.1. ცენტრალური საემისიო ბანკის ძირითადი ფუნქციები 299
3.10.2. ცენტრალური საემისიო ბანკის ფუნქციები საფინანსო ბაზრებზე 306
3.10.3. როგორ ხდება უცხოური ვალუტის ფასის ფორმირების პროცესი? 310
3.10.4. სავალუტო ბაზრზე მოსალოდნელი ცვლილებების პროგნოზირება და პრევენციული ზომების დაგეგმვა 318
3.10.5. ექვივალენტობის ეფექტი სავალუტო გაცვლებში 322
3.10.6. ცენტრალური საემისიო ბანკის მიზნები და ამოცანები სავალუტო ბაზარზე 325
3.10.7. ფულის ემისია და ფულის მასის კონტროლი 329
3.10.8. მთავრობის როლი და მნიშვნელობა ფულად-საკრედიტო პოლიტიკაში 336
3.10.9. ბრუნვაში შესატანი დამატებითი ფულის მასის გამოთვლა და რეგულირება 340
3.10.10. კომერციული ბანკების როლი და მნიშვნელობა ეკონომიკაში 350
3.10.11. ცენტრალური საემისიო ბანკის მთავარი მიზნები და ამოცანები 353
3.10.12. ფული და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა 356
3.10.13. არსებული "ფულად-საკრედიტო" პოლიტიკა და ცენტრალური საემისიო ბანკის "ფუნქციები" 359
3.11. მსოფლიო ფული და პრობლემები საერთაშორისო ანგარიშსწორებაში 366
3.11.1 საერთაშორისო ანგარიშსწორება ძვირფასი ლითონების და სხვა ქვეყნის ვალუტის გარეშე. 376
3.12. საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და გლობალური ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა 383
3.13. მონეტარული ეკონომიკის შედეგების ანალიზი 388
3.14. ახალი ფულად-საკრედიტო პოლიტიკა, ახალი შეცდომები "ინფლაციის ტარგეთირება" აწმყო და მომავალი 400
3.14.1 ინფლაციის თარგეთირება და მისი შედეგები მსოფლიოში და საქართველოში 402

თავი IV. გადასახადების როლი და მნიშვნელობა ეკონომიკაში სახელმწიფოს შემოსავლები და ხარჯები 405
4.1. გადასახადების მნიშვნელობა და ფუნქციები 405
4.2. თანამედროვე გადასახადები და საგადასახადო სისტემა 411
4.3. გადასახადები როგორც სახელმწიფო შემოსავლების წყარო 414
4.4. გადასახაადები როგორც სტატისტიკური მონაცემების მიღების საშუალება 418
4.5. გადასახადები როგორც ეკონომიკის რეგულირების საშუალება 420
4.6. სახელმწირო ბიუჯეტის მნიშვნელობა, როლი და ადგილი ეკონომიკის და საზოგადოების განვითარებაში. 421
4.7. ლაფერის მრუდი, რა ვერ გათვალა არტურ ლაფერმა 425
4.8. ეფექტური მიწოდების ეკონომიკა 428
4.9. გადასახადების მატემატიკა, როგორ დავითვალოთ საგადასახადო ტვირთი და ოპტიმალური გადასახადი 432

თავი V ახალი მიდგომები 444
5.1. ახალი საზომი "ადამი" 444

5.2. განივთებული ინტელექტი და მისი როლი ეკონომიკაში 452
5.3. განათლება, ინტელექტი და მისი როლი მაკრო და მიკრო ეკონომიკაში 455
5.4. სახმარი ღირებულება, მოთხოვნა, მოთხოვნილება და მათი
ეკონომიკური მნიშვნელობა. 475
5.5. ფასი და საფასური 489
5.6. ფულის ეფექტიანობა ეკონომიკაში 493
5.6.1. მოგება, მოგების მნიშვნელობა ეკონომიკაში 494
5.6.2. რატომ "გარბის" ფული ეკონომიკის რეალური სექტორიდან 502
5.6.3. ფულის მულტიპლიკატორული ეფექტი ეკონომიკაში 514
5.6.4. ფულის კონცენტრირება ანუ "ლაზერის" ეფექტი ეკონომიკაში 522
5.7. ფასწარმოქმნა და მომავლის პრობლემები 530
5.8. მთლიანი შიდა პროდუქტის განაწილების კოეფიციენტი და
მოსახლეობის კეთილდღეობის დონე 536
5.9. მონოპოლია, მონოპოლიური კაპიტალი, ოლიგარქია და
ეკონომიკური განვითარების პრობლემები 554
5.10. საკუთრების ფორმები და მათი ეკონომიკური მნიშვნელობა 550
5.11. უცხოური ინვისტიციები მითი და რეალობა, შავი ხვრელები ეკონომიკაში 555
5.12. განივთებული ინტელექტი და ექსპლოტაცია, შრომის ექსპლოატაციის გარეშე 565
5.13. სოციალური საბაზრო ეკონომიკა -არჩევანი ალტერნატივის გარეშე 572

ბოლო სიტყვა. 589

გამოყენებული ლიტერატურა 591

EAST EUROPEAN UNIVERSITY

აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტი

EAST EUROPEAN UNIVERSITY

№ 623/01-01-29-06 „01" „08" 2016წ.

ჟურნალ "ახალი ეკონომისტის" მთავარ რედაქტორს,

ბატონ ლოიდ ქარჩავას

ბატონო ლოიდ,

გაცნობებთ, რომ თანახმა ვარ ვიყო სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალის - "ახალი ეკონომისტის" სარედაქციო კომისიის შემადგენლობაში. ამასთან, გიდასტურებთ, რომ ჟურნალი "ახალი ეკონომისტი" აღიარებული იქნება აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის მიერ, როგორც რეფერირებადი ჟურნალი. ამის საფუძველს გვაძლევს ჟურნალის ფორმატი და მისი სარედაქციო საბჭოს მაღალი პროფესიული შემადგენლობა.

პატივისცემით,

დავით ჩერქეზიშვილი

რექტორი

საქართველო, თბილისი 0178, შატილის ქ. N4, ტელ/ფაქსი: (+995 248 01 41), ელ. ფოსტა: info@eeu.edu.ge,
4. Shatili Str. 0178 Tbilisi, Georgia, Phone/Fax: (+995 248 01 41), E-mail: info@eeu.edu.ge, Web: www.eeu.edu.ge

ახალი ეკონომისტი

საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი
სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი

სტატიების მიიღება შემდეგი მოთხოვნების გათვალისწინებით:

1. ტექსტი აკრეფილი უნდა იყოს Word-ში, Acadnusx-ში, შრიფტის ზომა 12, ინტერვალი სტრიქონებს შორის - 1,5, ველების დაშორება მარჯვენა-მარცხენა მხარეს 2 და 3 სმ. შესაბამისად, ზედა და ქვედა – 2,5 და 2,5სმ. ტექსტი უნდა აიკრიფოს გადატანების გარეშე. ცხრილები გადაყვანილი JPEG-ში. სტატიის მინიმალური მოცულობა უნდა იყოს 5 გვერდი A4 ფორმატის.

2. ავტორის სახელი, გვარი, სამეცნიერო წოდება და თანამდებობა, საკონტაქტო კორდინატები, (ტელ-ეფონები, ელ.ფოსტა), სურათის ელექტრონული ვერსია JPEG-ში;

3. სტატიას უნდა ახლდეს რეზიუმე ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე, მოცულობით 120-150 სიტყვა, აკრეფილი შესაბამისად Acadnusx-ში და Times New Roman-ში, შრიფტის ზომა 12. სამეცნიერო სტატიას უნდა დაერთოს გამოყენებული ლიტერატურის სია.

4. სტატია შეიძლება გამოქვეყნდეს ინგლისურ, რუსულ, გერმანულ და ფრანგულ ენებზეც. ნებისმიერ შემთხვევაში, აუცილებელი მოთხოვნაა, რეზიუმე მოგვაწოდოთ ქართულ, ინგლისურ და რუსულ ენებზე.

სტატიის გამოქვეყნების ღირებულება შეადგენს – ჟურნალის ერთი გვერდი 8 ლარი, რომელსაც ავტორი გადაიხდის დადებითი რეცენზიის მიღების შემდეგ, ხოლო ჟურნალის ღირებულება – 5 ლარი.

5. სტატიის გამოქვეყნების, ჟურნალის შეძენისა და/ან გამოწერის ღირებულების გადახდა შესაძლებელია შპს "ლოი"-ს ანგარიშზე: საიდენტიფიკაციო კოდი 204439296, ანგარიშის ნომერი GE61HB0000000000713602, სს „ხალიკ ბანკი საქართველო", ცენტრალური ფილიალი, ბანკის კოდია HABGGE22.

ელექტრონული ფოსტა: loidk@yahoo.com; www.economisti.ge; www.loi.ge
ტელ: 299-05-76; 555 277 554; 595 32 30 34.
PS. სტატიების მოწოდება ფურცლებით ან CD-თ აუცილებელი არ არის.

International Precise and Review Scientific-Practical Magazine

Continues taking articles according to this requests:

1. Text must be gathered in Word, size of Acadnusx font 12, interval between lines - 1.5, borders in right and left side- 3 and 2sm. Also, up and down borders- 2.5 and 2.5sm. Text must be picked up without transferring. Tables should be in JPEC. The minimal size of article is 5pages of A4 format.

2. The first name of author, last name, scientific rank and post, coordinates (telephone number, e-mail), electronic version of photo in JPEC.

3. The article must have reziume in Georgian, English and Russian languages. The size should be 120-150 words, it must be picked up in Acadnusx and in Times New Roman, size of font-12. Scientific article must have list of used literature.

4. The article may be published in English, Russian, German and France languages. So, it is also our request to prepare reziume in Georgian, Egnlish and Raussian languages too.

The price of article's publication is- one page of journal 8 GEL (Lari). And auhor will pay this price after getting positive respond. Also, the price of journal is 5 GEL (Lari).

5. The price of publication article, buying journal and subscription fee could be payed in Ltd. LOI's account: identification code – 204439296, the account number- GE61HB0000000000713602, "Halyk Bank Georgia", central office, bank code HABGGE22.

Our coordinates:

e-mail: loidk@yahoo.com; www.economisti.ge; www.loi.ge
Tel: 299 05 76; 555 277 554; 595 32 30 34.
PS. Giving articles with papres or CD-s, is not necessary.

Smarty
Print Hause

შპს "**Smarty**" გთავაზობთ სრულ სარეკლამო/პოლიგრაფიულ სერვისს უახლესი დანადგარებითა და ხელსაყრელი ფასებით!!!

ციფრული ბეჭდვა

ფართოფორმატიანი ბეჭდვა

ოფსეტური ბეჭდვა

- სავიზიტო
- ფლაერი
- ბუკლეტი
- ტრი პლეტი
- ბროშურა
- ჟურნალი
- წიგნი
- ბლანკი
- კოპირებადი
- თვითწებადი
- პოსტერი
- პლაკატი
- ბლოკნოტი
- ეტიკეტი
- კალენდარი: ჯიბის/სამაგიდო/კედლის
- მუყაოს სასაჩუქრე ჩანთა
- კატალოგი
- კოლოფი
- კონვერტი
- მოსაწვევი

ადგილზე მიტანის სერვისი უფასოდ!!!

მის.: ქ. თბილისი, აგლაძის ქ.83

✆ 551 30 33 20

smartyLTD@gmail.com

smarty.ltd

Smarty

www.smarty.ge